

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

«MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ»

Muxtar Nazim

**MÖVZU: «DÜNYA İQTİSADİYYATINDA OFŞOR BİZNESİN YERİ VƏ
AZƏRBAYCANDA ONUN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ »**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İstiqamətin şifri və adı: 060401 “Dünya iqtisadiyyatı”
İxtisaslaşma: “Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər”

Elmi rəhbər **Magistr proqramının rəhbəri**
prof. Hacıyev Ş.H. dos. Cəmilov M.R.

KAFEDRA MÜDİRİ: prof. HACIYEV Ş.H.

BAKI - 2015

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3-5
FƏSİL I. OFŞOR BİZNES FƏALİYYƏTİNİN KONSEPTUAL ƏSASLARI	6-22
1.1. Ofşor biznes fəaliyyətinin əsas xüsusiyyətləri.....	6-11
1.2. Ofşor mərkəzlərində şirkətlərin fəaliyyət mexanizmi.....	12-22
FƏSİL II. DÜNYA İQTİSADİYYATINDA OFŞOR BİZNES MƏRKƏZLƏRİNİN YERİ VƏ ROLU	23-62
2.1. Bir sıra ofşor biznes mərkəzlərində bankların fəaliyyət xüsusiyyətləri və dünya iqtisadiyyatına təsiri.....	23-41
2.2. Dünya iqtisadiyyatında sığorta fəaliyyəti üzrə ixtisaslaşmış ofşor mərkəzlərin əsas özəllikləri.....	42-47
2.3. Ofşor biznes zonalarında gəmi sahibkarlığı və beynəlxalq dəniz yük daşımaları.....	48-62
FƏSİL III. AZƏRBAYCANDA OFŞOR BİZNESİN FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAF PROBLEMLƏRİ	63-83
3.1. Ölkənin iqtisadi inkişafında ofşor biznesin yeri.....	63-69
3.2. Azərbaycanca ofşor biznesin yaradılması və inkişaf perspektivləri.....	70-83
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	84-89
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	90-91

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: XX əsrin 50-ci illərindən sonra beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə vergitutmada ofşor zonalardan istifadə böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə vergi dərəcələrinin nisbətən yüksək olması və vergi yükünün ağırlığı sahibkarları daima vergilərin minimumlaşdırılması problemləri üzərində düşünməyə məcbur edir. Ödənilən vergiləri minimumlaşdırmaq və digər sosial ödəmələri azaltmaq üçün beynəlxalq vergitutmada ofşor zonalardan istifadə XX əsrin ikinci yarısından sonra geniş yayılmış metodlardan birinə çevrilmişdir.

Hələ 20-30 il bundan əvvəl ofşor mərkəzlərin miqdarı barmaqla sayılası qədər az olmaqla yanaşı onlardan istifadə qaranlıq məqamlarla dolu idi. Hətta bu sahə üzrə ixtisaslaşmış peşəkar mütəxəssislər belə ofşor yurisdiksiyaların (hüquqi ünvanların) imkanlarından tam istifadə edə bilmirdilər. Texnologiya və telekommunikasiyadakı inqilab ofşor zonaların imkanlarını öyrənməyə və onlardan istifadəni genişləndirməyə şərait yaratdı. Bu günkü ofşor ərazilərdən istifadə inkişaf edərək dünya maliyyə əməliyyatlarının az qala yarısını əhatə edən global bir biznesə çevrilmişdir.

Üçüncü minilliyin ərəfəsində praktiki olaraq bütün sahələr ya beynəlxalq xarakter almış, ya da beynəlxalq amilin təsirinə məruz qalmışdır. Müasir iqtisadi münasibətlərin ən geniş yayılmış əlamətlərindən biri ofşor zonalarda yerləşən müəssisələrin sürətlə genişlənməsidir. Bu gün biznes sənayesi dünya iqtisadiyyatının müstəqil sahəsinə çevrilmişdir. Bazar iqtisadiyyatının əsasında duran «qanunla qadağan olunmayan hər şeyə icazə verilir» prinsipi ofşor biznesin çiçəklənməsinə də geniş imkanlar açmışdır. Bu səbəbdən də dissertasiya işinin mövzusu mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın əsas məqsədi ofşor biznesin fəaliyyət mexanizminin və orada fəaliyyət göstərən şirkətlərin əsas xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, bir sıra ofşor mərkəzlərində bank fəaliyyəti, sığorta və gəmi ilə yükdaşımaların dünya iqtisadiyyatında rolunun tədqiqi, ölkə iqtisadiyyatının

inkişafında ofşor biznesin rolunun müəyyənləşdirilməsi və Azərbaycanda belə növ biznesin yaradılma və inkişaf perspektivlərinin araşdırılmasından ibarətdir.

Tədqiqatın predmeti: Tədqiqatın predmeti kimi ofşor biznesin formalaşma xüsusiyyətləri, ofşor biznesdə fəaliyyət göstərən bir sıra şirkətlərin fəaliyyət mexanizmi və ölkəmizdə ofşor biznesin yaradılmasının iqtisadi inkişafa təsirinin müəyyənləşdirilməsi çıxış edir.

Tədqiqatın nəzəri əsaslarını iqtisad elmi klassiklərinin, müasir Qərb iqtisadçılarının, rus və Azərbaycan iqtisadçı alimlərinin tədqiqatları, həmçinin tədqiqatçının fərdi yanaşması təşkil edir. Dissertasiyanın yazılmasında iqtisadi nəzəriyyə, beynəlxalq iqtisadi münasibətlər, beynəlxalq ticarət, Azad iqtisadi zonalar, xüsusi iqtisadi zonalar, ofşor zonalar və digər elmlərin müddəalarından geniş istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın metodoloji bazasını iqtisad elminin əsaslandığı elmi tədqiqat metodlarının geniş spektri və problemin tədqiqində elmi abstraksiya, tarixi və məntiqi əlaqə, induksiya, deduksiya, analiz və sintez metodlarından istifadə edilməklə faktlar yığılıb-ümumiləşdirilmiş, onlar arasında qanunauyğun və təsadüfi əlaqələr müəyyənləşdirilmiş xarakterik əlamətlər aşkara çıxarılmış, həmçinin müasir şəraitdə ofşor biznesin inkişaf xüsusiyyətlərini və təmayüllərini izah edən bir çox xarici ölkə alimlərinin elmi mülahizələri və nəticələri təşkil edir.

Elmi yenilik: Magistr dissertasiyasının elmi yeniliyi müasir dövrdə ofşor zonaların fəaliyyət istiqamətlərinin öyrənilməsi, dünya iqtisadiyyatında ofşor biznesin rolu, ölkə iqtisadiyyatının inkişafına ofşor biznesin təsir imkanlarının araşdırılması, Azərbaycanda ofşor biznesin formalaşması və inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsidir.

Nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti aparılan tədqiqatın əsas nəticə və elmi müddəalarından təkliflər və tövsiyələrdən, dünya iqtisadiyyatında ofşor biznesin yeri, ofşor biznes zonalarında fəaliyyət göstərən şirkətlərin əsas xüsusiyyətlərinin

öyrənilməsi və ölkəmizdə ofşor biznesin formalaşması mexanizminin qurulması xüsusiyyətlərinin öyrənilməsində lazımi modernləşdirmənin həyata keçirilməsidir.

İnformasiya mənbəyi müxtəlif beynəlxalq təşkilatların dövrü nəşrləri, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin, Maliyyə Nazirliyinin, Mərkəzi Bankın və İqtisadi İnkişaf Nazirliyininin məlumatlarından ibarətdir.

İşin strukturu və həcmi. Aparılmış tədqiqat işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflərdən ibarətdir. Dissertasiya işinin birinci fəslində ofşor biznes fəaliyyətinin konseptual əsasları öyrənilmişdir. İşin ikinci fəslində dünya iqtisadiyyatında ofşor biznes mərkəzlərinin yeri və rolu tədqiq edilmişdir. Magistr dissertasiya işinin üçüncü fəslində isə Azərbaycanda ofşor biznesin formalaşması və inkişaf problemləri araşdırılmışdır.

FƏSİL I. OFŞOR BİZNES FƏALİYYƏTİNİN KONSEPTUAL ƏSASLARI

1.1. Ofşor biznes fəaliyyətinin əsas xüsusiyyətləri

«Offshore» termininin ingilis dilindən hərfi tərcüməsi «sahildən uzaq yerləşən» məkan, yer mənasında başa düşülür.

Ofşor mərkəzlərindən istifadənin başlıca məqsədi müəssisənin həm fəaliyyət göstərdiyi, həm də yerləşdiyi ölkədə vergi öhdəliklərinin minimumlaşdırılmasıdır. Bu məqsədə yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkələrdən qanuni yolla gəlirlərinin dövriyyələrinin əmlakının ya bütün hamısını və ya bir hissəsini başqa ölkəyə çıxartmaq vasitəsi ilə nail olunur.

Son onilliklər ərzində dövriyyənin ofşor zona institutunun tətbiqilə həyata keçirilən artım templəri beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətdə ümumi dövriyyələrin artım templərindən üstündür. Beynəlxalq vergi planlaşdırılması təcrübəsində 40-50 ölkə və ərazilərin vergi xüsusiyyətləri və üstünlüklərindən fəal surətdə istifadə olunur. Bu ölkələrin daha çox hissəsi Avropada və Karib regionunda yerləşir. Avropada olan ölkə və ofşor ərazilər - Andorra, Macarıstan, Hernsi, Cəbəllütariq, Danimarka, Cersi, İrlandiya, Kipr, Latviya, Lixtenşteyn, Lüksemburq, Madeyra, Malta, Monako, Men adası, Niderland, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, Fransa, İsveçrədir. Ayrı-ayrı beynəlxalq vergi planlaşdırılması sxemlərində Fransanın, Almaniyanın və Rusiya Federasiyasının vergiqoyma sistemlərinin xüsusiyyətlərindən istifadə oluna bilər.

Karib regionunda beynəlxalq ofşor biznesinin liderləri aşağıdakılardır: Antiqua və Barbuda, Aruba, Baham adaları, Barbados, Beliz, Bermud adaları, Britaniyanın Virciniya adaları, Kayman adaları, Nefis və Sent-Kits, Niderlandın Antil adaları, Panama, Terks və Kaykos adaları.

Şimali Amerikada dünya ofşor mərkəzlərinin vergi rejimlərilə tutuşdurulan və vergiqoymanın xüsusi güzəştli rejimlərini təmsil edən ərazilərə Kanada (Hyu-Bransuik) və ABŞ (Vayominq və Delaver) ştatları aiddir.

Sakit okean regionunda ən iri ofşor mərkəzlər aşağıdakılardır: Vanuatu, Honkonq, Qərbi Samoa, Kuk adaları, Labuan, Nauru. Xüsusi vergi sxemlərində Sinqapur və Yaponiyanın vergiqoyma sistemlərinin xüsusiyyətlərindən istifadə oluna bilər.

Afrikada ofşor biznesinin liderləri Liberiya, Mavriki, Madeyra adası, Kanar adaları, Cənubi Afrika Respublikasıdır. Gəlir və əmlaka vergiqoymanın əlverişli rejimləri olan ölkə və zonalarda şirkətlərin qeydiyyatdan keçməsi barədə məlumatlar ofşor fəaliyyətinin miqyaslarına dəlalət edir. Ofşor şirkətlərin miqdarına görə Antil adaları, Bermud adaları, Britaniyanın Virciniya adaları, Kayman adaları, Kipr və Lixtenşteyn dünya liderləridir. Lixtenşteyndə 50 min qeydiyyatdan keçmiş ofşor şirkətlərdən gələn gəlir büdcə daxilolmalarının (qeydiyyat və illik ödənişlər) 30%-dən artığını təşkil edir. Kiprdə 2000-ci illərin ortalarında 20 min qeydiyyatdan keçmiş ofşor şirkətdən gələn gəlir hər il 200 mln. dollar təşkil etmişdir (2000-ci illərin sonlarında Kiprdə artıq 28 min ofşor şirkət qeydiyyatdan keçmişdir). Kayman adalarında 25 min şirkət yaranmışdır. 2010-cı ildə Britaniyanın Virciniya adalarında 15 mindən artıq ofşor şirkət qeydiyyatdan keçmişdi ki, bu da adanın hər bir sakininə 1 şirkətin düşməsi demək idi (Virciniya adalarının inzibati mərkəzi olan Rod Taunun əhalisi 4 min nəfərdir). Bermud adalarında hər il 6,5 mindən artıq qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərdən gəlir 2010-cu ildə ümumi milli gəlirin 25%-dən artığını (250 mln. dollar) təşkil etmiş, bütün beynəlxalq maliyyə fəaliyyətinin gəlirləri isə ölkənin ümumi daxili məhsulunun 40%-ə qədərini təşkil etmişdir. Terks və Kaykos adalarında 7 mindən artıq ofşor şirkət qeydiyyatdan keçmişdir. 80-ci illərin əvvəllərindən ofşor ərazilərdə yaradılan bank və bank şöbələrinin, sığorta və təkrarsığorta şöbələrinin gur və daimi artımı qeyd olunur. Kayman adalarında 500-dən artıq ofşor bank qeydiyyatdan keçmişdir, o cümlədən dünyanın 40-50 iri banklarının şöbə və filialları bu adada mövcuddur.

2013-cü ilin ortalarında Kayman adalarında bank şöbələrinin depozit əmanətlərinin məcmu məbləği 150 mlrd. dollardan artıq olmuşdur. Honkonqda baş lisenziyası olan 300- dən artıq bank və xarici bankların 1,5 mindən artıq şöbəsi, 16 depozit və 250 sığorta şirkəti fəaliyyət göstərir. Baham adalarında bank və maliyyə

sektorunun payına ümumi daxili məhsulun 8%-ə qədəri düşür. Hərnsi adasında 50-yə qədər bank qeydiyyatdan keçmişdir. Bermud adalarında 1300 müxtəlif tipli sığorta şirkəti, Kayman adalarında xarici sığorta şirkətlərinin 360 sığorta şirkəti və şöbəsi, Hərnsi adasında 200 sığorta şirkəti fəaliyyət göstərir.

Ofşor kimi həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkə və ərazilər çıxış edə bilər. Ayrı-ayrı gəlir növlərinə vergiqoymanın əlverişli rejimləri aşağıdakı yüksək inkişaf etmiş ölkələrdədir: Kanada, Lixtenşteyn, Lüksemburq, Malta, Monako, Niderland, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, ABŞ, Fransa, İsveçrə və Yaponiya. Dinamik inkişaf edən ölkə və ofşor ərazilərə aşağıdakılar aiddir: Baqam adaları, Barbados, Bermud adaları, Britaniyanın Virciniya adaları, Hərnsi, Cəbəllütariq, Honkonq, Cersi, Qərbi Samoa, Kuk adaları, Malayziya, Sinqapur. Ofşor mərkəzlər adambaşına düşən gəlir kimi göstərici ilə bir- birindən xeyli fərqlənir. 2013-cü ildə Kayman adalarında adambaşına gəlir 27 min dollar, Bermud adalarında 20 min, Kiprdə 12 min, Barbadosda 11,5 min, Terks və Kaykos adalarında isə 5 min dollar təşkil etmişdir. Adambaşına gəlirin nisbətən aşağı olduğu ölkə və ərazilər qrupuna Antiqua və Barbuda, Vanuatu, Liberiya, Nevis və Sent-Kits, Panama, Terks və Kaykos, həmçinin bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələr daxildir.

Ofşor mərkəzlər müstəqil dövlətlərin ərazisində, asılı ərazilərdə, dövlətlərin tərkibində olan ərazilərdə, hər hansı dövlətin yerli idarəetməsi ilə ərazilərdə yerləşdirilə bilər.

Müstəqil dövlətlər aşağıdakılardır: Cersi, İrlandiya, Kipr, Lixtenşteyn, Lüksemburq, Malta, Monako, Baham adaları, Barbados, Beliz, Nevis və Sent-Kits (Sent-Kristofer və Nevis Federasiyası - müstəqil dövlət), Panama, Vanuatu, Qərbi Samoa, Kuk adaları (1965-ci il Konstitusiyasına görə Yeni Zelandiya ilə azad assosiasiyaya daxil edilmiş müstəqil dövlətlərdir), Sinqapur.

Hər hansı dövlətin tərkibinə daxil olan və ya ona tabe olan, lakin yerli idarəetmədə geniş hüquqlara malik olan ərazilər xüsusi qrupu təşkil edir. Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının bu torpaq və ya tabelikdə olan ərazilərinə aşağıdakılar aiddir: Hərnsi (tərkibində olan ərazi), Cəbəllütariq (tərkibində olan ərazi), Men adası (özünü idarə edən ərazi), Bermud adaları (yerli idarəetmə),

Britariya Verciniya adaları (tabelikdə olan ərazi), Kayman adaları (yerli idarəetmə), Terks və Kaykos (yerli idarəetmə ilə tabelikdə olan ərazi). Niderland Krallığının ərazilərinə Antil adaları (yerli idarəetmə) və Aruba (özünü idarə edən ərazi) aiddir. Fransa Respublikasının dəniz departamentləri - Reyunyon, Qvadelupa, Qviana, Martinika və dəniz əraziləridir. Madeyra adası Portuqaliyanın tərkibində yerli özünüidarə edən ərazisidir. Malayziyanın federal ərazisi Labuan adasıdır.

Ofşor ərazi (zona) unitar, federativ və ya konfederativ dövlətin əsas ərazisi ola bilər: Nyu-Bransuik (Kanadanın əyaləti), ABŞ-ın ştatları - Vayominq, Delaver, Florida; İsveçrə Konfederasiyasında Tsuq kantonu. Konkret ərazinin statusu dəyişə bilər. Belə ki, 1960-70-ci illərdə bir sıra asılı torpaqlar müstəqillik əldə etmişlər. 90-cı illərdə Honkonqun aidiyyəti dəyişmişdir.

Ofşor ölkə və zonaları şərti olaraq iki yerə bölmək olar: universal və ixtisaslaşmış. Müasir şəraitdə ofşor ölkələrin, zona və ərazilərin əksəriyyəti universallar sırasına aiddir, yəni müəssisənin fəaliyyət növündən asılı olmayaraq vergiqoymanın güzəştli şərtlərini təqdim edirlər. Qabaqcıl universal ofşor mərkəzlərə aşağıdakılar aiddir: Britaniyanın Virciniya adaları, Bermud adaları, Kipr, Kayman adaları, Kuk adaları.

Dar ixtisaslaşmış mərkəz və zonalara aşağıdakıları aid etmək olar: İsveçrə Konfederasiyası (investisiya və bank fəaliyyəti), Lixtenşteyn (investisiya fəaliyyəti), Avstriya (fiziki şəxslər üçün bank xidmətləri), Monako (fiziki şəxslər üçün vergi planlaşdırılması), Niderland (investisiya fəaliyyəti).

Ofşor mərkəz və ərazilər çox vaxt beynəlxalq trastlardan istifadə imkanlarına görə də ayrılır.

Ofşor ölkə və ərazilərin üstünlüklərindən istifadə, bir qayda olaraq, istənilən ölkə müəssisələrinin potensial təsisçiləri üçün açıqdır. Bununla belə, peşəkarlar beynəlxalq vergi planlaşdırılmasında ayrı-ayrı ofşor mərkəz və ərazilərinin müəyyən ölkələrdən olan istifadəçilərin tələblərinin maksimum yerinə yetirilməsinə yönəldilməsini qeyd edirlər. Cersi və Henssi adalarının, həmçinin Cəbəllütariqin Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığından olan fərdi və korporativ vergi ödəyicilərinin tələbatlarının maksimal uçotuna olan oriyentasiyası (yönümü)

məlumdur. Karib regionu ofşor ölkə və əraziləri müəyyən qədər ABŞ və Kanadadan olan sifarişçilərə xidmət göstərir. Liberiya ilə ABŞ, Lixtenşteyn və Almaniya, Labuan və Sinqapur arasında ənənəvi əlaqələr mövcuddur. Rusiyanın vergi rezidentlərinin fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaratmağa çalışan ofşor ərazilərdən biri Kiprdir.

Konkret ofşor mərkəzin müəyyən ölkələrin rezidentlərinə xidmət göstərməsi üçün oriyentasiyası müxtəlif gəliş və müvəqqəti qalma şərtləri ilə seçilir. Belə ki, Baham adaları Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının, həmçinin Kanada və ABŞ vətəndaşları üçün pasport və vizasız üç həftə gəlib qalmalarına icazə verir, üç həftədən artıq qalmaq üçün isə yalnız pasport tələb olunur. Belçika, Yunanıstan, İtaliya, İslandiya, Lixtenşteyn, Lüksemburq, Niderland, Monako, İsveçrə və Türkiyə vətəndaşlarına həmin müddətə qalmaq üçün təkə pasport təqdim etmək kifayət edir, vizalar vacib deyil. Avstriya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almaniya, İrlandiya, İsrail, Cənubi Koreya, Portuqaliya, İspaniya və İsveç vətəndaşlarına bura gəlmək üçün pasport kifayətdir, lakin üç həftədən artıq qalmaq üçün viza tələb olunur. Cənubi Amerika və Mərkəzi Amerika dövlətlərinin vətəndaşları da pasport təqdim etməlidirlər, ərazidə on dörd gündən artıq qaldıqda isə mütləq viza tələb olunur. Digər ölkə vətəndaşlarından bu mərkəzə gəlmək üçün mütləq həm pasport, həm də viza tələb olunur. Aydındır ki, bəzi ölkələrdən olan şəxslər üçün bu ərazidə fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi üçün daha əlverişli şərait yaradılmışdır. Bəzi hallarda, məsələn, bu ərazidə sövdələr başa çatdıqda, real dəyərlərlə, nağd pul vəsaitləri ilə əməliyyatlar keçirildikdə, səhmdarların və direktorların yığıncaqları təşkil olunanda gəliş və müvəqqəti qalma şərtləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Şirkətin təsis yeri kimi konkret ərazidən istifadə üçün ölkənin (ərazilərin) müxtəlif növ beynəlxalq təşkilat və birliklərdə üzvlüyünün mühüm rolu ola bilər. Belə ki, Lüksemburq və İrlandiya Avropa Birliyinin tam üzvləridir. Cəbəllütəriq xüsusi statusa malikdir (lisenziyalı Cəbəllütəriq sığorta şirkətləri öz fəaliyyətlərini Avropa Birliyinin üzvü olan ölkələrdə həyata keçirə bilər). Cersi, Hernsi və Men adaları Avropa БПНУТТ hissəsi deyil, lakin bu ofşor mərkəzlərin Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı ilə xüsusi münasibətləri onlar üçün əlavə unikal imkanlar yaradır. Fransanın dəniz departamentləri Avropa БПНУТТ tərkib hissəsi kimi

nəzərdən keçirilir. Niderlandın Antil adaları və Avropa İttifaqı arasında xüsusi qarşılıqlı əlaqələr mövcuddur.

Prinsip etibarilə, hər hansı ölkə vergi qanunvericiliyinin elə xüsusiyyətlərinə malikdir ki, bunlar beynəlxalq vergi planlaşdırılmasında istifadə oluna bilsin. Lakin bir çox dövlətlər beynəlxalq fəaliyyət üçün məqsədyönlü xüsusi (güzəştli) şərait yaradırlar. Bu mərkəz və ölkələrə müasir dünyada 80-ə qədər dövlət aiddir.

1.2. Ofşor mərkəzlərində şirkətlərin fəaliyyət mexanizmi

Ofşor şirkətlərin başlıca vəzifələri çoxsaylıdır. Güzəştli vergi rejimi olan ofşor mərkəzində və ya zonasında qeydiyyatdan keçmiş müəssisələr praktiki olaraq bir (və ya bir neçə) şəkildə çıxış edə bilər: idxal üzrə tədarükçü; ixrac üzrə alıcı; barter əməliyyatları iştirakçısı; vasitəçi - müstəqil agent; podratçı; əmlak sahibi; əmtəə nişanı, müəllif hüquqları sahibi və alıcısı; əmtəə nişanı, müəllif hüquqları lisenziyaları; daşınmaz əmlakın və avadanlığın lizinq təqdim edəni; investor; səhm (holding) saxlayıcısı; bank hesabı saxlayıcısı; borc saxlayan; öhdəliklər üzrə qarant; işəgötürən; kreditor; borc alan (ssuda götürən); gəmi sahibi; beynəlxalq ticarət sferasında daşıyıcı; sığortaçı; etibarlı rəhbər.

Əgər ofşor şirkət malların idxalında istifadə olunursa, onda, bir qayda olaraq, qaldırılmış qiymətlər tətbiq olunur ki, bu da ölkə daxilində malını satan müəssisənin vergi qoyulan gəlirini aşağı salmağa imkan verir. Bu modelin öz nöqsanları vardır. İdxal olunan malın qiyməti qaldırılan zaman vergiqoyma obyektinə, malın gömrük dəyəri olduğu zaman vergi və yığımlar üzrə də ödənişlər artır. Bu vergilərə aiddir: gömrük rüsumları və yığımları, satış üçün ölkə ərazisinə idxal olunan zaman çıxılan əlavə dəyər vergisi.

Ofşor şirkətdən idxal sxemlərində istifadə zamanı adətən mənfəətdən vergi üzrə və gətirilən malın gömrük dəyərindən tutulan vergilər üzrə öhdəlikləri tutuşdurmaq zəruridir.

Lakin bir sıra mallar gömrük rüsumlarından azad ola bilər, bundan əlavə, gömrük rüsumunun çıxılması güzəştli tariflə mümkündür, həmçinin idxal zamanı tutulan əlavə dəyər vergisinə güzəştli dərəcələrin tətbiqi də mümkündür. Axırıncılarda ofşor şirkətdən malların idxalı üçün istifadə son dərəcə səmərəlidir.

Gömrük rüsumlarının güzəştli tarifləri, bir qayda olaraq, inkişaf etməkdə olan ölkələrdən, həmçinin gömrük ittifaqları, assosiasiyaları, birliklərinə daxil olan ölkələrdən mal idxalı zamanı müəyyən olunur. Məsələn, Avropa İttifaqı ölkələrində

mallar həmin ittifaqın üzv olan ölkələrdən gətirilirsə, bu zaman sərhədi keçərkən rüsumlardan azaddır.

Vergi sxemlərinin elə variantları da mövcuddur ki, ofşor şirkətin köməyi ilə idxal olunan malın qiymətinin aşağı salınması həyata keçirilir. Bu o hallarda tətbiq olunur ki, xammalın və ya yarımfabrikatın gələcək emalı güzəştli iqtisadi zonada - mal idxalçısı ölkəsində (azad sahibkarlıq zonasında, azad iqtisadi zonada, mənfəətə vergiqoymanın güzəştli səviyyəsi olan zonada və s.) həyata keçirilir. Konkret idxal qiymətinin aşağı salınması ödənilən gömrük idxalı rüsumlarının məbləğini və malın idxalı zamanı əlavə dəyər vergisini aşağı salmağa imkan verir. Bu zaman malın mənfəətdən vergi üzrə güzəştli zonalarında emalı bəzən beynəlxalq şirkətlər qrupu çərçivəsində (kapitalda qarşılıqlı iştirakla bağlı və ya bir mərkəzdən nəzarət olunan müəssisələrin) vergi öhdəliklərinin ümumi minimumlaşdırılmasının optimal səmərəsinə nail olmağa imkan verir.

Malların ixracı zamanı ofşor şirkətdən istifadə adətən malı son dərəcə aşağı qiymətlə satmağa, sonra isə ofşor şirkət tərəfindən son alıcıya bazar (dünya) qiymətləri səviyyəsində təkrar satmağa imkan verir. Milli ixracatçının mənfəətinə qoyulan vergi bu halda minimal qalır, ixrac zamanı real və endirilmiş qiymət arasındakı fərq gəlirlərə vergiqoymanın güzəştli rejimi və ya sıfır səviyyəsi olan ölkədə qeydiyyatdan keçmiş ofşor şirkətin mənfəətini yaradır.

Beynəlxalq vergi planlaşdırılması sxemləri həmçinin milli istehsalçı-müəssisənin malın ixrac qiymətini qaldırdığı variantı da nəzərdə tuta bilər. Bu cür sxemlər nisbətən nadirdir. Onlardan istifadənin mahiyyəti malın ixracı zamanı milli istehsalçıya qaytarılan və ya hesablanan əlavə dəyər vergisini maksimum qaldırmaqdan ibarətdir. Adətən bu, o hallarda edilir ki, milli istehsalçının mənfəətdən vergiyə o qədər də vergi öhdəlikləri olmasın, lakin əvvəldən ödənilmiş əlavə dəyər vergisinin real əvəzini çıxmaq imkanları olmuş olsun. Aydınır ki, bu cür sxem yalnız o hallarda tətbiq olunur ki, ixrac rüsumlarının dərəcələri nisbətən aşağıdır və ya yalnız bu mal növünə tətbiq edilir.

Barter əməliyyatları iştirakçısı kimi ofşor şirkət yuxarıdakı prinsiplər əsasında istifadə olunur. Lakin bəzi hallarda, mənfəətə vergiqoyma və əlavə dəyər vergisi üzrə

milli qanunvericiliyin bəzi xüsusiyyətlərini, həmçinin idxal və ixrac rüsumlarının çıxılması prinsipini nəzərə almaqla, barter üzrə sövdələr ayrıca həyata keçirilən ixrac və idxal sövdələri ilə müqayisədə əlavə üstünlüklərə malik olur.

Bu cür üstünlüklər satış anının müəyyən edilməsi zamanı və müvafiq olaraq, mənfəətdən vergi üzrə vergi öhdəliklərinin meydana çıxması anında, barter əməliyyatları üzrə gömrük dəyərinin müəyyən edilməsinin xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq ixrac və ya idxal gömrük rüsumlarının mini- mumlaşdırılması ilə yarana bilər. Bir qayda olaraq, barter əməliyyatlarının əlavə üstünlükləri xarici ticarət üzrə həmin ölkələrdə valyuta tənzimlənməsinin və valyuta nəzarətinin sərt qaydalarının müəyyən olunduğu, həmçinin vergi gömrük xidmətləri ilə valyuta nəzarəti orqanları arasında səmərəli qarşılıqlı münasibətlərin olmadığı ölkələrdə mövcuddur.

«Barter ofşor müəssisə»nin tətbiqi sahəsi o zaman xüsusilə geniş ola bilər ki, xarici ticarət əlaqələri eyni zamanda sərt valyuta məhdudiyyətləri və valyuta nəzarəti rejimi müəyyən etmiş bir neçə ölkə arasında həyata keçirilsin. Bu halda ofşor müəssisə beynəlxalq xarici ticarət və valyuta-kredit münasibətlərində faktiki olaraq klirinq palatası vəzifəsini yerinə yetirir ki, bu da nəinki vergi öhdəliklərinin həcmələrini aşağı salmağa, habelə xeyli dərəcədə idxalçılarla ixracatçılar arasındakı hesablaşmalarda xərclərin səviyyəsini azaltmağa, vaxtaşırı meydana çıxan borc problemlərini səmərəli tənzimləməyə imkan verir.

Ofşor şirkətdən vasitəçi - müstəqil agent kimi istifadə olunması əlavə ödənişləri eyni zamanda idxal və ixrac hesabları axınından ayırmaqla həyata keçirməyə imkan verir. Ofşor şirkətin - vasitəçinin tətbiqinin xüsusi sahəsi podrat fəaliyyətin müxtəlif növləridir. Ofşor şirkət - müstəqil agentdən istifadənin ofşor şirkətdən idxalçı, ixracatçı, barter əməliyyatları iştirakçısı kimi istifadədən başlıca fərqi ondan ibarətdir ki, müstəqil agentlə ya hər hansı xidmət göstərilməsi barədə əlavə müqavilə bağlanır (bir qayda olaraq, uyğun kontragentin axtarışı ilə əlaqədar) və ya əsas müqavilədə bu agentin xərclərinin qaytarılmasının xüsusi rejimi müəyyənləşdirilir.

Bu halda idxal üzrə tədarükçü, ixrac üzrə alıcı, hər hansı işlərin yerinə yetirilməsi üzrə podratçı kimi ofşor zonada qeydiyyatdan keçməmiş müəssisə qalır. Bu, bir sıra hallarda ticarət sahəsində beynəlxalq müqavilələrin üstünlüklərindən

səmərəli surətdə istifadə etməyə, həmçinin digər fəaliyyət növləri həyata keçirərkən vergiqoymanın xüsusi şərtlərinə iddia etməyə, yəni gəlirlərə və əmlaka ikiqat vergiqoymadan qaçmaq haqqında müqavilədən istifadə etməyə imkan verir ki, müqaviləyə görə kontragent ofşor şirkət olduğu zaman bunlar tətbiq edilə bilməzdi.

Ofşor şirkətdən podratçı kimi istifadə olunduğu zaman, bir qayda olaraq, milli müəssisənin mənfəətinə vergiqoyma zamanı nəzərə alınan xərclərin artırılmasına nail olunur. Başqa sözlə, milli istehsalçının balans mənfəətinin bir hissəsi «alınır» ofşor zonada qeydiyyatdan keçmiş «ötürücü» müəssisəyə verilir. Bu zaman qanunvericiliklə xərclərin, milli müəssisənin vergi tutulan gəliri müəyyən edilərkən çıxılan kimi müəyyən etdiyi maddələrinə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Həmişə yadda saxlamaq lazımdır ki, bir sıra xərclər məhdud ölçülərdə çıxıla bilər. Bu, reklama, nümayəndəliyə və s. xərclər ola bilər.

Digər tərəfdən, bu cür sxemlər qurarkən nəzərə almaq lazımdır ki, ofşor şirkətin podrat fəaliyyəti vergi orqanları tərəfindən həmişə həmin ölkənin ərazisində həyata keçirilən fəaliyyət kimi nəzərdən keçiriləcəkdir ki, bu da öz növbəsində, podrat işlərinin həmin dövlətin ərazisindəki mənbələrdən alınan gəlir kimi təsnifləşdirilməsinə səbəb olacaq. Yəni ofşor müəssisənin - podratçının gəlirləri podrat işlərinin yerinə yetirilməsi zamanı həmin işlərin yerinə yetirildiyi ölkədə vergiqoymaya məruz qalacaq.

Bununla əlaqədar olaraq podrat işlərini həyata keçirən müəssisənin qeydiyyat yeri kimi ikiqat vergiqoymadan qaçmaq haqqında beynəlxalq müqavilənin qüvvədə olduğu ölkə və ərazilər xüsusilə cəlbədidir. Bir qayda olaraq, inkişaf etmiş dövlətlər ofşor ərazilərlə bu cür müqavilələr bağlamır, lakin hər hansı dövlət müqavilə imzaladıqdan sonra azad iqtisadi zona təsis edə, qeydiyyatdan keçmiş müəssisələr üçün gəlirlərin müəyyən növlərinə güzəştli vergiqoyma rejimi tətbiq edə bilər.

Ofşor şirkətdən əmlak sahibi kimi istifadə olunduğu zaman ona hər hansı əmlak ya verilir, ya satılır, ya da ilkin olaraq alınır. Ofşor şirkətdən əmlak sahibi kimi adətən aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə olunur:

- borclunun öhdəlikləri üzrə əmlak cərimədən qorunur;
- vergi öhdəlikləri minimumlaşdırılır.

Ofşor müəssisəyə əmlakın alınması həmin əmlaka şəxsin vergi və ya digər öhdəlikləri üzrə cərimə qoyulması vəziyyətindən qaçmağa imkan verir. Bu tədbirlər adətən daşınmaz əmlakın ayrı-ayrı növləri üçün o hallarda tətbiq edilir ki, bu əmlakın sahibi güman edir ki, əmlaka hər hansı öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi səbəbindən (vergilərin verilməməsi, ssudanın qaytarılmaması, cərimə sanksiyaları, ziyan dəyməsi və s.) cərimə qoyula bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox ofşor dövlət və ərazilərin qanunvericiliyində həmin ərazidə qeydiyyatdan keçmiş şirkətin əmlakına cərimələr xüsusi olaraq göstərilir (bu, bir qayda olaraq, yaradılan ticarət və qeyri- ticarət strukturlarından dələduzcasına istifadə hallarıdır). Bununla belə, başqa ölkələrin vergi orqanlarının iradələri nəzərə alınmaya da bilər.

Bundan başqa, əgər əmlak ofşor müəssisə üçün qeydiyyatdan keçmişdirsə, paralel sövdələrin bağlanması, müxtəlif növ valyuta və xüsusi məhdudiyətlərdən qaçmaq imkanı mövcuddur.

Əmlakın, xüsusilə də daşınmaz əmlakın satışı zamanı vergilər həddən artıq böyük ölçülərə çata bilər. Bir sıra ölkələrdə daşınmaz əmlakın təkrar satılmasına qadağa və məhdudiyətlər mövcuddur. Bir qayda olaraq, daşınmaz əmlakın satışı notarial və dövlət qeydiyyatını tələb edir ki, bu da müvafiq rüsum və yığımların ödənişi zamanı böyük xərclərə səbəb olur. Bu cür xərclərdən və məhdudiyətlərdən qaçmaq üçün adətən sxem istifadə olunur ki, bu sxemə müvafiq olaraq əmlakın özü deyil, bu əmlaka sahib olan şirkət (hüquqi şəxs) satılır. Yəni bu şirkətin 100%-li səhm paketi satılır.

Bu cür sxemlərdən bir çox Qərbi Avropa ölkələrində daşınmaz əmlakın satışı zamanı çox geniş istifadə olunur. Lakin yadda saxlamaq lazımdır ki, bir sıra ölkələrin qanunvericiliklərində, həmçinin gəlir və əmlaka ikiqat vergi qoymadan qaçmaq haqqında ayrı-ayrı müqavilələrdə bu cür sövdələrin baş verməsi imkanlarının aradan qaldırılması üzrə müvafiq mexanizmlər nəzərdə tutulmuş və ya daşınmaz əmlak obyektlərinə malik olan şirkətlərin səhmləri ilə sövdələrə və vergi qoyma üçün xüsusi rejimlər müəyyən edilmişdir.

Ofşor şirkətlər həmçinin vərəsəlik və hədiyyələrə vergi öhdəliklərinin minimumlaşdırılması üçün də istifadə olunur. Ofşor müəssisənin səhmlərinə

sahibliklə sxemdən adi istifadə bəzən əmlak sahibi olan müəssisənin səhmlərinin ilkin (və ya balans) dəyərində bu vergilərin qoyulmasını məhdudlaşdırmağa imkan verir. Əks halda, əgər vergi tutma obyektini vərəsəlik və hədiyyə olunan daşınmaz və başqa əmlakdursa, mülkiyyət hüququnun başqa şəxsə verilməsi xüsusi notarial və dövlət qeydiyyatı tələb edirsə, milli qanunvericiliyə müvafiq olaraq əmlakın yenidən hesablanması (yenidən qiymətləndirilməsi) tələb oluna bilər. Bu, çox vaxt vergiqoyma bazasının artımına səbəb olur.

Vərəsəlik və hədiyyələr zamanı, həmçinin vergiqoymanın başqa növlərində vergilərin minimumlaşdırılmasının əlavə imkanlarını beynəlxalq trastlar konsepsiyasına əsaslanan sxemlər verir.

Müəllif hüquqlarının və əmtəə nişanlarının satışı zamanı ofşor şirkət gəliri əmtəə nişanı və ya müəllif hüquqları alıcısının yerləşdiyi ölkənin ərazisindəki mənbələrdən deyil, xarici iqtisadi ticarətdən alır. Əgər ofşor şirkət bu ölkədə daimi nümayəndəlik malik deyilsə, bu zaman müvafiq ödəniş mənbə yanında vergi tutulmadan həyata keçirilməlidir. Bu şirkət qeydiyyat keçdiyi ölkədə yerli vergi qanunvericiliyinə əsasən gəlirlərdən vergi ödəyir. Müəllif hüquqlarının və əmtəə nişanlarının satışı üçün gəlir və əmlaka ikiqat vergiqoymadan qaçmaq haqqında müqavilənin olmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

Müəllif hüquqlarının və əmtəə nişanlarının satılması sxemi adətən nəinki alıcı-müəssisə tərəfindən vergiqoyma bazasına mənfəətə görə vergini azaltmağa imkan verir, həmçinin gömrük rüsumlarının tutulmasından da azad edir (hər hansı başqa mal satıldığı zaman tutulan rüsumlar). Lakin müəllif hüquqlarının satılması ilə bağlı sxem adətən bir sıra əməliyyatlar və müəyyən xərclərlə bağlıdır. Əmtəə nişanının istifadə hüquqlarının satışı zamanı bu əmtəə nişanı həmin nişanı alanın yerləşdiyi dövlətin norma və qaydalarına uyğun qeydiyyatdan keçməlidir, yəni ixracatçı dövlət rüsumu ödəməklə, əmtəə nişanının qeydiyyatdan keçməsi proseduru həyata keçirməlidir. Bu sahədə bir sıra metodoloji və prosedural məqamları sona qədər tənzimlənməmişdir ki, bu da əlavə çətinliklər törədə bilər.

Ofşor şirkətdən müəllif hüquqları sahibi kimi istifadə edilməsinin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, müəllif hüquqlarının qiymətinin aşağı salınmasında tərəflər

qiyməti razılaşıdırarkən heç bir şərtlərlə məhdudlaşdırılmır. Əmtəə satışı zamanı gömrük və vergi orqanları əmtəənin gömrük dəyərinin müəyyən edilməsinin müxtəlif üsullarından istifadə edə bilər ki, bu, müəllif hüquqlarının, patentlərin, əmtəə nişanlarının satışına tətbiq oluna bilməz.

Ofşor şirkət əmtəə nişanı, müəllif hüquqlarının lisenziarı kimi çıxış edə bilər. Onun əmtəə nişanı (müəllif hüquqları) satışından başlıca fərqi ondan ibarətdir ki, əgər əmtəə nişanından, müəllif hüquqlarından istifadə hüquqları satılan zaman bunlar tamamilə və qaytarılma söhbəti olmadan alıcıya keçirsə, lisenziya verilən zaman onlardan istifadə hüququ lisenziata lisenziya müqaviləsində göstərilən şərtlərlə verilir.

İkinci halda xarici hüquqi şəxs (ofşor şirkət) lisenziat- dövlətin ərazisində passiv iqtisadi fəaliyyətdədir və xarici hüquqi şəxs bu dövlətin ərazisində yerləşən mənbələrdən gəlirlər götürür. Lisenziat tərəfindən ödənilən royalti (lisenziya ödəmələri) lisenziarın ünvanına yalnız lisenziat-ölkədə qüvvədə olan qanunvericilik normalarına müvafiq şərtlərlə həyata keçə bilər (əgər ikiqat lisenziar və lisenziat ölkələr arasında gəlir və əmlaka vergiqoymadan qaçmaq haqqında müqavilənin şərtləri ilə başqa normalar müəyyən edilməmişdirsə). Beləliklə, müəllif hüquqları sahibi olan şirkətin vergi öhdəliklərinin səmərəli surətdə minimumlaşdırılması üçün onu lisenziat ölkə ilə müvafiq müqavilə inzalamış ölkədə qeydiyyatdan keçirmək lazımdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra ölkələr xaricə keçirilən müəllif hüquqları və lisenziyalardan gələn gəlirlərə vergiqoymanı nəzərdə tutmamışdır. Milli vergi qanunvericiliyinə müvafiq olaraq xaricə keçirilən müəllif hüquqları və lisenziyalardan gələn gəlirlərin vergidən azad edilməsi aşağıdakı ölkələr tərəfindən müəyyən etmişlər: Baham adaları, Barbados (ofşor müəssisələr üçün), Bəhreyn, Belçika (Koordinasiya mərkəzində qeydiyyatdan keçmiş şirkətlər üçün), Bermud adaları, Cəbəllütariq (azad olunmuş şirkətlər üçün), Honkonq, Səudiyyə Ərəbistanı, İsveçrə, Kayman adaları, Qətər, Kipr (ofşor şirkətlər üçün), Küveyt, Lixtenşteyn, Lüksemburq (holding şirkətlər üçün), Mavriki, Mali, Malta, Monako, Niderlandın Antil adaları, Niderland, Norveç, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri. Milli qanunvericilik həmçinin əmtəə

nişanı və/və ya müəllif hüquqlarından istifadə hüququndan çıxılmaları azad edə bilər. Belə ki, İrlandiyada filmlərdən istifadə hüquqları istisna olmaqla, mənbə yanında əmtəə nişanından və müəllif hüquqlarından istifadə üçün köçürülən çıxılmalar tutulmur, Danimarka və Uruqvay isə filmlərdən istifadə hüquqları istisna olmaqla, müəllif hüquqlarından istifadə üçün köçürülən çıxılmalardan vergi tutmur.

Ofşor şirkətdən lizinq təqdim edən (icarədar) kimi istifadə olunan zaman ona hər hansı əmlak satılır, sonra isə icarə müqaviləsi üzrə həmin əmlak başqa şəxslər tərəfindən alınır. Əmlak icarədarı - lizinq alan üçün başlıca fayda ondan ibarətdir ki, lizinq (icarə) ödənişləri mənfəətdən vergi üzrə vergi öhdəlikləri hesablanan zaman çıxılır. Əgər bu müəssisə belə əmlaka malik olmuşsa, bu zaman müvafiq milli qanunvericiliyə əsasən amortizasiya ayırmaları hüququna malik ola bilər. amortizasiya normaları və şərtləri heç də həmişə kifayət qədər əlverişli olmur. Başqa, müəyyən qaydalara riayət edildikdə, icarədar əmlak vergisini ödəməyə də bilər.

Ofşor şirkət vergiqoymanın minimumlaşdırılmasının müxtəlif sxemlərində geniş istifadə olunur. Ofşor şirkət təsisçilərin və ya üçüncü şəxslərin vəsaitlərini cəlb edir və onları qız müəssisələrin (filialların) nizamnamə kapitallarına qoyur. Ofşor şirkətdən investor kimi istifadə aşağıdakı başlıca məqsədləri güdür:

- əmlak idxalı zamanı vergiqoymanı minimumlaşdırmaq;
- ofşor şirkətin qız müəssisəsinin cari fəaliyyətinə vergiqoymanı minimumlaşdırmaq;
- fəaliyyət göstərdiyi ölkədə müəyyən olunmuş ayrı-ayrı qadağa və məhdudiyyətləri aradan qaldırmaq.

Əgər ofşor şirkət - investor avadanlıq idxalı (nizamnamə kapitalına pay) zamanı vergi güzəştlərinə oriyentasiya ilə qeydiyyatdan keçirsə, müəssisənin ilkin inkişaf mərhələsi üçün holdinq şirkəti təsis etməkdən ötrü kapitalın maneəsiz olaraq qız cəmiyyətdən ana şirkətə keçməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Başqa sözlə, holdinq adətən investisiyalarla uzunmüddətli idarəetmə, maliyyə axınları sxemlərinin optimal qurulması üçün yaradılır.

Bank hesabının saxlayıcısı kimi ofşor şirkət potensial istifadəçilərin, valyuta tənzimlənməsinin və valyuta nəzarəti qaydaları sərt olan ölkələrin diqqətini cəlb edir.

Adətən bu cür şirkətlər, aşağı maya dəyərli şirkətlər olan ofşor mərkəzlərdə təsis edilir. Bu cür sxemin yaradılması zamanı başlıca problem ondan ibarətdir ki, sərt valyuta tənzimlənməsi ölkələrində kapitalın lisenziyasız ixracı qadağandır. Rusiya bu ölkələr sırasına aiddir.

Ofşor şirkət - girovsaxlayıcı statusu adətən o hallarda tətbiq olunur ki, bu və ya başqa səbəblərdən ofşor şirkətin əmlakının satışı mümkün deyil və ya məqsədəuyğun deyil. Sxemin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, girov qoyanın ofşor şirkət qarşısında hər hansı öhdəliklərini təmin etmək üçün onun əmlakı ofşor şirkətə verilir. Ofşor şirkətin borclu şirkətin üçüncü şəxslər qarşısında öhdəlikləri üzrə qarant olduğu variantlar da məlumdur. Bu cür sxemlər adətən ofşor şirkət tərəfindən borclunun öz öhdəliklərini yerinə yetirmədiyi zaman girov predmetini götürmək barədə müraciətinin şərtlərini nəzərdə tutur.

Bundan başqa, ofşor şirkət həmçinin ara girovsaxlayıcı, yəni əmlakın kreditora verilməsi üçün də istifadə oluna bilər.

Ofşor şirkət öhdəliklər üzrə qarant kimi o zaman tələb olunur ki, kreditor kimi xarici bank çıxış edir və onun üçün milli müəssisənin hər hansı zəmanəti kifayət deyil. Bir çox ofşor banklar təsisçilər tərəfindən müvafiq əmlak verilmiş ofşor şirkətin qarant kimi çıxış etdiyi sxemləri üstün tuturlar. Bir qayda olaraq, bu cür şirkətin aktivləri ofşor kreditor - bankın depozitlərində yerləşdirilir. Milli müəssisə faizlər üzrə vergiləri ödəmədikdə və ya əsas borcun qaytarılması üzrə öhdəlikləri yerinə yetirmədikdə bu bank ofşor şirkət - qarantın depozitinə cərimə qoyur.

Ofşor şirkətlər - işəgötürənlər (iş heyətinin muzzla götürülməsi) ənənəvi olaraq beynəlxalq daşınmalar sahəsində istifadə olunur. Son onilliklər ərzində bu şirkətlərin tikinti və quraşdırma işlərində, beynəlxalq ticarətdə, turizmdə, bank işində, sığorta və bir çox başqa sahələrdə xidmətinə tələb artmışdır. Adətən sxem bu cür qurulur: paralel olaraq işçi ilə iki müqavilə bağlanır. Biri - milli şirkətlə, digəri - işçi heyətin tutulması üzrə ofşor şirkətlə. Birinci müqavilə üzrə minimal zəruri xərclər nəzərdə tutulur, mükafatın digər hissəsi ofşor şirkətlə müqavilə üzrə ödənilir. Bu cür sxemdən istifadə aşağıdakı vergi növləri üzrə cari öhdəlikləri minimumlaşdırmağa imkan verir:

- əmək haqqı fondundan götürülən vergi və yığımlar;

- işəgötürənlərdən sosial sığortaya çıxılan üzvlük haqları;
- müzdlü işçilərdən sosial sığortaya çıxılan haqlar;
- fiziki şəxslərin gəlirlərindən vergi;
- müxtəlif növ xüsusi yığımlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu cür sxemlər düzgün tətbiq olunmadıqda çox vaxt vergi qanunvericiliyi və valyuta nəzarəti normalarına zidd çıxır. Müzdlü işçilərin işə götürülməsi ilə şirkətlərlə sxemin hazırlanması müvafiq mütəxəssislərin cəlb edilməsi ilə həyata keçirilməlidir.

Ofşor şirkət - kreditor kapitalın fəaliyyət ölkəsinə yerləşdirilməsi üçün istifadə olunur. Nizamnamə kapitalına investisiya qoyulması ilə müqayisədə kreditin bir sıra üstünlükləri mövcuddur. Başlıca üstünlük vəsaitlərin istənilən anda köçürülməsidir, belə ki, vəsaitlərin qız müəssisənin nizamnamə kapitalına daxil edilməsi üçün çox vaxt nizamnamə kapitalının artımı haqqında qərarın qəbul edilməsi, təsliqi və qeydiyyatı vacibdir. Bundan başqa, nizamnamə kapitalının həddindən artıq artımı antiinhisar orqanlarla, bu sahədə (bank işi, sığorta, investisiya və s.) fəaliyyətə nəzarət edən xüsusi idarələrlə əlavə razılaşmalar tələb edə bilər. Nizamnamə kapitalına əlavə vəsaitlərin daxil edilməsi yalnız səhmdarlar tərəfindən mümkündür, müəssisənin kreditləşməsi isə hər hansı üçüncü şəxslər vasitəsilə həyata keçirilə bilər.

Vəsaitlərin kredit və faizlərlə qaytarılması formasında köçürmənin əsas vergi üstünlüyü dividendlərin köçürülməsi ilə müqayisədə ondan ibarətdir ki, kreditin və müvafiq faizlərin qaytarılması prosesi müəssisənin gəlirinə mənfəətdən vergi üzrə vergiqoymaya qədər aparılır. Bu zaman ödənilmiş faizlərin məbləği vergiqoyma bazasının azalmasına aid ola bilər. Rusiya şəraitində ödənilmiş faizlərin məbləği Mərkəzi bankın yenidən maliyyələşdirmə dərəcələri ölçüsündə olan maya dəyəri üstəgəl 3 faiz bəndinə aid edilir. Dividendlər isə müəssisənin mənfəət vergisi ödənildikdən sonra yalnız xalis mənfəətindən ödənilir.

Bundan əlavə, faizli gəlirə vergiqoyma rejimi, bir qayda olaraq, dividendlərə analogi vergiqoyma rejimi ilə müqayisədə daha güzəştlidir. Ədalət naminə qeyd etmək lazımdır ki, investisiya qoyuluşlarının qaytarılması yalnız dividendlərin bölüşdürülməsi yolu ilə deyil, başqa üsullarla da həyata keçirilə bilər. Məsələn,

müəllif hüquqları və lisenziyalar üzrə hesablar, avadanlığın icarəsi üzrə hesablar, ana və qız müəssisələr arasında idxal-ixrac müqavilələri vasitəsilə, həmçinin başqa yollarla həyata keçirilə bilər.

Milli vergi qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, istənilən ssudalar üzrə faizlər mənbə yanında xaricə köçürmə zamanı vergi qoyulmadan aşağıdakı ölkələrdə ödənilə bilər: Avstriya, Baham adaları, Barbados (ofşor müəssisələr üçün), Bəhreyn, Belçika (Koordinasiya Mərkəzində qeydiyyatdan keçmiş şirkətlər üçün), Bermud adaları, Britaniyanın Virciniya adaları, Almaniya, Cəbəllütariq (azad şirkətlər üçün), Honkonq, Danimarka, İran, İrlandiya beynəlxalq Maliyyə Mərkəzində qeydiyyatdan keçmiş şirkətlər üçün), Kayman adaları, Qətər, Kipr (ofşor şirkətlər üçün), Küveyt, Lüksemburq (holding şirkətlər üçün), Mavriki, Malta, Monako, Niderlandın Antil adaları, Norveç, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Oman, Puerto- Riko, Səudiyyə Ərəbistanı, Uruqvay, Finlandiya, Fransa, İsveçrə, İsveç, Ekvador, Cənubi Afrika Respublikası.

Ofşor şirkətlər borclu kimi bu və ya digər səbəblərdən kontragent-müəssisələrin qarşılıqlı əlaqələrini bəyan etmək sərfəli olmadıqda istifadə olunur, yəni ofşor şirkətdən vəsaitlərin maliyyə-sənaye qrupunun daxilində bölüşdürülməsi üçün istifadə olunur. Bu zaman borclunun və kreditorların aksiyaları birləşdirilir.

Borclu və kreditor kimi həm bank (bank fəaliyyətini həyata keçirmək üçün lisenziyası olan şirkət), həm də adi ofşor şirkət çıxış edə bilər. Milli vergi qanunvericiliyinin xüsusiyyətlərindən və ikiqat vergiqoymadan qaçmaq haqqında mövcud müqavilələrin normalarından asılı olaraq, bu sxemdə bankdan istifadə əlavə üstünlüklər verə bilər.

FƏSİL II. DÜNYA İQTİSADİYYATINDA OFŞOR BİZNES MƏRKƏZLƏRİNİN YERİ VƏ ROLU

2.1. Bir sıra ofşor biznes mərkəzlərində bankların fəaliyyət xüsusiyyətləri və dünya iqtisadiyyatına təsiri

Ofşor ərazilərdə bankların təsisi təcrübəsi İkinci dünya müharibəsindən sonra geniş şəkildə yayılmışdır. Ofşor bank mərkəzlərinə marağın artmasının başlıca səbəbləri kimi inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə valyuta məhdudiyyətlərinin həyata keçirilməsi və valyuta nəzarətinin tətbiqini, bank fəaliyyəti qaydalarının sərtləşməsi və onların gəlirlərinə olan vergilərin yüksək dərəcələrini hesab etmək olar. Müasir şəraitdə praktiki olaraq heç bir iri beynəlxalq bank birliyi güzəştli vergiqoyma zonalarında ya filial, ya da hər hansı «qız» cəmiyyəti bankı yaratmadan keçinə bilmir.

Valyuta məhdudiyyətləri və valyuta nəzarəti bu və ya başqa formada praktiki olaraq bütün inkişaf etmiş ölkələrdə mövcuddur ki, bu da milli müştərilərə təqdim edilən xidmət sahələrinin genişləndirilməsi üzrə imkanları azaldır, həmçinin beynəlxalq bankların beynəlxalq maliyyə əməliyyatlarında iştirakı imkanlarını məhdudlaşdırır. Qərbi Avropa ölkələrində valyuta məhdudiyyətləri 50-60-cı illərdə geniş yayılmışdı. Müştərilərin valyuta əməliyyatlarına məhdudiyyətlər qoyulması bu əməliyyatların ölkədən kənarə həyata keçirilməyə başlanmasına səbəb olmuşdu.

İnkişaf etmiş ölkələrdə valyuta məhdudiyyətlərinin tədricən aradan qaldırılması bu amilin əhəmiyyətinin azalmasına səbəb olurdu, lakin bir çox ölkələrdə rezidentlər üçün valyuta məhdudiyyətlərinə qayıdış potensial təhlükə kimi qaldığından, bununla əlaqədar olaraq, yenə də o, başlıca amillər içərisində qalmaqda davam edir. Belə ki, Fransada sosialistlərin hakimiyyətə gəlməsi ilə valyuta nəzarəti və valyuta məhdudiyyətləri böyük miqyaslarda bərpa olunmuşdur.

İnkişaf etməkdə olan və keçmiş sosialist ölkələrində bank əməliyyatlarının müəyyən hissəsinin milli hüquqi ünvandan kənar fəaliyyətini stimullaşdıran amil

kimi valyuta nəzarəti və valyuta məhdudiyyətləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Daxili iqtisadi vəziyyətin qeyri-sabitliyi və çoxsaylı qadağaların olması bu ölkələrdən kapital axınına zəmin yaradır. İqtisadi fəaliyyətin bir çox iştirakçıları valyuta əməliyyatları qaydalarını pozduqlarına görə dövlət tərəfindən müsadirə tədbirlərindən ehtiyatlanaraq, öz kapitallarını bu cür pozucuların əmlakına cərimə müraciəti etməyə imkan verməyən ölkələrin banklarına yerləşdirməyə səy edirlər.

Valyuta məhdudiyyətləri banklara bir çox hallarda öz real və potensial müştərilərinə xidmətlər kompleksi təqdim etməyə imkan vermir ki, bu da bankları onların xarici rəqibləri ilə müqayisədə pis vəziyyətə qoyur. İqtisadi cəhətdən qeyri-sabit ölkələrin hökumətləri böhran dövrlərində tez-tez valyuta məhdudiyyətlərindən əlavə daxili resursların səfərbər edilməsi vasitəsi kimi istifadə edirlər, baxmayaraq ki, milli bankların və digər kredit müəssisələrinin xarici kontragentlərinə qarşısında öz öhdəliklərini vaxtında yerinə yetirə bilməmələri həmin ölkələrin beynəlxalq nüfuzunu aşağı salır.

Bank fəaliyyətinin həyata keçirilməsi qaydalarının sərtləşməsi həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün ümumi meyldir. Bu amillər bankların və kredit müəssisələrinin minimal nizamnamə kapitalına yüksək tələblərin qoyulmasını, bank fəaliyyətinə lisenziya almağın sərt şərtlərinin müəyyən edilməsini, informasiyanın açıqlanması üzrə yüksək standartlığın tətbiqini, fiziki şəxslərdən əmanətlər cəlb edən banklara əlavə tələbləri, investisiya fəaliyyətinə məhdudiyyətləri, müəyyən əməliyyatların aparılmasına, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində «qız» müəssisələrin təsisinə qoyulan qadağaları aid etmək olar. Bir çox ölkələrdə banklar böyük həcmdə hesabat verməyə məcburdurlar. Praktiki olaraq bütün ölkələrdə vergi və xüsusi bank hesabatının auditor tərəfindən təsdiqi vacibdir.

Kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin mərkəzi banklar tərəfindən tənzimlənməsi bəzi hallarda iqtisadi qərarlar qəbul edilməsi üzrə kommersiya banklarının sərbəstliyini məhdudlaşdıran formalar alır. Məcburi normativlər sistemi tez-tez həddən sərt sanksiyaları nəzərdə tutur. Bank müəssisələrinin müxtəlif növ xüsusi fondlara məcburi ödəmələri onların kredit və investisiya imkanlarını xeyli məhdudlaşdırır, əməliyyatlarının rentabelliyini aşağı salır. Bir qayda olaraq, inkişaf

etməkdə olan və keçmiş sosialist ölkələrində bankların məcburi ödəmələri və ehtiyatları sistemi mərkəzi banklara kommersiya bankları tərəfindən cəlb olunmuş vəsaitlərdən güzəştli və hətta pulsuz istifadə imkanları verir. Ofşor bankın yaradılması yuxarıda göstərilən problemləri tamamilə və ya hissə-hissə (qismən) həll etməyə imkan verir.

Sözsüz ki, vergi amili bank əməliyyatlarının bir hissəsinin ofşor mərkəzlərə keçirilməsi üçün başlıca amildir. Bankın təsis edilməsi üçün konkret yer seçilən zaman nəinki kredit müəssisənin özünün vergiqoyma rejiminə, həmçinin bu bankın müştəriləri üçün mövcud vergi şərtlərinə də xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Ofşor zonalarda təsis edilən bankların əsas üstünlükləri aşağıdakılardır:

- milli qanunvericilik tərəfindən müəyyənləşdirilmiş məhdudiyyətlərdən yan keçərək vəsaitlərin cəlb edilməsi və yerləşdirilməsi üzrə beynəlxalq bazarlara daxil olmaq;
- mənfəətə vergiqoymanın güzəştli rejimi resursların bir yerə toplanmasına (akkumulyasiyasına) və təsisçinin məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq bölüşdürülməsinə imkan yaradır;
- ofşor banklara verilən kreditlərdən, mənfəətə verginin yüksək dərəcələri mövcud olan ölkələrdə vergiqoymanın minimumlaşdırılması üçün fəal istifadə olunur;
- ofşor zonalarda qeydiyyatdan keçmiş banklarda depozitlər üzrə hesablanan və ödənilən faizlər ödəmə mənbəyindən vergiqoymadan azaddırlar;
- bir qayda olaraq bu banklara maliyyə məhdudiyyətləri, onların fəaliyyəti qeydiyyata alınmış ölkələrin sərhədlərindən kənarında həyata keçirilən zaman aid edilmir;
- bu cür bankın təsis edilməsi və cari fəaliyyətinin dəstəklənməsi zamanı vəsaitlərə xeyli qənaət imkanı əldə edilir.

Ofşor zonada bankın təsis edilməsi maliyyə əməliyyatlarının xeyli hissəsinin hər hansı beynəlxalq maliyyə-sənaye qrupu çərçivəsində ofşor mərkəzlər vasitəsilə həyata keçirildiyi zaman əlavə əhəmiyyət kəsb edir. Bu halda ofşor ərazidə qeydiyyatdan keçən bank öz qrupunun müəssisələrinə xidməti həyata keçirə bilər.

Ofşor ərazilərdə qeydiyyatdan keçən bütün bank və kredit müəssisələrini yaranma məqsədindən asılı olaraq 3 kateqoriyaya ayırmaq olar: müstəqil müştərilərə tam xidmət kompleksi təqdim etmək üçün yaradılan mükəmməl bank müəssisələri; əsasən bir maliyyə-sənaye qrupu (keptiv bank müəssisələri) daxilində əməliyyatlar aparmaq üçün banklar; ayrı-ayrı əməliyyat növləri aparmaq və ya təsisçinin aktivlərini idarə etmək üçün bank müəssisələri.

Ofşor bankın təsis edilmə yerini seçərkən həmişə onun məqsəd və vəzifələrini nəzərə almaqla həyata keçirmək lazımdır.

Bank müəssisələri vergi tutulan sxemdə məhdud funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün o ölkələrdə yaradılır ki, həmin ölkələr adətən gəlirlərə ikiqat vergiqoymanın oradan qaldırılması üçün gəlirlərin əldə edilməsi nəzərdə tutulan ölkələrlə əlverişli müqavilə şərtləri bağlayırlar. Real əməliyyatlar və müstəqil müştərilərə xidmət üçün nəzərdə tutulan bankları adətən minimal vergiqoyma səviyyəsi olan və valyuta tənzimlənməsi normaları olmayan ölkələrdə təsis edirlər. Bn qayda olaraq, yalnız təsisçilərin vergi öhdəliklərini minimumlaşdırmaq məqsədləri üçün yaradılan banklar o ölkələrdə qeydiyyatdan keçirlər ki, onlar eyni zamanda aşağıdakı şərtlərə də uyğun olsun;

- rezidentlərin gəlirlərinə vergi qoyulmur;
- gəlirləri bölüşdürən mənbə yanında vergiqoyma yoxdur;
- xüsusi statusu olan bankların (ofşor bankların) əməliyyatlarına valyuta məhdudiyyətləri yoxdur;
- bankın qeydiyyatı və cari xidmətləri üzrə xərclər yol veriləndir (məqbuldur);
- mükəmməl bank müəssisələri vasitəsilə geniş əməliyyatlar keçirmək imkanı vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ənənəvi ofşor zonaların əksəriyyəti eyni zamanda bütün göstərilənlərə, bəzi hallarda isə təsisçilərin əlavə spesifik tələblərinə tam uyğun gələ bilməz.

Belə ki, xüsusi statuslu müəssisələrin gəlirlərinə vergiqoyma tətbiq etməyən bəzi ənənəvi ofşor mərkəzlərdə kredit əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün mərkəzi bankın lisenziyasını almaq tələb olunur, bu cür lisenziya almaq üçün şərtlər isə

güzəştli vergi statusu əldə etmək şərtləri ilə bir yerə sığmır. Bir sıra ölkələrdə bank sarrinin saxlanması məqbul hesab edilmir. Bir çox ölkələr vergi güzəştlərini yalnız xüsusi statusu olan müəssisələrin gəlirlərinə tətbiq edirlər, lakin bu cür müəssisənin bölüşdürülməmiş gəlirləri, məsələn, dividend şəklində olan gəlirləri yüksək dərəcələr üzrə vergiyə cəlb olunur. Sonuncu daha çox investisiya və holding mərkəzləri üçün səciyyəvidir. Bir çox klassik ofşorlar praktiki olaraq insan ayağı dəyməmiş adaları xatırladır. Onlar beynəlxalq ticarətdə yalnız «şirkət-həqiqətlərin» qeydiyyatına xidmət edirlər.

Ayrı-ayrı ofşor mərkəzlər müstəqil ölkə olmayıb, rezidenti potensial bank təsisçisi olan ölkənin vergiqoyma sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı informasiya mübadiləsi haqqında xüsusi müqavilə bağladığı dövlətin tərkibinə daxil ola bilər, bu zaman konkret «özünüidarə ərazisinin» xüsusi statusu konkret məlumatların açıqlanması üçün böyük bir maneə olmayacaqdır.

Ofşor ərazilərin çoxu beynəlxalq maliyyə mərkəzlərindən uzaqda yerləşir. Onların müəyyən əməliyyatlar aparmaq üçün şərait yaratmağa kifayət edəcək inkişaf etmiş infrastrukturunu yoxdur. Xüsusilə də, kifayət qədər yüksək ixtisaslı iş heyəti, zəruri olan ofis sahəsi və s. də olmaya bilər.

Təsisçilərin xüsusi tələblərinə qüvvədə olan mülki qanunvericiliyin aydın başa düşülən sisteminin olması, klassik trustun təsis üzrə imkanlar, ofisin yaradılması, iş heyətinin cəlb edilməsi, daşınmaz əmlakın alınması aid edilə bilər. Nəticədə bank fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılmasında ixtisaslaşmış ofşor mərkəzlər, başqa sözlə, xüsusi bank ofşorları meydana gəlmişdir.

Bu cür mərkəzlərdə fəaliyyət şəraiti fərqli ola bilər. Təsis edilən bankın vergiqoymadan azad edilməsinə və ya güzəştli status almasına müvafiq hüquqi əsaslara xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Belə ki, Kayman adaları klassik ofşora aiddir - burada gəlirlərə vergiqoyma sistemi tamamilə yoxdur. Bu, bank öz fəaliyyətini həyata keçirərkən müəyyən edilmiş hədlərdən kənara çıxan hallarda vergiyə görə cərimə sanksiyalarının tətbiqini qeyri-mümkün edir. Cersi və Hensi adaları müvafiq ərazilərdən kənarda fəaliyyət göstərən hallarda qeyri-rezidentlərin gəlirlərinə vergiqoyma üçün güzəştli vergi rejimi sistemləri tətbiq edən ərazilərə

aiddirlər. Müəssisənin bu cür ofşor zonada qeydiyyatdan keçdiyi, bu ərazidə yerləşən mənbələrdən gəlirlər aldığı sübuta yetirilərsə, onda bu gəlirlər müəyyən edilmiş ümumi qaydalara əsasən vergiyə cəlb ediləcəkdir. Qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən ofşor mərkəzlərdə vergiqoymanın ümumi şərtləri güzəştlidir. Cərsi adasında rezidentlərin - fiziki şəxslərin gəlirlərinə olan maksimum vergi dərəcəsi 20% təşkil edir. Bu cür dərəcə rezidentlərin hüquqi şəxslərinin mənfəətinə də tətbiq edilir. Kiprdə - ümumi vergiqoymanın yüksək səviyyəsi olan ölkədə xüsusi qaydada qeydiyyatdan keçmiş müəssisə və təşkilatlar xüsusi vergi statusu alırlar. Yuxarıda göstərilən halla analoji pozuntu Kipr adasında müəssisənin öz statusunu itirməsilə bağlı ola bilər ki, bu da müvafiq olaraq ölkədə vergi qanunvericiliyinin ümumi normaları ilə nəzərdə tutulmuş cərimə sanksiyalarına səbəb ola bilər.

Bank fəaliyyətinə lisenziya almaq üçün yerinə yetirilməsi zəruri olan vacib şərtlər bir-birindən xeyli dərəcədə fərqlənə bilər. Xüsusi bank ofşor zonaları adətən müxtəlif tipli lisenziyalar almağa imkan verir. Bu zaman hər tip lisenziyaya müəyyən şərtlər uyğun olur. Biri qayda olaraq, tam və ya qeyri- məhdud lisenziyanı yalnız nüfuzlu xarici banklar tərəfindən təsis edilmiş banklar ala bilər. Məhdud əməliyyatlar dairəsini həyata keçirmək üçün lisenziya onlar tərəfindən o hallarda da alınabilir ki, bankın təsisçisi xarici banklar olmasın. Biri ofşor mərkəzdə tam və ya qeyri-məhdud lisenziya bank sahibinə ofşor ərazinin özündə də fəaliyyət göstərməyə imkan verir, digər ölkələrdə isə bu cür lisenziyanın alınması mükəmməl bank fəaliyyətini həyata keçirməyə imkan versə də, yalnız qeyri- rezident müştərilərlə və ya xüsusi statusa malik - vergidən azad şirkətlərlə bu fəaliyyəti mümkün edir.

Demək olar ki, bütün ofşor bank mərkəzləri üçün iqtisadiyyatın başqa sahələrində olan şirkətlərlə müqayisədə lisenziyalaşma və qeydiyyatın sərt şərtləri ümumi qaydadır. Belə ki, səhmlərin tələb edilənə qədər emissiyası üzrə ümumi imkanlar təsis edilən banklara aid edilməyə də bilər. Qeydiyyat və lisenziya almaq üçün təqdim edilən məcburi informasiyanın həcmi xeyli genişdir. Bir çox ofşor bank mərkəzlərində banklar üçün eyni zamanda qeydiyyatdan keçmək və lisenziya almaq proseduru nəzərdə tutulmuşdur. Çox vaxt ilk dəfədən tam və ya geniş tipli lisenziya

almaq mümkün olmur. Bu cür lisenziyaların alınması üçün məhdud lisenziyalı bankın fəaliyyətinin məcburi müddəti müəyyən edilməlidir.

Bir qayda olaraq, ofşor bankların məcburi hesabatlarının həcmi adi ofşor şirkətlərin hesabatlarının həcmindən genişdir. Nəinki illik, hətta rüblük hesabat qaydaları, bəzi bank mərkəzlərində isə bankın aylıq maliyyə hesabatı müəyyənləşdirilə bilər. Adətən təsis edilən bankın müxtəlif növ əməliyyatları həyata keçirmək imkanları geniş olduqca, hesablara olan tələblər də sərtləşir. Belə ki, fiziki şəxslərə depozit hesablar açmağa imkan verən lisenziyanın verilməsi üçün vacib şərt müntəzəm maliyyə hesabatıdır ki, bu da müstəqil lisenziyalı auditor tərəfindən təsdiq edilir.

Cədvəl 1. Qlobal maliyyə mərkəzləri indeksində ofşor maliyyə mərkəzlərinin yeri

	QMMİ 2013 (sıra)	QMMİ 2013 (bal)	QMMİ 2012 (sıra)	QMMİ 2012 (bal)
Cersey	28	668	20	654
Korsney	31	660	28	641
Monako	35	654	60	597
Kayman adaları	41	647	44	625
Mən adası	43	645	40	629
Vircin adaları	47	640	45	624
Hamilton	49	638	46	621
Qibraltar	60	615	58	599
Malta	68	595	69	575
Maritus	70	590	67	579
Bahama	73	587	72	572
Kipr	75	576	-	-

Cədvəl məlumatlarından aydın olur ki, illik hesablanan Qlobal maliyyə mərkəzləri indeksində bir sıra ofşor maliyyə mərkəzləri də yer alır. 2013-cü il hesabatına əsasən bu siyahıya 668 balla Cersey adaları başçılır edir. Kornsey və Monako isə ikinci və üçüncüdür.

Bir sıra ofşor bank mərkəzlərində nəinki xüsusi statuslu bankın təsisi, həm də xarici bankların filiallarının açılmasına da yol verilir. Filialın müstəqil hüquqi şəxs olmadığı ilə əlaqədar olaraq, müəyyən əməliyyatlar həyata keçirilərkən vergi nəticələri də başqa ola bilər. Bəzi hallarda ofşor mərkəzlərdə gəlirə güzəştli vergiqoymanı öz filialını açan kredit müəssisəsinin müqavilə bağladığı ölkə ilə gəlirlərə və əmlaka ikiqat vergiqoymadan yan keçməyə imkan verən müqavilələrlə birgə istifadə etmək olar. Ayrıca götürülmüş bank ofşor mərkəzinin ərazisində xarici bankların filiallarının fəaliyyətinə olan tələb və məhdudiyyətlər də bir-birindən fərqlənə bilər. Ayrı-ayrı ofşor mərkəzlərdə təsisçinin qeydiyyatdan keçdiyi ölkənin qanunvericiliyinin öz rezidentlərinə ölkədən kənarında filiallar yaratmağı qadağan etmədiyinin təsdiqi üzrə tələb müəyyən edilmişdir.

Ofşor bank mərkəzləri həmçinin bankın və ya kredit müəssisəsinin minimal nizamnamə kapitalı haqqında tələblərin şərtlərinə görə də fərqlənirlər. Sahibinə daha geniş xidmətlər spektrini həyata keçirmək hüququ verən lisenziyanı almaq üçün həmişə böyük nizamnamə kapitalı tələb olunur, nizamnamə kapitalının ölçüsü isə həm qeydiyyat vergi və yığımlarının, həm də illik məcburi ayırmaların (vergi və ya yığım formasında) ölçülərini müəyyən edir.

Təsis edilən bankın köməyi ilə vergi öhdəliklərinin mini- mumlaşdırılması məqsədləri üçün həm klassik ofşor əraziləri, həm də yüksək inkişaf etmiş ölkələr - qabaqcıl dünya və regional maliyyə mərkəzləri istifadə edilə bilər. Deməli, Qərbi Avropanın hər hansı ölkəsində bank yaradılması Sakit və ya Atlantik okeanlarının hər hansı adasında olduğundan xeyli baha başa gələcəkdir. Lakin hətta qeydiyyat xərclərinin yüksək səviyyəsinə baxmayaraq, kredit müəssisəsinin fəaliyyətinə çəkilən böyük xərclər, xüsusi sərt tələbləri və yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkənin seçilməsi özünü doğrulda bilər, belə ki, bu cür ölkələr həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli əsaslarla ikiqat vergiqoymadan yan keçmək haqqında müqavilələrdən geniş istifadə edirlər.

Bu cür müqavilələr mövcud olduğu hallarda isə xüsusi vergi statuslu bankda (azad iqtisadi zonada qeydiyyatdan keçmiş ofşor banklar, vergiqoymadan azad edilmiş banklar) müqavilənin konkret normasının yayılması haqqında məsələni

xüsusi olaraq işləmək lazımdır. Gəlirlərə ikiqat vergiqoymadan yan keçmək haqqında müqavilə xüsusi statusu olan muxtar ərazi vahidinin (müstəmləkə, protektorat, asılı ərazi və s.) daxil olduğu ölkə ilə bağlana bilər. Bu halda müqavilənin bir konkret normaları prinsip etibarilə xüsusi statuslu ərazidə qeydiyyatdan keçmiş müəssisələrə şamil edilə bilər, digər normaların tətbiqi isə həm müqavilənin özündə, həm də hər hansı əlavə sənəddən (əlavə və dəyişikliklərin edilməsi barədə müqavilədən, müqavilənin protokolundan, səlahiyyətli şəxslər arasında məktub mübadiləsindən) çıxarıla bilər.

Müqavilənin konkret normasının tətbiqinin qeyri- mümkünlüyü birbaşa və ya dolayı yolla metropolianın milli qanunvericilik müddəalarından irəli gələ bilər. Bundan başqa, ikiqat vergiqoymadan yan keçmək haqqında müqavilənin təqdim etdiyi güzəştli rejimin hər hansı növünün qadağan edilməsi gəlir mənbəyi olan ölkənin qanunvericilik aktlarında və ya başqa beynəlxalq müqavilələrdə mövcud ola bilər.

Nəhayət, bank ofşor mərkəzləri öz nüfuzlarına görə də xeyli fərqlənirlər. Bankın qeydiyyatdan keçirilməsi nəzərdə tutulan ölkənin və ya ərazinin yüksək nüfuzu üçüncü şəxslərin maliyyə vəsaitlərinin cəlb olunması ilə real əməliyyatların həyata keçirilməsi planlaşdırıldığı hallarda daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu kimi ofşor ərazilərə xüsusilə Kayman adaları aiddir.

Kayman adaları yerli özünüidarə ilə Britaniya tacına məxsus ərazidir. Konstitusiyası 1972-ci ildən qüvvədədir. Bundan başqa, Britaniya qanunvericiliyinin sadələşdirilmiş (uyğunlaşdırılmış) variantı olan yerli mülki qanunvericiliyi mövcuddur.

Kayman adaları klassik ofşorlara aiddir. Burada gəlirdən vergi (o cümlədən rezidentlər üçün), əmlak hüququnun bir şəxsdən digər şəxsə verilməsinə görə vergi tamamilə yoxdur, həmçinin faizlər, dividendlər və lisenziya hüquqlarının ödənilmə mənbəyindən gəlirlərə vergiqoyma yoxdur. Vergi sistemini faktiki olaraq hökumət və yerli qeydiyyat və illik yığımlar sistemi əvəz edir.

Kayman adalarında heç bir formada valyuta məhdudiyyətləri yoxdur, valyuta nəzarəti mövcud deyil.

Qanunvericilik normaları metropoliyadan götürülsə də, Britaniya nümunəsi olan klassik trast yaradılması imkanları olsa da, buna baxmayaraq hökumətin münasibətini, məhkəmə praktikasını, həmçinin Kayman adaları bankirlər assosiasiyasının (olduqca nüfuzlu təşkilatdır) yeritdiyi siyasəti maksimal əlverişli də adlandırmaq olmaz.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı ildə Kayman adalarında dələduz əmlak sərəncamçılığı haqqında qanun qəbul edilmişdir ki, bu da bu ərazidə qeydiyyatdan keçmiş strukturlardan kreditorlar qarşısında öhdəliklərinin yerinə yetirilməsindən yan keçməsinin qarşısını almağa istiqamətlənmişdir ki, bu da aktivlərin müdafiəsi üzrə trastlar üçün şəraiti pisləşdirir.

Kayman adalarında standart şirkətin qeydiyyatdan keçməsinin ümumi şərtləri əlverişlilər sırasına aid edilə bilər. Şirkətin qeydiyyatı üçün bir səhmdar da kifayət edir. Təqdim edən üçün səhm buraxılışına yalnız azad edilmiş şirkət statuslu müəssisələrə icazə verilir. Onlar həmçinin dəyəri göstərilməyən səhmlər də buraxa bilər. Səhmləri təqdim edən üçün buraxan şirkətin nizamnamə kapitalı bütövlükdə ödənilməlidir. Faktiki olaraq səhmdarların yığınaqları və onların açıq reyestrinin aparılması vacib deyil. Qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin əmlak sahibləri və səhmdarları haqqında məlumatları açıqlanmamalıdır. Şirkətin bir direktorunun olması kifayət edər, o, rezident olmaya da bilər, bu zaman direktorun vəzifələrini yerli etibar olunan şəxs icra edə bilər. Şirkətin yerli hüquqi ünvanı mütləq olmalıdır, lakin bu da problem deyil. Şirkət yerli etibarlı şəxsin ünvanı üzrə qeydiyyatdan keçə bilər. Adi şirkət üçün illik maliyyə hesabatı tələb olunmur və buna müvafiq olaraq məcburi auditor təsdiqinə də ehtiyac yoxdur.

Şirkətinin yeri çox da mürəkkəb olmayan formal prosedurların yerinə yetirilməsi yolu ilə dəyişdirilə bilər.

Şirkətlər adətən ölçüsü 900 min dollar (azad edilmiş şirkətlər) və ya 960 min dollar (adi şirkətlər, lakin qeyri- rezidentlər) nizamnamə kapitalı ilə qeydiyyatdan keçirlər ki, bu da hökumət, qeydiyyat və illik yığımların minimal ölçüsü üzrə nizamnamə kapitalının maksimal ölçüsünü ifadə edir.

Kayman adalarında şirkətin fəaliyyətinin təsis edilməsi və dəstəklənməsi üzrə xərclər əksəriyyət başqa ofşorlardakı analoji xərclərdən xeyli yüksəkdir. Şirkətin yaradılması üzrə minimal xərclər azad olunmuş şirkətlər üçün 3000 min dollara qədər (hökumət qeydiyyatı yığımının ölçüsü 1000 ABŞ dollardır) təşkil edir, adi qeyri-rezident şirkət üçün isə 2000 min dollar (qeydiyyat yığımını - 610 ABŞ dollarını da daxil etməklə) təşkil edir. Minimal cari xərclər (qeydiyyatdan keçmiş ofisin saxlanması, etibarlı direktorun xidmətlərinin ödənilməsinin minimal səviyyəsi, hökumət yığımı) 2500-3000 ABŞ dolları təşkil edir.

Qüvvədə olan qanunvericilik həmçinin xarici şirkətin filialının qeydiyyatı imkanına yol verir. Bu halda qeydiyyat orqanlarına sənədlərin aşağıdakı növlərinin daxil edilməsi tələb olunur: xarici şirkətin təsdiq edilmiş nizamnamə sənədləri, direktorların siyahısı (ünvanları və fəaliyyət növü göstərilməklə), işdə etibarlı hesab edilənlərin ünvanları və adları (bir qayda olaraq hüquqi və ya məsləhət firması). Filial qeydiyyatdan keçən zaman 1000 dollar həcmində hökumət yığımı ödənilir, hər gələn ilin yanvarında isə 600 ABŞ dollarına ekvivalent məbləğdə illik yığım ödənilir. Məhdud məsuliyyətli yoldaşlıqların təsisçiləri də təxminən bu cür xərclər ödəyirlər.

Kayman adalarında bank fəaliyyəti əsasən 1989-cu ildə qəbul edilmiş Banklar və trast şirkətləri haqqında qanunla tənzimlənir. Bu sənədlə bank və ya trast əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün məcburi lisenziyalaşdırma müəyyən edilmişdir. Bank fəaliyyəti üçün üç növ lisenziya mövcuddur:

- şirkətə, o cümlədən Kayman adaları ərazisində bank xidmətlərinin bütün növlərini icra etməyə imkan verən «A» tipli;
- istənilən yerdə, ancaq Kayman adaları ərazisindən kənarında olmamaq şərtilə bank fəaliyyətinin istənilən növlərini həyata keçirməyə imkan verən «B» tipli;
- şirkətlərə Kayman adalarının qeyri-rezident müştəriləri ilə yalnız Kayman adalarından kənarında müəyyən əməliyyatları həyata keçirməyə imkan verən məhdud «V» tipli lisenziya.

«A» tipli lisenziya yalnız yüksək nüfuzlu beynəlxalq maliyyə təşkilatları tərəfindən yaradılmış banklara verilə bilər. Bu cür lisenziyanın alınması üçün məcburi şərtlərdən biri daimi ofis və ixtisası beynəlxalq bank standartlarına cavab

verən müəyyən iş heyətinin olmasıdır. Həm bütöv, həm də məhdud «V» tipli lisenziya öz sahibinə Kayman adalarının rezident- müştəriləri ilə əməliyyatlar həyata keçirməyə imkan vermir. «V» tipli məhdud lisenziya adətən öz fəaliyyətlərini qabaqcadan hər hansı maliyyə-sənaye qrupuna (keptiv banklar) daxil olan müəssisələrlə işləməklə məhdudlaşdıran banklar tərəfindən alınır.

Qüvvədə olan qanunvericilik aşağıda göstərilən bir sıra məcburi tələbləri müəyyən edir:

- «V» tipli bank lisenziyasına malik məhdud şirkət və ya trust əməliyyatlarına məhdud lisenziyası olan şirkət 24000 ABŞ dolları həcmində ödənilmiş minimal kapitalla malik olmalıdır;
- nominal saxlayıcı kimi çıxış etmək hüququ lisenziyasına malik şirkət «ana» şirkətin 240000 ABŞ dollarına qədər öhdəliyə təminat verməlidir;
- bank və ya trust fəaliyyətinin istənilən başqa növlərinə lisenziyası olan şirkətlər 480000 ABŞ dollarından aşağı olmayan ödənilmiş kapitalla malik olmalıdırlar;
- qubernatorun qabaqcadan sanksiyası alınmadan bankın və ya trust şirkətinin səhmləri buraxıla və ya başqa sahibkara verilə bilməz;
- istənilən tip bank və ya trust fəaliyyətinə lisenziyası olan hüquqi şəxslərin ən azı iki direktoru və yüksək icraçıları olmalıdır, bu zaman hər hansı təyinatlar maliyyə xidmətləri müfəttişi tərəfindən təsdiq edilməli, yüksək icraçı şəxs isə qubernator tərəfindən təyin edilməlidir.

İstənilən tip lisenziyanı almaq üçün ərizə aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- təsis edilən şirkətin adı və ünvanı;
- zəruri ixtisasa malik kifayət qədər işçi heyətin olmasının təsdiqi;
- şirkətin müəyyən edilmiş xarici korporasiya prosedurunu keçməsinin təsdiqi;
- səhmlərin bütün saxlayıcılarının adları, ünvanları və rezidentlikləri;
- bütün direktorların və məsul vəzifəli şəxslərin anket məlumatları;
zəruri yazılı tövsiyələr və zəmanətlər;
- müstəqil auditorun nəticəsi, son tarix üçün maliyyə hesabatı, həmçinin şirkətin filiallarının siyahısı;

- təsisçilərin lazımı ölçülərdə nizamnamə kapitalının ödənilməsini həyata keçirmək barədə yazılı öhdəliyi.

Şirkət eyni zamanda həm bank, həm də trust lisenziyası ala bilər, lakin bank lisenziyasının sahibləri trust əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün ayrıca yığım ödəmirlər. Lisenziya hüququnu saxlamaq üçün bank müəssisələri və trust şirkətləri 3 ay ərzində maliyyə ilinin sonuna qədər maliyyə xidməti müfəttişinə müəyyən olunmuş qaydada, müstəqil auditor tərəfindən təsdiq edilmiş maliyyə hesabatı təqdim etməlidir. Hesabatın ləngidiyi halda bank müfəttişə yazılı surətdə həmin ləngimənin səbəblərini izah edən ərizə təqdim etməlidir. Müfəttiş əlavə vaxt verə bilər. Müəyyən edilmiş müddətdə lazımı formada tərtib edilmiş hesabat təqdim olunmazsa, lisenziyanın geri çağırılması üçün əsas yaranır.

Kayman adalarının xüsusi qanunvericiliyi məcburi normativlər barədə heç bir tələb müəyyən etməmişdir. Lakin belə bir təcrübə mövcuddur ki, şəxsi kapitalla bir müştəriyə verilmiş kreditlər arasında nisbət 10:1 olmalıdır. Bu və bir sıra başqa məhdudiyyətlər avtomatik olaraq bütün kredit müəssisələrinə aid edilmir. Bunlar adətən fərdi qaydada, əməliyyatların miqyasını və konkret bankın risklərini nəzərə almaqla maliyyə xidmətləri müfəttişi tərəfindən müəyyən edilir. Bank fəaliyyətinin reqlamentasiyalarının böyük bir hissəsi bank iş etikasının norma və qaydalarını faktiki olaraq müəyyən edən Kayman adaları Bankirlər Assosiasiyası tərəfindən həyata keçirilir.

Kayman adaları gəlirlərə və əmlaka ikiqat vergi- qoymadan yan keçmək haqqında heç bir müqaviləyə malik deyil. Prinsip etibarilə bu, nöqsan kimi nəzərdən keçirilə bilər, lakin bank işinin spesifikasiyası ondan ibarətdir ki, bank adətən gəliri verdiyi kreditlər üçün faiz formasında alır. Əgər Kayman adalarında beynəlxalq sxemdə vergi öhdəliklərinin optimallaşdırılması üzrə bank qarşısında ümumi vergiqoyma şərtlərində bank krediti üzrə ödənilən faizlərə vergiqoymanı nəzərdə tutmayan ölkənin ərazisində qeydiyyatdan keçən müəssisə durursa, zəncirin bu həlqəsində heç bir problem meydana çıxmır. Vergiqoymanın minimumlaşdırılması üzrə müxtəlif növ sxemlər üçün Kayman adalarında «personalsız bank» formasında

qeydiyyatdan keçmiş bank müəssisələrindən fəal istifadə olunur. Bu banklar adətən «A» bank lisenziyası tipli şirkətlərin təklif etdikləri xidmətlərdən istifadə edirlər.

Malta klassik ofşor ərazisi deyil. Çox da böyük olmayan bu müstəqil ada ixrac yönümlü inkişaf etmiş sənaye (toxuculuq, tikiş, ayaqqabı) dövlətidir. Başlıca ticarət tərəfdaşları Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrdir. İqtisadiyyatının mühüm sahəsi turizmdir. Ölkə əsas gəlirlərini azad liman kimi istifadədən əldə edir.

Vergiqoyma sahəsində dövlətin siyasəti xarici kapitallı şirkətlərin fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına, Maltanın yüksək nüfuzlu beynəlxalq maliyyə mərkəzinə çevrilməsinə yönəldilmişdir.

Rezidentlər və hüquqi şəxslər üçün vergiqoymanın ümumi səviyyəsi təxminən orta Avropa səviyyəsinə bərabərdir. Qeyri- rezident şirkətlər üçün vergiqoymanın xüsusi şərtləri yaradılmışdır, burada mənfəətə vergi dərəcəsi 5% müəyyən edilmişdir. Bundan əlavə, şirkətlər vergidən azad edən status almaqla qeydiyyatdan keçə bilirlər. Qeyri-rezident və vergidən azad edilmiş şirkətlər üçün dividendlərə, lisenziya hüquqlarının verilməsindən gələn faiz və gəlirlərə vergiqoyma yoxdur. Onlara həmçinin Maltada qüvvədə olan valyuta məhdudiyyətləri aid deyil. Ölkədə bank və ya başqa işgüzar informasiyasının konfidensiallığı (məxfiliyi) təmin edilir.

Xüsusi statuslu müəssisələr üçün fəaliyyətini və vergiqoymanın xüsusiyyətlərini tənzimləyən əsas sənədlərə 1988-ci ildə qəbul edilmiş Maltada beynəlxalq fəaliyyət və ofşor zonalar haqqında qanunlar aiddir.

Şirkətlər haqqında qanunvericilik əsasən Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının şirkətləri haqqında 1948-ci ildə qəbul edilmiş qanunlara əsaslanır. Bu zaman aşağıdakı xüsusiyyət nəzərə çarpır - yoldaşlıq şirkətləri, o cümlədən vergiqoyma məqsədləri üçün də müstəqil hüquqi şəxslər kimi təqdim olunur.

Müəssisələrin başlıca formaları aşağıdakılardır:

- şirkətlər (kütləvi və şəxsi);
- tam məsuliyyətli yoldaşlıqlar;
- məhdud məsuliyyətli yoldaşlıqlar.

Vergilərdən azad edilmiş şirkətlərin qeydiyyatı adətən bir neçə günə həyata keçirilir. Potensial təsisçilərə hazır şirkətlər əldə etmək imkanı olmur. Təsis edilən güzəştli vergi statuslu şirkətlər iki tipdə olur:

- vergi ödənişlərindən azad edilmiş qeyri-ticarət şirkətləri;
- 5% ölçüsündə güzəştli faiz dərəcəsi tətbiq edilməklə sərbəst olaraq vergiqoyma məbləğini təyin etmək imkanı verilən ticarət şirkətləri.

Şirkətin bu və ya digər kateqoriyaya aid edilməsinin meyarı fəaliyyət sahəsidir. Əgər şirkətin fəaliyyəti öz mülkiyyətinə sahiblik, idarəetmə və bölüşdürməklə (patentlər, ticarət markaları, lisenziyalar, müəllif hüquqları və s. daxil olmaqla) məhdudlaşarsa, onda həmin şirkət qeyri-ticarət şirkətlər kateqoriyasına aiddir. Bura həmçinin holding şirkətləri, lisenziya hüquqları verilməsindən gəlir alan müəssisələr, gəmiçilik şirkətləri də daxil edilir.

Əgər şirkətlərin fəaliyyət sahələri göstərilən çərçivələrlə məhdudlaşmırsa, onda onlar ticarət şirkətləri kateqoriyasına (Trading Companys) aiddir. Ümumi ticarət şirkətləri ilə yanaşı bu kateqoriyaya bank, sığorta, broker sığorta və başqaları da aiddir.

Maltada ofşor bankın təşkili və fəaliyyətinin dəstəklənməsi üzrə xərclər olduqca böyükdür, belə ki, yalnız göstərilən xərclər 70000 ABŞ dolları təşkil edə bilər. Maltada işləməyə icazəsi olan rezident və qeyri-rezident fiziki şəxslərin gəlirlər vergisinin maksimum vergi dərəcəsi 35% təşkil edir. Bundan əlavə, digər sahələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərdən (qeyri- ticarət) fərqli olaraq banklar mütləq müstəqil auditor tərəfindən təsdiq edilən maliyyə hesabatı verməlidirlər. Beləliklə, Malta ofşor banklarının qeydiyyat yeri kimi heç də bütün potensial təsisçilər üçün əlverişli deyil. Lakin adada yüksək ixtisaslı peşəkar kadrların olması, olduqca əlverişli ərazisi və ofşor biznesin müxtəlif növlərinin inkişafı imkanları ayrı-ayrı bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsini planlaşdıran təsisçilərdə xüsusi maraq doğurur.

Yenicə təşəkkül tapan bu bank mərkəzinin başlıca potensial cəlbedici cəhəti Labuanda qeydiyyatdan keçmiş bankın hüquqi və vergi statusunun xüsusiyyətindən ibarətdir. Labuan adasının Malayziyanın federal ərazisi olduğu ilə bağlı olaraq, burada qeydiyyatdan keçən bütün şirkətlər müəyyən şərtlərə riayət etməklə iqlat

vergiqoymadan yan keçmək haqqında müqavilələrin üstünlüklərindən istifadə etmək hüququna malikdirlər.

Malayziyanın federal hökuməti Labuan adasına beynəlxalq ofşor maliyyə mərkəzi statusu verməyi məqsəd qoymuşdur. Vergiqoymanın güzəştli şərtlərinin hazırlanması zamanı sahibkarlıq fəaliyyətinin aşağıdakı növlərinə xüsusi diqqət verilir: bank əməliyyatları; əmlakı etibarlı idarəetmə; kollektiv investisiya qoyuluşu; sığorta; holding şirkətlərinin investisiyaları.

Malayziyada valyuta tənzimlənməsinin milli qaydaları qüvvədədir. Labuanda qeydiyyatdan keçmiş bank müəssisələri qeyri-rezidentlər kimi valyuta tənzimlənməsi normalarının tətbiqi məqsədləri üçün nəzərdən keçirilir.

Şirkətin Labuanda təsis edilməsi spesifikası ondan ibarətdir ki, şirkətin fəaliyyətinin qeydiyyatı və saxlanması bütün prosedurları etibarlı idarə üzrə yerli şirkət tərəfindən həyata keçirilməlidir, bu zaman yerli trust şirkəti yalnız etibarlı şəxs və ya nominal səhm sahibi qismində güzəştli vergiqoyma rejimi ilə şirkətin səhmlərinin saxlayıcısı kimi çıxış edə bilər. Trust şirkətlərinin fəaliyyəti 1990-cı ildən Labuanın trust şirkətləri haqqında qanunla tənzimlənir.

Ofşor bank fəaliyyəti aşağıdakı sahələri əhatə edir: valyuta depozitlərinin cəlb edilməsi, müştərilərin depozit, əmanət və başqa hesablarının aparılması, kredit xidmətlərinin təqdim edilməsi. Bütün sövdələr NMB-dən icazə verilən müəyyən spesifik əməliyyatlar istisna olunmaqla, xarici valyuta ilə həyata keçirilməlidir.

1990-cı ildə qəbul edilmiş bank ofşor fəaliyyəti haqqında qanuna müvafiq olaraq, bütün lisenziyası olan bank müəssisələrinə istənilən qeyri-rezidentdən, həmçinin rezidentlərdən məhdudiyət qoyulmadan qoyuluşlar qəbul etməyə, istənilən qeyri-rezidentə və rezidentə xarici valyutada 1 mln. Malayziya dolları məbləğində borc verməyə icazə verilmişdir. Lakin ofşor bank «identifikasiyasız» müştərilərə hesab açmaq hüququna malik deyil. Başqa sözlə, təqdim edən hər bir kəsə hesab açmaq qadağandır.

Lisenziyalı ofşor banklar xarici valyutalarla, o cümlədən qeyri-rezidentlərdən və səlahiyyətli banklardan valyutanın forvard və topdansatış alqısı da daxil olmaqla, sövdələrdə iştirak edə bilər. 1 Malayziya dolları ekvivalentindən artıq məbləğdə

xarici valyuta ilə borc verilməsi yalnız müfəttişin qabaqcadan icazəsi ilə həyata keçirilə bilər.

Banklar hər hansı qeyri-rezidentin adından Malayziyadan kənara və ya hər hansı ölkədən Malayziyaya vəsait ödəmək və ya köçürmək hüququna malikdirlər. Rezidentlərdən və ya qeyri-rezidentlərdən Malayziya dolları ilə qoyuluşların qəbulu, həmçinin milli valyuta ilə borcları verilməsi yalnız valyuta nəzarəti müfəttişinin qabaqcadan razılığı ilə həyata keçirilə bilər. Səlahiyyət verilmiş banklar istisna olunmaqla, qalan banklara rezidentin adından xarici valyuta ilə hər hansı sövdələri həyata keçirmək, rezident-banklarda Malay-banklarda Malay hesablar açmaq, rezidentlərdən Malayziya dolları ilə vəsaitlərin cəlb edilməsində iştirak etmək qadağandır. Bundan başqa, Labuanda ofşor banklara İsrailin və ya Cənubi Afrika Respublikasının rezidentləri ilə hər hansı sövdələr həyata keçirmək və valyuta ilə əməliyyatlar aparmaq qadağan edilmişdir.

Ofşor bank fəaliyyətinə xüsusi məhdudiyyət ondan ibarətdir ki, ofşor banklar əməliyyatları Labuan adasından başqa Malayziyanın heç bir yerində həyata keçirə bilmirlər. Bu banklar əsas fəaliyyət yerindən başqa hər hansı müəssisələrə (filiallar, ofislər, nümayəndəliklər) malik ola bilmirlər. Hər hansı ofisin açılması yalnız NMB-nin qabaqcadan icazəsi ilə mümkündür. Yuxarıda göstərilən tələb və məhdudiyyətlərlə yanaşı, hesabatların aparılmasına və təqdim edilməsinə sərt nəzarət də mövcuddur ki, bu da Labuanda yalnız yüksək beynəlxalq nüfuza malik beynəlxalq bankların fəaliyyətini həyata keçirməyə xidmət edir.

Labuanda yaradılmış ofşor bankın əlavə üstünlüklərindən biri də ofşor bank fəaliyyəti çərçivəsində həyata keçirilən bütün əməliyyatların gerb yığımlarından azad edilməsi, cəlb edilən personal üçün gəlirdən vergi üzrə əlavə stimulların və güzəştlərin olması, sığorta şirkətlərinin, gəmiçilik sahəsində neft məhsulları ilə əməliyyatlarda vergiqoymanın xüsusi rejimləridir.

Bütün yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq demək olar ki, Labuan xüsusi statusuna və güzəştlər verilməsi mexanizmlərinə görə ofşor bank fəaliyyətinin müəyyən formaları üçün əlverişli ərazidir.

Bəzi potensial investorlar Labuanın separatist qüvvələrin olduğu Sabah ştatının (adasının) bilavasitə yaxınlığında yerləşməsindən müəyyən dərəcədə ehtiyat edirlər, halbuki Labuan adası Malayziyanın federal ərazisidir.

Madeyra yeni ofşor bank mərkəzlərinə aiddir. Madeyra yerli idarəetmə ilə Portuqaliyanın tərkibində olan ərazi, Madeyranın azad iqtisadi zonasında qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin isə rezident olduğuna görə, burada Portuqaliyanın gəlirlərə və əmlaka ikiqat vergi qoymadan yan keçmək haqqında beynəlxalq müqavilələr imzalanmasının üstünlüklərindən istifadə imkanları mövcuddur.

Bu qayda qeydiyyatdan keçən bank müəssisələrinə də aid olmalıdır. Belə müqavilələr üzrə vergi güzəştlərinin verilməsi mexanizmi Malayziyada Labuan adasındakı kimi hüquqi əsaslara malikdir. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, Portuqaliyanın ikiqat vergi qoymadan yan keçmək haqqında müqavilələr bağladığı ölkələrin siyahısı Malayziyada olduğundan xeyli qısadır. Braziliya ilə yanaşı, bu siyahıya Qərbi Avropa ölkələrindən Avstriya, Belçika, Almaniya, Danimarka, İspaniya, İtaliya, Norveç, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, ABŞ, Finlandiya, Fransa, İsveçrə daxildir. Madeyra adasının Avropa Birliyinin tam hüquqlu ərazisi olması faktı ona xüsusi cəlbedicilik verir.

Madeyrada qeydiyyatdan keçmiş şirkətlər Portuqaliyanın Maliyyə nazirliyində ikiqat vergi qoymadan yan keçmək haqqında müqavilənin şərtlərinə uyğun olaraq, şirkət-rezident statusunu təsdiq edən sertifikat ala bilərlər.

Madeyrada uzun müddət yalnız Portuqaliya banklarının filiallarını yaratmağa icazə verilirdi. Xarici bankların filiallarına bank lisenziyalarının verilməsi təcrübəsi yalnız 90-cı illərin ortalarında həyata keçirilməyə başladı və bu gün Qərbi Avropanın bir çox iri kommersiya bankları Madeyra azad iqtisadi zonasına böyük maraq göstərirlər.

Müəyyən nöqsanlar qüvvədə olan qanunvericiliyin azad iqtisadi zonada qeydiyyatdan keçən şirkətlərə qoyduğu tələblərin nisbətən sərtliyi ilə bağlıdır. Bu onunla əlaqədardır ki, adları çəkilən şirkətlər prinsip etibarilə Portuqaliyanın digər şirkətlərinin də tabe olduqları normativ aktlara tabedirlər. Madeyra azad iqtisadi zonasında qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin yeganə fərqi ondan ibarətdir ki, onların

mənfəətinə 2011-ci ilə qədər vergi qoyulmur. Deməli, bu, bütünlüklə həm maliyyə şirkətlərinə, həm də banklara aiddir. Başqa sözlə, bu cür müəssisələr Portuqaliyanın qüvvədə olan qanunvericiliyinin tələblərinə tamamilə uyğun olmalıdırlar. Madeyrada müəssisələrin xüsusi formalarının təsis və ya onlara vergidən azad etmə statusunun verilməsi nəzərdə tutulmamışdır.

Portuqaliyada yaradılan cəmiyyətlərin iki tipi mövcuddur:

- məhdud məsuliyyətli cəmiyyət;
- səhmdar cəmiyyət.

Bankın qeydiyyatı zamanı 750 ABŞ dolları məbləğində hökumət yığımı ödənilir. Qeydiyyatdan keçib lisenziya aldıqdan sonra banklar hər il 25000 ABŞ dolları məbləğində hökumət yığımı ödəməlidirlər.

2.2. Dünya iqtisadiyyatında sığorta fəaliyyəti üzrə ixtisaslaşmış ofşor mərkəzlərin əsas özəllikləri

İnkişaf etmiş ölkələrdə sığorta iqtisadiyyatın dinamik sahələrindən birinə aiddir. Praktiki olaraq bütün ölkələrdə yığılan mükafatların məbləği hər il artır. Hökumətlər adətən elə xüsusi qanunvericilik paketləri işləyib hazırlamağa çalışırlar ki, o, qabaqcıl sığorta şirkətlərinə fəaliyyətlərini genişləndirmək üçün zəruri şəraiti təmin etsin. Bunlara hər şeydən əvvəl, həm sığorta edənlər, həm də sığorta olunanlar üçün yaradılan əlavə üstünlüklər aiddir.

Hər bir konkret ölkədə sığorta işinin müvəffəqiyyəti dövlətin nə dərəcədə sığorta təşkilatları ilə səmərəli müqavilələr bağlamasından asılıdır. Sığorta biznesinin ümumi daxili məhsulda payı yüksək olan ölkələrin vergi qanunvericiliyində sığortaçılara ya tamamilə və ya qismən vergi qoyulan məcmu gəlirdən sığortalar üzrə xərcləri çıxmağa, ya da vergi haqqından endirimlər, çıxılmalar hüququ almağa imkan verən xüsusi şərtlər sisteminə rast gəlmək olar.

Sığorta əvəzi formasında alınan gəlirlərə vergiqoymanın güzəştli rejimi tətbiq edilir. Bir sıra hallarda sığorta əvəzi mənbədən vergi tutmadan ödənilir. Sığorta əvəzinin ayrı-ayrı ödənişləri gəlirlərə görə tam vergiyə cəlb olunmur, elə qaydalar da mövcud ola bilər ki, sığorta əvəzi məbləği vergi ödəyicisinin məcmu gəlirinə aid edilmir, ayrıca vergi qoyulur, nəticədə konkret vergi ödəyicisinin vergi öhdəliklərinin ümumi həcmi xeyli azalır.

Sığortaçılar (sığorta şirkətləri) üçün vergi güzəştlərinin başlıca növü kimi gəlirlərə vergiqoymanın xüsusi rejimi çıxış edir. İqtisadiyyatın başqa sahələri ilə müqayisədə sığortaçılara aşağıdakılar icazə verilir:

- qısa və uzunmüddətli əlavə ehtiyat yaratmaq;
- cari və ötən illər üçün deyil, növbəti illər üçün vergi öhdəliklərinin həcmi müəyyən etmək;
- konkret ilin vergi öhdəliklərini hesablayarkən əvvəlki illərin (bir qayda olaraq, böyük müddətlər üzrə) itkilərini daha geniş tətbiq etmək;

- müəyyən öhdəliklərin meydana çıxması ilə əlaqədar əvvəlki illərin vergi öhdəliklərinə yenidən baxmaq;
- istehsal üzrə vergilər (aksizlər, əlavə dəyər vergisi) adətən sığorta üzrə dövriyyə vergiqoyma obyektii olurlar;
- bir qayda olaraq, sığorta əməliyyatlarına gerb və notarial yığımlarla vergiqoymanın güzəştli sistemləri nəzərdə tutulur.

Sığortaçıların gəlirlərinə xüsusi vergiqoyma rejimlərinin tətbiqi həmişə xüsusi qadağa və məhdudiyyətlərlə əlaqədardır. Praktiki olaraq, demək olar ki, bütün ölkələrdə sığortanın digər fəaliyyət növləri ilə birgə aparılması qadağandır. Bəzi ölkələrdə bir sıra qaydalar müəyyən olunur ki, bunlara müvafiq olaraq, sığortanın müəyyən növləri konkret sığortaçının müstəsna fəaliyyət sahəsi olmalıdır. Ən çox bu, həyatın sığortasına aiddir. Məsələn, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığında həyatın sığortalanması müstəsna fəaliyyət növü olmalıdır. Həyatın sığortalanmasının nəinki sənaye və ticarətdə birgə fəaliyyətlə, hətta sığortanın başqa növləri ilə də birgə həyata keçirilməsinə yol verilmir. Bundan başqa, sığorta şirkətinin investisiyalarına əlavə məhdudiyyətlər də mövcuddur.

Sığorta sahəsinə dövlət tərəfindən nəzarət qabaqcadan, cari və növbəti olaraq üç yerə bölünür. Sığorta fəaliyyətinin müəyyən növlərinə lisenziya alınması ilə əlaqədar qabaqcadan nəzarətin böyük əhəmiyyəti var. Bir qayda olaraq, minimal nizamnamə kapitalı və həmin kapitalın şərtləri üzrə yüksək məcburi tələblər qoyulur. Lisenziya alınan zaman nizamnamə kapitalı bütünlüklə ödənməlidir. Nizamnamə kapitalının cəlb edilmiş kreditlər hesabına ödənilməsi yolverilməzdir. Adətən sığortaçının şirkətində nizamnamə kapitalında payların satışına məhdudiyyətlər mövcuddur. Şirkətin personalına, xüsusilə yuxarı idarəedicilərə yüksək tələblər irəli sürülür. Sığorta şirkətinin nizamnamə kapitalının yerləşdirilməsi üzrə məcburi tələblər müəyyən olunur:

- sığorta şirkətinin təsisçilərinin səhm, istiqraz almaq və başqa öhdəliklər üzrə imkanları ya qadağan edilir, ya da məhdudlaşdırılır;
- aktivlərin müəyyən riskli növlərinə qoyuluşlar qadağan edilir;

- yüksək likvidliklərə (bank depozitləri və dövlət qiymətli kağızları) aid olan aktivlərin müəyyən növlərinə qoyuluşun minimal səviyyəsi müəyyən edilir;
- daşınmaz əmlak obyektlərinin və daşınmaz əmlak hüquqlarının əldə edilməsi üzrə imkanlar məhdudlaşdırılır;
- aktivlərin bir emitentdən və məhdudiyət və qadağaların başqa növlərinə maksimal qoyuluşun hədd səviyyələri müəyyən edilir.

Şirkətlər sığorta fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün lisenziya almaq məqsədilə cəlb edilən personalın ixtisas səviyyəsini təsdiq etməli, həm müştərilərə xidmət, həm də aktivlərin yerləşdirilməsi üzrə hazırlanmış qaydalar və prosedurlara malik olmalıdırlar. Adətən qeydiyyat orqanları müstəqil auditorlar tərəfindən imzalanmış ətraflı maliyyə hesabatları, yaxın illər üçün təfəsilatı ilə hazırlanmış biznes- planları və başqa əlavə məlumatlar tələb edirlər.

Lisenziyalaşmanı və sığorta şirkətinin fəaliyyətinə cari nəzarəti adətən ixtisaslaşmış idarə - sığorta nəzarəti orqanı həyata keçirir. Ölkələrin əksəriyyətində sığortaçılar illik və rüblük hesabatlarla yanaşı müntəzəm olaraq aylıq hesabatlar da təqdim edirlər. Ayrı-ayrı ölkələrdə isə həftəlik, bəzi hallarda isə sığortaçının həmin nəzarət orqanına təqdim etdiyi gündəlik hesabatı da nəzərdə tutulur.

Sığorta sahəsində sığorta nəzarəti orqanları və özünü tənzimləyən təşkilatlarla yanaşı, sığorta şirkətlərinin fəaliyyəti bir sıra dövlət idarələri tərəfindən də yoxlamalara məruz qalır. Bu idarələrdən ən mühümləri kimi Mərkəzi bank və ya valyuta və ixrac nəzarətini həyata keçirən hər hansı başqa təşkilat, vergi xidmətləri, qiymətli kağızlar bazarının tənzimlənməsi sahəsində təşkilatlar çıxış edir.

Reqlamentasiyaya və dövlət və ya başqa təşkilatlar tərəfindən nəzarətə məruz qalmayan bazar iqtisadiyyatı ölkələrində sığorta şirkətlərinin praktiki olaraq yeganə fəaliyyət sahəsi qiymət siyasətidir.

Beləliklə, ofşor mərkəzlərdə sığorta şirkətlərinin təsis edilməsinin başlıca səbəblərindən birini inkişaf etmiş ölkələrdə fəaliyyətin sərt tənzimlənməsindən uzaqlaşmaq üzrə imkanları hesab etmək lazımdır. Sığorta ofşor mərkəzləri potensial təsisçilərə adətən aşağıda göstərilənləri təklif edirlər:

- şirkətlərin qeydiyyatdan keçirilməsinin və lisenziyalaşdırılmasının sürətləndirilmiş prosedurları;
- minimal nizamnamə kapitalına endirilmiş tələblər;
- minimal nizamnamə kapitalının tam olmayan ödənişləri üzrə imkanlar;
- nizamnamə kapitalının bir hissəsinə nağd pulun keçirilməsinin əvəzinə qarantiya verilməsi imkanı;
- təsisçi və səhmdarlar haqqında məcburi məlumatların minimumu;
- məcburi normativlərin sayının məhdudlaşdırılması;
- məcburi hesabat tələblərin sadələşdirilməsi;
- bir qayda olaraq, ofşor sığorta mərkəzlərində hesabatların auditor tərəfindən təsdiqlənməsi vacib hesab edilir, lakin bu maddə üzrə sığortaçıların xərcləri adətən endirilmiş dərəcələr və məcburi hesabatın həcmnin azaldılması hesabına aşağı olur;
- yeni məhsulların işlənməsi və tətbiqi üzrə böyük sərbəstlik dərəcəsi;
- filialların açılmasının və «qız» müəssisələrin təsis edilməsinin sadələşdirilmiş proseduru;
- valyuta nəzarətindən və valyuta məhdudiyyətlərindən azad edilməsi.

Ayrı-ayrı ofşor sığorta mərkəzləri bir sıra əlavə üstünlüklər də təklif edir:

- aşağı əmək haqqı səviyyəsi ilə ixtisaslı personalın cəlb edilməsi imkanları;
- işçilərin gəlirlərinə olan verginin əlavə güzəştli rejimləri;
- istənilən valyutada nizamnamə kapitalına qoyuluş və mühasibat uçotunun aparılması imkanları;
- gerb yığımlarından tam azad edilməsi;
- sığorta və başqa fəaliyyət növlərinin bircə həyata keçirilməsi;
- təkrar sığorta şirkətlərinin qeydiyyatı üzrə prosedurların sadələşdirilməsi;
- xarici şirkətlərin filiallarının yaradılması və s.

Sığorta şirkətlərinin gəlirlərinə vergiqoyma ofşor sığorta şirkətinin sığortaçıların ümumi və xüsusi vergiqoyma rejimləri sığorta şirkətlərinə tam sığorta xidmətləri kompleksini həyata keçirməyə imkan verməyən ölkələrdə yaradılması üçün başlıca amil kimi çıxış edir. Sığorta əməliyyatlarının ənənəvi olaraq sığorta olanların vergi

öhdəliklərini minimumlaşdırmaq üçün istifadə olunduğu ilə əlaqədar olaraq, bir çox ölkələrdə dövlət vergidən azad olmaq üzrə variantların və sxemlərin sayını azaltmağa cəhd edir, güzəştlərin verilməsi və müxtəlif növ ehtiyatların yaradılması üzrə qaydaları sərtləşdirir. Digər tərəfdən isə sığortalıların vergiqoyma bazasını genişləndirir. Bu cür tədbirlər sığorta əməliyyatlarının rentabelliğini aşağı salır, ölkədə sığorta biznesinin şərtlərini pisləşdirir, xırda və orta sığortaçıları sıxışdırır.

Dünya ticarəti və beynəlxalq daşınmalar sahəsində dövriyyənin artımı şəraitində müvafiq sığorta xidmətləri bazarı da genişlənir. Beynəlxalq ticarətdə və beynəlxalq daşınmalarda əməliyyatların çox hissəsinin ofşor zonalarda və ya xüsusi vergiqoyma rejimi mövcud olan ölkələrdə və ya mərkəzlərdə qeydiyyatdan keçmiş şirkətlər tərəfindən həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq, ofşor sığorta şirkətinin yaradılmasına əlavə stimül meydana gəlir.

Fəaliyyət sahəsindən asılı olaraq, əlverişli vergi şəraiti olan zonalarda yaradılan bütün sığorta şirkətlərini aşağıdakı tiplərə bölmək olar:

- müstəqil müştərilərlə sığorta əməliyyatları həyata keçirmək üçün yaradılan şirkətlər (yüksək səviyyəli sığorta şirkətləri);
- məhdud sayda müştərilərlə real sığorta əməliyyatları həyata keçirmək üçün şirkətlər (keptiv);
- təsisçinin vergi məqsədlərinə nail olması üçün istifadə edilən şirkətlər.

Bu qayda olaraq, müstəqil müştərilərlə sığorta əməliyyatları həyata keçirmək üçün yaradılan şirkətlər real və potensial müştərilərin tələblərini daha tam yerinə yetirmək üçün iri sığortaçıları tərəfindən təsis edilir. Bu şirkətlər öz ölkələrində ya fəaliyyətin reqlamentasiyasının olduqca sərt sistemi ilə, ya da əlverişsiz vergi şərtləri ilə qarşılaşırlar.

Sığorta şirkətinin ofşor zonada yaradılmasını stimullaşdıran mühüm amil ana sığorta şirkətlərin ölkəsində iqtisadi və siyasi qeyri-sabitliyin hökm sürməsidir. Sığorta əvəzinin ödənilməsini iqtisadi və siyasi vəziyyəti stabil olan ölkədə qeydiyyatdan keçmiş şirkət öz üzərinə götürdükdə sığorta olunanın daha etibarlı sığorta ödəyicisi olur.

Keptiv sığorta şirkətləri və ya məhdud sayda müştərilərlə real sığorta əməliyyatları həyata keçirmək üçün şirkətlər adətən maliyyə-sənaye qrupları çərçivəsində təsis edilir. Keptiv şirkətlərin meydana gəlməsinin ilkin səbəbləri bir qrupa daxil olan müəssisə sahiblərinin sığortalar üzrə xərcləri azaltmaq və sığorta olunanlarla sığorta edənlər arasında qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsi üzrə əlavə imkanlar əldə etməyə cəhd olmuşdur. İri sahələrarası konsern çərçivəsində müəyyən sahəvi və ərazi risklərinin aşağı salınması üzrə həmişə imkan mövcuddur. Sığorta şirkəti adətən bu məqsədlə təsis edilir və sonralar lisenziya alaraq həmin qrupa daxil olan müəssisələrlə müqavilələr bağlayır.

Yeni yaradılmış müəssisəyə ucuz sığorta xidmətləri göstərən keptiv sığorta şirkəti tez bir zamanda müvafiq xərclər maddəsini aşağı salmaqla ona rentabellik əldə etməyə, mal və xidmətlərinin rəqabət qabiliyyətini yüksəltməyə imkan verir.

Keptiv sığorta şirkətləri «ofşor sənaye»nin meydana gəlməsindən əvvəl yaranmışdır. Bu cür sığorta şirkətləri indi də inkişaf etmiş ölkələrdə yaradılır.

Təsisçinin vergi məqsədlərinə nail olması üçün istifadə edilən şirkətlər adətən sığortaçının gəlirlərinin vergiyə cəlb olunmasının güzəştli rejimləri müəyyən edilmiş, həmçinin sığorta şirkətlərinin qeydiyyatının daha sadələşdirilmiş prosedurları tətbiq edilən ölkələrdə və ofşor mərkəzlərdə yaradılır. Sığorta şirkətinin nizamnamə kapitalının tam olmayan ödənişinə yol verən ofşor mərkəzlər daha cəlbedicidir.

Sığorta şirkətinin qeydiyyat yeri kimi Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, Almaniya, Fransa, İrlandiya, Niderland, İsveç, İsveçrə və İspaniya istifadə edilə bilər.

Qabaqcıl sığorta şirkətlərinə aşağıdakılar aiddir:

- Kipr, Bermud adaları, Kayman adaları, Cəbəllütariq, Labuan, Qərbi Samoa, Baham adaları, Honkonq;
- Keptiv sığorta şirkətləri üçün: Hənsi, Niderlandın Antil adaları, Uruqvay, Vanuatu, Barbados, Cərsi;
  - Nevis (təkrar sığorta üçün məhdud sayda müştəriləri olan şirkətlər);
  - Men (keptiv, sığorta, təkrar sığorta), Madeyra (keptiv və sığorta).

2.3. Ofşor biznes zonalarında gəmi sahibkarlığı və beynəlxalq dəniz yük daşımaları

Beynəlxalq gəmiçilik sahəsində ofşor biznesin inkişafı yük daşıyanların gəlirlərinə yüksək vergiqoyma ilə, həmçinin əmlaka vergilərin qüvvədə olan dərəcələrinin tətbiqi ilə şərtləndirilir (əlaqədardır). Əsas fondların - gəmilərin və avadanlığın dəyərinin bu sahədə yüksək olduğu üçün əmlaka vergi ödənişi əmlaka yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkələrdə qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin rəqabət qabiliyyətini aşağı salan amilə çevrilir.

Ofşor zonalarda gəmi şirkətlərinin və ayrı-ayrı gəmilərin qeydiyyatının daha bir, heç də az əhəmiyyəti olmayan amillərindən biri kimi valyuta tənzimlənməsi çıxış edir. Valyutanın dönərliliyinə, köçürülməsinə olan müxtəlif növ məhdudiyyətlər, məcburi prosedurların yerinə yetirilməsi zərurəti bir çox hallarda müəssisənin beynəlxalq yük daşımalar sahəsində təmir işləri xərclərinin vaxtında ödənilməsini, müxtəlif növ yığımları, yanacaqda doldurmanı çətdirməyaraq sərfəli sifarişlərin itirilməsinə səbəb olur.

Beynəlxalq dəniz yük daşımaları sahəsində sahibkarlığın mühüm xüsusiyyəti gəmilərin ekipajının müntəzəm olaraq tamamlanması tələbinin meydana çıxmasından ibarətdir. Bir çox ölkələrin qanunvericiliyi başqa dövlətlərdən olan vətəndaşların personala qəbul edilməsini ya qadağan edir, ya da məhdudiyyətlər qoyur. Ayrı-ayrı dövlətlərin xüsusi qanunvericilikləri tez-tez gəmi ekipajlarının say və peşə tərkibinə yüksəldilmiş və ya artıq tələblər irəli sürür.

Hökumətlərin muzzdlu işçilərin sosial müdafiəsi üzrə tədbirləri, eləcə də inkişaf etmiş ölkələrdə həmkarlar ittifaqlarının fəaliyyəti beynəlxalq yük daşımalarda istifadə olunan gəmi ekipajları üzvlərinin əmək haqqına olan xərclərin artmasına səbəb olur ki, bu da həmin ölkələrdə qeydiyyatdan keçmiş gəmi şirkətlərinin rəqabət qabiliyyətini xeyli zəiflədir. Ofşor mərkəzlərdə beynəlxalq yük daşımalar üçün gəmilərdən istifadə olunan şirkətlərin qeydiyyatdan keçməsi sosial sığorta və sosial təminat fondlarına ödəmələrin xərclərini ya tamamilə aradan qaldırmağa, ya da bu

cür xərcləri xeyli aşağı salmağa imkan verir.

Beynəlxalq daşınmalar sahəsində ofşor zonalara olan böyük marağın daha bir səbəbi siyasi amildir. Əgər gəmi hərbi əməliyyatlar aparan ölkədə və ya hökuməti beynəlxalq birliyin əksər ölkələrinin bəyənmədiyi siyasət yeridən ölkədə qeydiyyatdan keçirsə, həmin gəmi xarici limanlara daxil olan zaman, həmçinin beynəlxalq yük daşınmalar üçün müqavilələr bağladığı zaman problemlər meydana çıxa bilər.

Gəmi sahiblərinin və istifadəçilərinin müəssisələrin ofşor zonalarda qeydiyyatdan keçməsinə marağı stimullaşdıran başqa amillərə antiinhisar (antitrust) qanunvericiliyin olmaması; hesabat təqdim edilməsinin sadələşdirilmiş qaydaları (hesabat verilməsinin məcburiliyini təxirə salmaq da daxil olmaqla); vergiqoymanın minimumlaşdırılmasının trast sxemlərinin və metodlarının istifadə imkanları; təqdim edənə nominalı göstərilməmək şərtilə səhm buraxılışı üzrə imkanlar, səhmdarların açıq reyestrinin aparılmasının zəruri olmaması və ofşor mərkəzlərin başqa üstünlükləri aiddir.

Liberiya və Panama qədim gəmiçilik ofşorlarıdır. Bu sahədə Kipr, Men adası, Sinqapur, Bermud adaları nisbətən yeni ofşorlardır. Bundan başqa, ofşorlara aid olmayan, lakin gəmiçilik şirkətlərinə və pullara (şirkətlər birliklərinə) ayrı-ayrı vergi güzəştləri təqdim edən bir sıra ölkələr mövcuddur. Bu ölkələrə Almaniya, Norveç, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı və bəzi başqa ölkələr daxildir.

Qeydiyyatdan keçmiş gəmilərin ümumi tonnaajına görə Liberiya dünya lideri kimi qalmaqda davam edir. Əvvəllər Liberiya müstəsna olaraq beynəlxalq yük daşınmalarda istifadə olunan gəmilərin qeydiyyatdan keçməsinə ixtisaslaşmış ofşor kimi nəzərdən keçirilirdi.

Ölkədə ofşor korporativ proqram paytaxtda, Liberiyanın Monrovi şəhərində Beynəlxalq trast şirkəti tərəfindən həyata keçirilir. Beynəlxalq trast şirkəti qeyri-rezident statuslu korporasiyaların qeydiyyatını həyata keçirərək, bu korporasiyalar üçün qeydiyyat agenti kimi çıxış edir.

Son onilliklər Liberiyanın xidmətlər spektri və vergi üstünlükləri daim genişlənmiş və ölkə qabaqcıl, çoxməqsədli ofşor mərkəzlər sırasına daxil olmuşdur.

Liberiyanın ofşor şirkətləri gəmilərin qeydiyyatından başqa beynəlxalq aktivlərin idarə edilməsi, fiziki şəxslər üçün vergi planlaşdırması, həmçinin beynəlxalq ticarət sxemlərində geniş istifadə olunurlar.

Liberiyanın vergi orqanları fəaliyyət haqqında illik hesabat, informasiyanın açıqlanmasını tələb etmirlər, hesabatların auditorlar tərəfindən təsdiqi isə vacib deyil. Şirkətlərin sahibləri, menecerləri və ofşor korporasiyaların fəaliyyət sahəsi haqqında informasiya bir şərtlə tam konfidensial qala bilər ki, korporasiya ölkə ərazisində fəaliyyət göstərməsin və həmin ərazidəki mənbələrdən gəlirlər almasın.

Liberiyanın Beynəlxalq trust şirkəti qeyri-rezidentlərin işgüzar müəssisələrinin təşkilinin müxtəlif formaları spektrini təqdim edir. Bunun başlıca formaları kimi aşağıdakılar çıxış edir: Qeyri-rezident korporasiyalar; Xarici gəmiçilik müəssisələri; Mənfəət almaq məqsədini güdməyən korporasiyalar; Tərəfdaşlıq; Məhdud məsuliyyətli tərəfdaşlıq.

İşgüzar müəssisə - qeyri-rezident Liberiya xarici işlər nazirliyinin reyestrinə müvafiq qeyd daxil ediləndən sonra qeydiyyatdan keçmiş hesab edilir. Qeydiyyat üçün nizamnamənin iki nüsxəsi verilir. Bunlardan biri xarici işlər nazirinin imzası və möhürü ilə ərizəçiyə qaytarılır ki, bu da qeydiyyatın həyata keçirilməsini təsdiqləyir. Müəssisənin adına minimal tələblər qoyulur. Müəssisənin formasına göstəriş olmalıdır. Ad istənilən dildə ola bilər, lakin latın hərfləri ilə yazılmalıdır. Bank və sığorta əməliyyatlarının yalnız Liberiya hökumətinin xüsusi lisenziyası olması şərtlə həyata keçirilməsilə əlaqədar olaraq, işgüzar müəssisənin adında bank və ya sığorta fəaliyyətinə dair söz və söz birləşmələri işlətmək qadağandır. Hazır ofşor şirkətlər Liberiyanın Beynəlxalq trust şirkəti, onun müxbir şöbələri, eləcə də həm Liberiyanın özündə, həm də ən iri beynəlxalq maliyyə mərkəzlərində (Nyu-York, London, Rotterdam, Sürix, Honkonq və başqalarında) bir sıra hüquqi və idarəetmə firmaları tərəfindən təklif edilir. Əgər spesifik funksiyaları olan və ya xüsusi şərtləri olan korporasiyanın qeydiyyatdan keçməsinə ehtiyac (tələb) olarsa, bu cür şirkətin təşkili bir iş günü ərzində aparıla bilər.

Standart ofşor şirkətin yaradılması üzrə xərclər 700 ABŞ dollarına qədər təşkil edir. Bu məbləğə minimal stavka ilə (100 ABŞ dolları) kapitallaşdırmaya

(Capitalization tax), həmçinin şirkətin fəaliyyətinin bir ili ərzində qeydiyyatdan keçmiş agentin xidmətlərinin ödənilməsi daxildir.

Liberiyada korporasiyanın saxlanması üzrə xərclər minimaldır. Korporasiyanın fəaliyyətindən bir il keçdikdə 350 ABŞ dolları ödənilir. Bu məbləğ illik korporativ qeydiyyat yığımından (150 dollar) və beynəlxalq trust şirkətinin mükafatından (200 ABŞ dolları) ibarətdir.

Korporasiyanın ləğvi zamanı 136 ABŞ dolları həcmində yığım ödənilir. Ofşor korporasiya Liberiyada qeydiyyatdan keçmiş ofisə malik olmaya da bilər. Qeydiyyatdan keçmiş, Liberiyanın beynəlxalq trust şirkəti tərəfindən müvafiq səlahiyyətlər verilmiş agentin olması zəruri hesab edilir.

Şirkət tərəfindən verilən dividendlər yuxarıdakı şərtlərə uyğundursa, həmin şirkət Liberiyada vergi qoymaya məruz qalmır. Liberiya inkişaf etmiş ölkələrdə iqiqat vergi qoymadan qaçmaq haqqında məhdud sayda müqaviləyə malikdir.

Panama qədim ofşor mərkəzlərindən biridir. Ölkə ənənəvi olaraq ofşor şirkətlərin yaradılmasında və onların idarə edilməsində ixtisaslaşır. Panama keçmiş ticarət ənənələrinə, ABŞ və qərbi yarımkürəsinin başqa ölkələri ilə sıx əlaqələrə malikdir. Panamanın cəlb ediciliyi qanuni tədavi vasitəsi kimi ABŞ dollarından istifadə ilə güclənir. Müasir şəraitdə Panama özünü bank xidmətlərinin geniş spektrini təqdim edən, inkişaf etmiş infrastruktura malik, həmçinin xeyli sayda yüksək ixtisaslı yerli mütəxəssislərin olan müxtəlif profil yönümlü ofşor mərkəz kimi göstərir.

Ofşor biznes sahəsini tənzimləyən əsas akt 1927-ci il 26 fevral tarixli Şirkətlər haqqında Qanundur. Panamanın beynəlxalq dəniz yük daşınmaları sahəsində müəssisələri qeydiyyatdan keçirməsində ənənəvi ixtisaslaşması dənizçilik qeydiyyatının açıq sisteminin (1925-ci il) yaradılması ilə əlaqədar olmuşdur. Panamada trust haqqında ilk qanun 1925-ci ildə qəbul olunmuşdur. Hazırda 1984-cü il yanvarın 5-dən 1 sayılı Trust haqqında Qanun qüvvədədir.

Hazırda Panamada 100 mindən artıq şirkət qeydiyyata alınmışdır. Şirkətlər 1927-ci il 26 fevral tarixli 32 sayılı qanuna əsasən yaradılır. Şirkətlərin fəaliyyəti

yuxarıda qeyd olunan sənədlə yanaşı Panamanın Kommersiya Məcəlləsinin müddəaları ilə tənzimlənir.

Müəssisələrin hər beş forması istənilən kommersiya sahəsində fəaliyyət göstərə bilər. Ölkədə həmçinin fərdi sahibkar fəaliyyətinə də yol verilir. Lakin xarici təsisçilərin kommersiya fəaliyyətinin başlıca forması korporasiyalardır.

Korporasiyalar istənilən millətdən olan iki fiziki şəxs tərəfindən yaradıla bilər. Korporasiyanın yaradılmasının daha çox yayılmış yolu korporasiyanı müştərinin adından qeydiyyatdan keçirən yerli hüquqşünasa (hüquq firmasına) müraciət etməkdən ibarətdir, bu zaman müştərinin fiziki cəhətdən Panamada olması və ya şirkətin yaradılmasına dair hər hansı sənədi imzalaması vacib deyil. Panamanın hüquq firmaları “Off the shelf” ofşor korporasiyalar təklif edir.

Panama korporasiyasının yaradılması və qeydiyyatdan keçirilməsi üzrə minimal xərclər 650 ABŞ dolları təşkil edir. Bura müxtəlif növ qeydiyyat, notarial yığımlar və qeydiyyat üzrə xidmətlərin ödənilməsi xərcləri daxildir. Panama korporasiyasının fəaliyyətinə olan minimal illik xərclər şirkətin direktorlarına mükafatların bura daxil olub-olmamasından asılı olaraq, 350 ABŞ dollarından 750 ABŞ dolları arasında təbəddüd edir. Panama korporasiyasının ləğv edilməsi üzrə minimal xərclər 400 ABŞ dolları təşkil edir.

Panama qanunvericiliyi bir sıra əlavə vergi və yığımlar ödəyən gəmiçilik şirkətlərini xüsusi kateqoriyaya ayırır.

İkinci dünya müharibəsi qurtardıqdan sonra Panama dəniz gəmilərini qeydiyyatdan keçirən iri mərkəzlərdən birinə çevrilmişdir. Qeydiyyatdan keçmiş gəmilərin sayına görə (13 mindən artıq) ölkə bu günə qədər dünyada birinci yer tutur. Panamanın gəmi registrinə uzunluğu 20 metr və ondan artıq, su tutumu heç olmazsa 50 t olan gəmilər daxil edilə bilər. Beynəlxalq təcrübəyə müvafiq olaraq bu, gəmilərin ölçü və tutumlarına olan minimal tələblərdir.

Panamanın gəmi registrinin cəlbədiciliyinə aşağıdakı iki amil də təsir edir:

- iqtisadi qeydiyyatın mümkünlüyü:
- minimal dərəcələr üzrə qeydiyyat və illik standart vergilər istisna olunmaqla, əmlaka və gəlirlərə vergilərin qoyulmaması.

Qeydiyyat vergisi gəminin Panama gəmi reyestrinə bir dəfə daxil edilir. Vergi dərəcəsi gəmilərin su tutumundan asılıdır (Cədvəl 2).

Cədvəl 2. Qeydiyyat vergisinin dərəcələri

Su tutumu, qeydiyyat tonnaja. Ümumi çəkisi (tonla)	Vergi dərəcəsi, ABŞ dolları ilə
2000-ə qədər	500
2000-dən 5000-ə qədər	2000
5000-dən 15 000-ə qədər	3000
15 000-dən yuxarı	Hər əlavə tonnaja 3000 üstəgəl 0,10 dollar 15 000 tondan artıq, lakin ümumi məbləğ 6500 dollardan artıq olmamaq şərti ilə

İllik qeydiyyat vergisi gəminin hər ton yük çəkisinə 0,10 ABŞ dolları dərəcə ilə çıxılır.

İllik müfəttiş yığımı gəminin kateqoriyasından və su tutumundan asılı olan dərəcə ilə çıxılır (Cədvəl 3).

Cədvəl 3. İllik müfəttiş yığımı stavkaları

Gəminin tipi	Su tutumu, qeydiyyat tonnaja. Ümumi çəkisi (tonla)	Bir tona vergi dərəcəsi, ABŞ dolları ilə
Sərnişin gəmiləri	1600-ə qədər	900
	1600 və daha yuxarı	1800
Tankerlər və yük gəmiləri	500-ə qədər	500
	500-dən 1600-ə qədər	750
	1600-dən 5000-ə qədər	850
	5000-dən 15 000-ə qədər	1000
	15 000-dən yuxarı	1200
Qazma gəmiləri		1300
Başqa tip gəmilər	500-ə qədər	500

500-dən 5000-ə qədər	800
5000-dən yuxarı	1000

İllik konsul yığımı cədvəl 4-də göstərilən gəmilərin tipindən, təyinatından və su tutumundan asılı olaraq stavkalar üzrə ödənilir.

Cədvəl 4. İllik konsul yığımı stavkaları

Gəminin tipi	Su tutumu, qeydiyyat tonnağı. Ümumi çəkisi (tonla)	Bir tona vergi dərəcəsi, ABŞ dolları ilə
Sərnişin,	1000-ə qədər	1200
Balıqçı	1000-dən 3000-ə qədər	1800
gəmiləri,	3000-dən 5000-ə qədər	2000
bərələr, qazma,	5000-dən 15000-ə qədər	2700
yük və qoşqu gəmiləri	15000-dən yuxarı	3000
Elmi- tədqiqatlarda istifadə edilən mühərrikləşdirilməmiş gəmilər; yardımçı gəmilər; sualtı qayıqlar;	500-ə qədər	850
	500-dən 1000-ə qədər	1400
	1000-dən yuxarı	1800
kəşfiyyat gəmiləri; sərnişin daşınmaları üçün nəzərdə tutulmayan üzən təmir gəmiləri və başqa gəmilər.		

Bədbəxt hadisələrin istintaqlarına və müdiriyyətin konfrans və beynəlxalq müqavilələrdə iştirakına illik yığım gəminin tipindən və su tutumundan asılı olaraq dərəcələr üzrə çıxılır (Cədvəl 5). Bundan əlavə, gəmi sahibləri (istirahət üçün nəzərdə tutulmuş yaxtalar, gəmilər və ya gəlir əldə etmək məqsədi olmayan şəxsi istifadə

üçün nəzərdə tutulmuş gəmi və qazma platformaları istisna olunmaqla) gəminin ildə hər yük- ton çəkisinə görə 0,03 ABŞ dolları məbləğində əlavə yığım ödəyirlər.

Cədvəl 5. Bədbəxt hadisələrin istintaqlarına və müdiriyyətin konfrans və beynəlxalq müqavilələrdə iştirakına aylıq yığımın dərəcələri

Gəminin tipii	Su tutumu, qeydiyyat tonnaajı. Ümumi çəkisi (tonla)	Bir tona vergi dərəcəsi, ABŞ dolları ilə
Tankerlər, qazma platformaları, sərnişin gəmiləri və kimya məhsulları daşıyan başqa gəmilər		850
Yuxarıda qeyd olunanlara aid edilməyən başqa gəmilər	500-ə qədər	300
	500-dən 10000-ə qədər	400
	10000-dən yuxarı	500

Panamada ofşor şirkətlərin təsisinin cəlbədiciliyini aşağı salan amillərə trast biznesi üçün müəyyən edilmiş məhdudiyyətləri aid etmək olar. Qanunvericilik məcburi və rəsəlik hüququnu mümkün edir ki, bu da Panamada trastın cəlbədiciliyini aşağı salır. Qeyd etmək lazımdır ki, Panamanın gəlirlərə və əmlaka ikiqat vergi qoymadan qaçmaq haqqında başqa ölkələrlə bağlanmış müqavilələri yoxdur. Prezident Noryeqanın hərəkətləri beynəlxalq ofşor biznesi mərkəzi kimi ölkənin nüfuzuna xeyli dərəcədə xələl gətirmişdir. Panamada prezident Noryeqa hakimiyyəti aradan götürüldükdən sonra ölkədə «çirkli pulların yuyulması»nın qarşısının alınmasına yönəldilmiş bank əməliyyatlarının nəzarət altına alınmasının gücləndirilməsi üzrə tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər çərçivəsində Amerika Birləşmiş Ştatları ilə ABŞ-ın Baham adaları ilə bağladığı müqaviləyə analoji olan cinayət hadisələrinin açılması üzrə qarşılıqlı yardım haqqında müqavilə bağlanmışdır.

Dünyanın qədim ofşor gəmiçilik mərkəzləri olan Liberiya və Panama ilə yanaşı, son onilliklər Sinqapur, Bermud adaları, Men adası, Kipr kimi mərkəzlərin də mövqeləri möhkəmlənmişdir. Yeni mərkəzlər dar ixtisaslaşmış kateqoriyaya aid deyillər, Sinqapur isə ümumiyyətlə «klassik ofşor» deyil.

Sinqapur dinamik inkişaf edən iqtisadiyyatı, adambaşına düşən gəlirin kifayət qədər yüksək səviyyəsi ilə seçilən dövlətdir. Sinqapurun dəniz limanı yük dövriyyəsinin həcminə görə dünyada ən iri limanlardan biridir. Ölkəni xarici ticarətin nəhəng həcmi, qızıl-valyuta ehtiyatlarının yüksək səviyyəsi, xarici investisiyaların böyük həcmi fərqləndirir. Sinqapur qabaqcıl regional maliyyə mərkəzlərindən biridir. Ölkədə 100 xarici bank qeydiyyatdan keçmiş, bu zaman bank investisiya sahəsində dövriyyə 1997-ci ilə qədər sabit artıma meyli olmuşdur.

Sinqapurda şirkətin qeydiyyatdan keçməsi üçün müəyyən prosedurlara riayət edilməsi, həmçinin qeydiyyat yığımlarının ödənilməsi zəruridir.

Fiziki şəxslərin - qeyri-rezidentlərin Sinqapurun ərazisində yerləşən mənbələrdən əldə etdikləri gəlir vahid 31% dərəcə ilə gəlirə görə vergiyə cəlb olunur. Bu dərəcə eyni zamanda fiziki şəxslərin - ölkə rezidentlərinin gəlirlərinə verginin maksimal dərəcəsidir. Bu dərəcə həmçinin Sinqapurda təsis edilən trastların gəlirlərinə də tətbiq olunur. Bundan əlavə, ölkədə əmlak hüquqlarına, dividendlərə, faizlərə və müəllif hüquqlarının ötürülməsinə də vergilər qüvvədədir.

Lakin vergi qanunvericiliyi müəyyən növ gəlirlər üçün istisnalar da nəzərdə tutur. Vergiqoymanın ərazi prinsipinə müvafiq olaraq rezident- şirkət 30% dərəcə ilə yerləşdiyi ölkənin ərazisindəki mənbələrdən əldə etdiyi gəlirlərə, eləcə də Sinqapura xarici ölkələrdə yerləşən mənbələrdən köçürülən gəlirlərə korporasiya vergisi ödəyir. Bu cür gəlirin Sinqapura köçürülmədiyi halda isə ona korporasiya vergisi qoyulmur.

Sinqapura köçürülən dividendlər xarici ölkədə ödənilmiş vergilərin (xarici vergi krediti - Foreign tax credit) nəzərə alınması (uçotu) ilə vergiyə cəlb olunmalıdır. Sinqapur şirkətlərinə ödənilən dividendlər birbaşa mənbədən vergiqoymaya cəlb olunmur. Rezident-şirkətlər tərəfindən dividendlər bir ölkədən başqa ölkəyə köçürülərkən Sinqapurda ikiqat vergiqoymanı istisna edən sistem tətbiq olunur. Dividendlər Sinqapurun rezident-şirkətlərinə köçürüldüyü zaman ödənilmiş korporasiya vergisi səhmdara vergi krediti kimi hesablanır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Sinqapur bayrağından istifadə hüququ yalnız bu ölkədə qeydiyyatdan keçən şirkətlərə verilir.

Sinqapur hökuməti iri gəmiçilik şirkətlərini cəlb etmək üçün 1991-ci ildə əlavə tədbirlər həyata keçirmişdir. Bu tədbirlərdən biri xarici şirkətin beynəlxalq səlahiyyətli gəmiçilik müəssisəsi statusunun alması imkanındır. Bu cür statusu olan şirkət hətta xarici «qız» gəmiçilik şirkətinin Sinqapurda yerləşən ana şirkətə dividendlər köçürdüyü halda belə tamamilə vergidən azad edilir. Beynəlxalq səlahiyyətli gəmiçilik müəssisəsi statusunu almaq üçün şirkət aşağıdakı şərtlərə uyğun olmalıdır:

- birbaşa və ya dolayısı ilə minimum dörd gəmiyə sahib olmalıdır;
- ona məxsus donanmanın 10%-dən az olmayan hissəsi Sinqapur bayrağı altında hərəkət etməlidir;
- Sinqapurda şirkətin ümumi illik xərcləri 2,25 mln. ABŞ dollarından az olmamalıdır.

Kipr çoxprofilli və sürətlə inkişaf edən dünya ofşor mərkəzidir. Ofşor şirkətlər və onların xarici əməkdaşları üçün əsas vergi üstünlüklər 1977-ci ildə gəlirə görə vergi haqqında qanuna düzəlişlərdə müəyyən olunmuşdur. Bu tədbir nəticəsində vergiqoyma sistemi orta Avropa səviyyəsinə yaxın olan ölkədə xüsusi subyekt - «ofşor müəssisə» olduqca əlverişli vergi statusu almışdır.

Kipr hökuməti klassik ofşor xidmətlərinin tam spektrini təqdim edərək, gəmiçilik və gəmilərdən istifadə şirkətləri üçün əlavə güzəştlər yaratmaqla, onları cəlb etməyə xüsusi diqqət yetirir. Belə ki, əgər ofşor şirkətlər 4,25% stavka ilə vergiyə cəlb olunursa (ofşor o şirkət hesab edilir ki, Kiprdə qeydiyyatdan keçsin, səhmlərinin 100%-i birbaşa və ya dolayısı qeyri- rezidentlərə məxsus olsun, fəaliyyəti isə Kiprin hüdudlarından kənarında həyata keçirilsin), gəmiçilik şirkətləri müəyyən qaydalara riayət etməklə tamamilə gəlir vergisindən azad olunurlar.

Şirkətin qeydiyyatının ümumi şərtləri nə ifrat güzəştli, nə də ağır (yorucu) deyildir. Qeydiyyatata olan xərclər 750 Kipr funtu (250 - hökumət yığımları, 500 - başqa yığım və xərclər) təşkil edir. Şirkətin fəaliyyətinə olan illik xərclər fəaliyyət növlərindən asılı olaraq fərqlənir. Səhmdarların zəruri olan minimal sayı ikidir, bu zaman onlardan biri mülkiyyətin real sahibi, digəri isə səhmlərin nominal saxlayıcısı ola bilər. Nominal göstərilməyən səhmlərin buraxılışı, eləcə də təqdim edənə

səhmlərin buraxılışı qadağandır. Səhmdarların açıq reyestrinin aparılması vacib deyil. Səhmdarların illik yığıncağının məcburiliyi müəyyən edilmişdir, bu yığıncaqlar istənilən yerdə keçirilə bilər. Lisenziyalı auditor tərəfindən təsdiq edilmiş illik hesabatın təqdim edilməsi vacibdir. Qanunvericilik şirkətin yerdəyişməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutmur. Yerli hüquqi ünvanın olması vacibdir. Mülkiyyətin sahibi haqqında məlumatlar yalnız Kiprin Mərkəzi bankına verilməlidir, Qeydiyyat Palatasına bu məlumatlar verilməyə də bilər. Şirkətin bir direktoru ola bilər, bu zaman o, Kiprin rezidenti olmaya da bilər.

1963-cü il dəniz ticarəti haqqında qanunun müddəalarına müvafiq olaraq, Kiprdə qeydiyyatdan keçən gəmiçilik şirkətləri öz gəmilərini Kipr bayrağı altında qeydiyyatdan keçirmək hüququna malikdirlər.

Kiprin Mərkəzi bankı qeyri-rezidentlərə Kiprdə şirkətlər təsis etməyə, həmçinin heç bir məhdudiyyət qoyulmadan gəmiçilik şirkətlərinin səhmlərini almağa imkan verir. Bu halda şirkətlər vergi nəzarəti normalarının tətbiqi məqsədilə qeyri-rezidentlər kimi nəzərdən keçirilir və:

- hər hansı məhdudiyyət olmadan qeyri-rezidentlərə istənilən gəmini girov verə;
- vəsaitlərini depozitlərə qoya, həmçinin Kiprin hüduqlarından kənarında borc vəsait götürə;
- rezidentlərdən gəmi ala, həmçinin qeyri-rezidentlərə gəmilər sata;
- qeyri-rezidentlərin xeyrinə təminatlar verə bilər.

Dəniz ticarəti haqqında qanunun normalarına müvafiq olaraq Kipr müəssisələrinin bu əməliyyatlardan aldığı mənfəət və ya Kipr gəmiçilik şirkətindən aldığı hər hansı dividendləri vergiyə cəlb olunmur.

Gəmiçilik şirkətlərinə əlavə güzəştlər vergidən xüsusi azad edilmə formasında verilir. Bu forma 1963-cü ildə 10 il müddətinə müəyyən edilmiş və sonrakı onilliklər üçün uzadılmışdır. Kipr «ofşor qanunvericiliyi» normalarının tətbiqi sahəsində qabaqcıl ekspertlərdən biri olan Maykl H. Zampelas qeyd edir ki, Kiprin gəmiçilik ofşor şirkətlərinə başqa güzəştlər də, xüsusilə ofşor gəmi şirkətlərinin səhmlərinə olan vərəsəliyin vergidən azad edilməsi təqdim edilir; gəmiçilik şirkətinin gəmi və ya səhmlərinin satışı zamanı kapitalın artımına vergi yoxdur; gəmilərin komanda

tərkibinin və ekipajın əmək haqqına gəlirdən vergi tutulmur; gəmilərin satışı və ya gəmilərin girov verilməsi üçün dövlət rüsumları ləğv edilmişdir.

Gəmiçilik şirkətləri üçün mühüm güzəşt bu şirkətlərin sosial sığorta və təminat fonduna üzvlük haqlarının ödənilməsindən azad edilməsidir. Rəsmi olaraq belə bir tələb müəyyən edilmişdir ki, Kiprdə qeydiyyatdan keçmiş gəminin üzvlərindən 15%-i ölkənin rezidentləri olmalıdır, lakin praktikada bu tələb tətbiq olunmur. Ekipajın üzvləri istənilən ölkənin vətəndaşları və rezidentləri ola bilər. Əsas tələb onların səlahiyyətlərinin Kiprin hakimiyyət orqanları tərəfindən qəbul edilən attestatlarla təsdiqidir. Attestatları qəbul edilən (tanınan) ölkələr sırasında aşağıdakıları göstərmək olar: Argentina, Avstraliya, Bolqarıstan, Yunanıstan, Honkonq, Danimarka, Misir, Hindistan, İspaniya, İndoneziya, İsrail, İrlandiya İspaniya, İtaliya, Kanada, Çin, Kuba, Liberiya, Livan, Malayziya, Niderland, Yeni Zelandiya, Norveç, Pakistan, Polşa, Portuqaliya, Rusiya, Rumıniya, Sinqapur, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, ABŞ, Türkiyə, Finlandiya, Fransa, Filippin, İsveç, Serbiya, Cənubi Koreya, Yaponiya və s. ekipaj üzvü kimi Kiprin qeyri- rezidentlərindən istifadə üçün şirkət hər ay 1 Kipr funtu məbləğində yığım ödəyir.

Bermud adaları dünyanın qədim ofşor mərkəzlərindən biridir. Gəmilərin tonnajına görə Bermud gəmi registri qeydiyyatı dünyada dövrüncü yeri tutur, bu zaman qeydiyyatdan keçən gəmilərin sayı sabit olaraq artmaqda davam edir.

Gəmiçilik sahəsində Bermud adalarının xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, qanunvericilik bu sahənin müəssisələri üçün hər hansı xüsusi forma müəyyən etmir.

Bermud adaları klassik ofşor mərkəzdir - burada nə rezidentlər, nə də qeyri-rezidentlər üçün heç vaxt gəlirlərə vergi tətbiq edilməmişdir. Gəlirlərə vergi əvəzinə müxtəlif növ hökumət və başqa yığımlar mövcuddur. Yığımlar qeydiyyat və hər il tutulanlara bölünür. Azad edilmiş şirkətin qeydiyyatı zamanı 100 Bermud dolları ölçüsündə hökumət yığım tutulur, illik hökumət yığımları isə şirkətin aktivlərinin həcmindən asılı olaraq 1600-dən 8000 Bermud dollarına qədər təşkil edir. Şirkətin minimal nizamnamə kapitalı 12000 Bermud dolları təşkil etməlidir.

Sərt məbləğdə müəyyən edilmiş yığım dərəcələri aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 6. Bermud adalarında azad edilmiş şirkətlərdən illik yığım dərəcələri
(Bermud dolları ilə)

Kapital	İllik yığının məbləği
12 000	1600
12 000-dən 120 000-ə qədər	3200
120 000-dən 1 200 000-ə qədər	4800
1 200 000-dən 12 000 000-ə qədər	6400
12 000 000 və ondan yuxarı	8000

Bermud adalarında müvafiq müəssisənin qeydiyyatının bir sıra cəlbədiciləri, eləcə də Bermud azad edilmiş şirkətinin müəyyən potensial təsisçiləri üçün bir sıra nöqsanları da vardır ki, buna Bermud adalarının daha nüfuzlu və nisbətən bahalı ofşor mərkəzlərdən biri olmasını misal göstərmək olar. Hökumətin siyasəti dinamik inkişaf edən maliyyə mərkəzinin nüfuzunu maksimum dərəcədə möhkəmlətməkdən ibarətdir.

Şirkətin rezidenti Bermud adalarının rezidenti olmalıdır. Direktorların minimum sayı ikidir. Direktorlar şurasının yığıncaqları məcburidir. Şirkətin hüquqi ünvanı da zəruridir. Şirkət illik hesabat tərtib etməlidir. Fəaliyyətin auditor yoxlanması rəsmi məcburidir, lakin direktorlar yığıncağının və səhmdarların ümumi yığıncağının qərarı ilə ləğv edilə bilər. Bundan başqa, hakimiyyət orqanları maliyyə hesabatının hazırlanması və təqdim edilməsi üzrə əlavə öhdəliklər də müəyyən edirlər, xüsusilə şirkət direktorları şirkətin maliyyə vəziyyəti haqqında rüblük hesabatlarını təsdiq etməlidirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Bermud adaları ilk olaraq ABŞ ilə məlumat mübadiləsi haqqında müqavilə imzalamışlar (11 iyul 1986-cı ildə imzalanmış, 1 dekabr 1988-ci ildə ratifikasiya olunmuşdur). Sonralar analoji müqaviləni ABŞ Panama ilə bağlamışdır.

Bermud adaları qədim Britaniya müstəmləkəsidir (asılı ərazi), bu da şirkətlər və trust qanunvericiliyinin əsas normalarının burada tətbiqini şərtləndirmişdir.

Bermud bayrağından istifadə Bermud adalarında, Böyük Britaniyada, Men adasında və ya xüsusi hökumət siyahısına daxil edilmiş başqa dövlətlərdə yaradılmış

şirkətin haraya məxsus olmasından asılıdır. Bermud bayrağından istifadəyə yalnız xüsusi qeydiyyat, nisbətən vaxt aparan prosedurlar keçildikdən sonra icazə verilir. Qeyd etmək vacibdir ki, gəminin benefisiar (son) sahibləri haqqında məlumatın təqdim edilməsi məcburidir.

Men adası Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya tərkibində özünü idarə edən ərazidir. Şirkət və trastlar haqqında qanunvericilik aktları Britaniya qanunvericiliyi normalarına əsaslanır, bu zaman bir sıra stimullar və güzəştlər də nəzərə alınmışdır. Adanın yeri (mövqeyi) Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığından, həmçinin Qərbi Avropadan olan potensial istifadəçilərin yüksək diqqətini cəlb edən amildir. Ada İngiltərədən, Şotlandiyadan, Uelsdən, Şimali İrlandiya və İrlandiya Respublikasından demək olar ki, eyni məsafədə, İrlandiya dənizində (Şimali) yerləşir. Men adasının valyutası Britaniya funt sterlinqidir, bundan başqa da özünün əskinasları vardır.

Ofşor mərkəzlərin tipinə görə Men adası qeyri-rezident benefisiarlar və xüsusi statuslu şirkətlər üçün aşağı vergi qoyma səviyyəsi və əlavə vergi güzəştləri sistemi olan ərazilərə aiddir. Rezidentlərin - fiziki şəxslərin gəlirlərinə qoyulan standart vergi dərəcəsi 15% müəyyən edilmişdir. Xüsusi hallarda verginin maksimum dərəcəsi 20%-dir. Rezidentlər üçün trastlara vergi qoyma da 20% dərəcəsi üzrə həyata keçirilir. Təsisçiləri və benefisiarları qeyri-rezident olan trastların gəlirlərinə o zaman vergi qoyulur ki, həmin gəlir Men adasında yerləşən mənbələrdən əldə edilsin. Ölkədə əmlak hüquqlarının ötürülməsinə vergi qoyulmur. Qeyri-rezidentlər tərəfindən birbaşa ödəmə mənbəyindən ödənilən lisenziya hüquqlarının ötürülməsindən gələn gəlirlər, dividendlər və faizlər vergiyə cəlb olunmur. Gerb yığımları və kapitaldan vergi tutulmur. Rezident-şirkətlərin mənfəətinə vergi 20% dərəcəsi ilə qoyulur. Qeyri-rezident və xüsusi statuslu şirkətlər üçün mənfəətə görə vergi əvəzinə müəyyən olunmuş (təsbit edilmiş) illik yığım tutulur.

Men adası 1984-cü ildə ticarət gəmilərinin qeydiyyatı haqqında Akt qəbul etdikdən sonra gəmilərin qeydiyyatı üzrə xidmətlər sahəsini fəal inkişaf etdirməyə başladı. Nəzərdən keçirilən gəmiçilik ofşorları ilə müqayisədə Men adasının xüsusi qanunvericiliyi gəmi sahiblərinə Men adası gəmi registrinin Britaniya gəmi

registrinin bir hissəsi olması ilə əlaqədar olaraq bəzi əlavə imkanlar verir. Men adasında qeydiyyatdan keçmiş gəmilər eyni zamanda Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya asılı olmayan hüquqda (səlahiyyətində olmadan) qalaraq, Britaniyanın bayrağı altında üzürlər. Müvafiq olaraq Britaniya gəmiləri və ya başqa bayraq altında üzən gəmilər üçün adanın gəmi registrinə daxil edilməsi prosedurları müxtəlifdir. Britaniya gəmiləri üçün sadələşdirilmiş prosedurlar həyata keçirilir. Men adasında gəmilərin qeydiyyatdan keçirilməsinin mühüm üstünlüyü ondan ibarətdir ki, qeydiyyat zamanı onlardan illik yığım tutulmur. Gəminin birinci qeydiyyatı və ya xarici registrdən köçürülməsi zamanı tonnajdan asılı dərəcələr üzrə birdəfəlik yığım tutulur.

Men adasında qeydiyyatdan keçmiş gəmi sahibləri və istifadəçilərinin şirkətləri gəlirlərə görə vergilərdən avtomatik olaraq azad edilmir. Şirkət vergilərdən azad olmaq istədiyi halda azad edilmək statusu almaq üçün müraciət etməlidir. Azad edilmiş şirkətlərdən 250 funt sterlinq məbləğində illik yığım tutulur. Qeyd etmək lazımdır ki, Men adasında ayrıca korporativ vergi mövcud deyil. Korporasiyaların gəlirlərinə vergiqoyma 1970-ci ildə qəbul edilmiş gəlirdən vergi haqqında qanun çərçivəsində və qüvvədə olan bir sıra dəyişiklik və əlavələrin nəzərə alınması ilə həyata keçirilir. Gəlirdən vergi haqqında qüvvədə olan qanunvericiliyə daha mühüm dəyişikliklər 1984-cü ildə edilmişdir. Belə ki, azad edilmiş şirkətlər üçün gəlirdən vergi də həmin qanuna daxil edilmişdir.

FƏSİL III. AZƏRBAYCANDA OFŞOR BİZNESİN FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAF PROBLEMLƏRİ

3.1. Ölkənin iqtisadi inkişafında ofşor biznesin yeri

Ötən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq dünya iqtisadiyyatında ofşor biznesin rolu kəskin artmağa başladı və bu gün ofşor biznesin dünya iqtisadiyyatındakı rolunu bu biznesin dünya sərvətlərindəki payına görə qiymətləndirmək olar. 2010-cu ildə ofşor zonalarda yerləşən maliyyə qurumlarının idarəçiliyi altında olan aktivlərin ümumi həcmi 7,8 trln dollar, başqa sözlə 121,8 trln dollar həcmində qiymətləndirilən dünya sərvətlərinin 6,4%-ni təşkil etmişdir.

Ofşor biznesin ölkələrin iqtisadiyyatına təsirləri ziddiyyətli xarakter daşıyır. Belə ki, ofşor zonaların yerləşdiyi ölkələr üçün bu əhəmiyyətli və bir çox hallarda əsas gəlir mənbəyi olsa da vəsaitləri bu zonalara çıxarılan ölkələr üçün müsbət cəhətləri ilə yanaşı mənfi nəticələrə də səbəb olur.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, ofşor zonaların ölkə iqtisadiyyatı üçün əhəmiyyəti həm ənənəvi, həm də yeni, indiyə qədər rast gəlinməmiş sosial-iqtisadi vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədardır.

Ofşor zonaların yaradılmasının ölkəyə müsbət təsirlərinə aşağıdakıları göstərmək mümkündür:

- Ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunması dərəcəsinin yüksəlməsi,
- Ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb edilməsi effektivliyinin artması.

Statistikaya görə 2013-cü ildə ofşor şirkətlərin fəaliyyəti nəticəsində qəbul edən ölkələrin iqtisadiyyatına qoyulan xarici investisiyaların həcmi cədvəldə göstərilən kimi olmuşdur:

Cədvəl 7. Bir sıra ofşor biznes mərkəzlərində qoyulmuş xarici investisiyalar

Ölkə	2013-cü ildə qoyulmuş xarici investisiyalar, min ABŞ doll.
Baham adaları	25647
Beliz	1245
Britaniya adaları	75467
Böyük Britaniya	56897
Cəbəlüttariq	3258
Dominikan	4587
Kıpr	325496
Mavrikiya	6987
Men adası	15678
Panama	45698
Seyşel adaları	6789
Sent Kits və Nevil	21346
ABŞ (Delaver)	12493

- Qəbul edən ölkənin ixrac potensialının artırılması,
- Yerli şirkətləri tədricən nəzarət olunan rəqabət mühitinə cəlb etməklə onları texniki və texnoloji səviyyələrini yüksəltməyə sövq etmək,
- Məşğulluğun səviyyəsinin yüksəldilməsi,
- Əvvəlcə ayrılıqda götürülmüş regionda, sonra isə bütün ölkə miqyasında əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi,
- Ofşor zonaların müxtəlif bazar yeniliklərinin sınaqdan keçirilməsi üçün poliqon, tədqiqat laboratoriyası funksiyasını yerinə yetirmək imkanı,
- Ofşor zonanın ölkədə struktur yenidənqurmalarının mənbəyi olmaq imkanı. Bu zonalar nümayiş və tədris effekti vasitəsi ilə qəbul edən ölkənin iqtisadiyyatına modernləşdirici təsir göstərir,
- Qapalı iqtisadiyyatdan daha açıq iqtisadiyyata keçid,
- Ölkənin innovasiya potensialının yüksəldilməsi.

Ölkənin innovasiya potensialının yüksəldilməsi burada “artım mərkəzləri”, “inkışaf mərkəzləri”nin yaradılması hesabına reallaşdırılır.

Ofşor zonaların dünya iqtisadiyyatı üçün müsbət təsirlərindən biri də bütün dünya üzrə kapitalın sərbəst hərəkəti üçün imkan yaratmasındadır, belə ki, bəzi ölkələrin qanunvericiliyi buna imkan vermir.

Ofşor zonalar kapitalın beynəlxalq hərəkəti zamanı itkilərin minimallaşmasını təmin edir. Eyni zamanda maliyyə axınlarının sürətlənməsi təmin olunur. Maliyyə əməliyyatları haqda məlumat verilməsi tələbinin olmaması böyük miqdarda kapitalın müxtəlif ölkələrə köçürülməsini sürətləndirir.

Ofşor zonaların əksəriyyəti normal inkışaf üçün yararsız müxtəlif amillərin mövcud olduğu kiçik ölkələrdə yerləşir. Bu amillərə uzaqlıq, təbii resursların olmaması, əhalinin sayının az olması, yararsız təbii şərait, öz sənayesinin olmaması və ya çox zəif inkışafı kimi amilləri göstərmək olar.

Xarici şirkətlər üçün güzəştli şərtlərin tətbiqi ölkəyə investisiyaları cəlb etməyə imkan verir ki, bu da öz növbəsində sənayeni inkışaf etdirməklə yanaşı bir sıra hallarda əhalinin sayını artırmağa, ixtisaslı kadrları ölkəyə cəlb etməyə imkan yaradır.

Bəzi ölkələrdə ofşor biznes ölkənin gəlirlərinin yarıdan çoxunu təmin etməklə bərabər ölkə əhalisinin əsas hissəsini işlə təmin edir.

Ofşor zonalar bu ərazilərdən istifadə edən təsərrüfat subyektlərinə aşağıdakı üstünlükləri verir: vergi güzəştləri, azad fəaliyyət, praktiki olaraq valyuta nəzarətinin olmaması, rezidentlərlə istənilən xarici valyuta ilə əməliyyatların aparılması imkanı, xərclərin elə yerində silinməsi, maliyyə əməliyyatlarının anonimliyi və məxfiliyi (narkobizneslə əlaqəli və ya digər şübhəli əməliyyatlar zamanı dövlət orqanlarına izahat verilməsi tələb olunur). Bu zaman zonanın daxili borc kapitalı bazarı rezidentlərin hesablarından təcrid edilir. İş orasındadır ki, ofşorların klassik forması, bu zonada yalnız qeyri-rezidentlərin təsərrüfat və maliyyə fəaliyyəti ilə məşğul olmasını özündə əks etdirir.

Öz növbəsində vergi güzəştləri müxtəlif variantlarda tətbiq edilir. İrlandiya və Liberiyanın ofşor zonalarında vergilər tutulmur. İsveçrədə isə vergilər tutulsa da, bu

çox aşağı səviyyədə baş verir. Antil adaları, Lixtenşteyn və Panamanın ofşor zonalarında isə firmalar qeydiyyatdan keçən zaman müəyyən məbləqədə haqq ödəyirlər. Belə zonalarda adətən həmçinin şirkətlərdən illik qeydiyyat haqqı, bank və sığorta fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün verilən lisenziyaya görə haqq, trust əməliyyatlarının aparılması üçün verilən lisenziyaya görə haqq alınır. Bundan başqa qeyd etmək lazımdır ki, əgər İrlandiya və İsveçrədə ofşor firmalardan minimal mühasibat uçotu tələb edilirsə, Antil adaları, Liberiya, Panama, Lixtenşteyndə şirkətlərin üzərinə hətta bu cür tələblər belə qoyulmur. Qərbi Samoada isə mühasibat uçotunun xüsusi bir forması və hazırlanma metodu müəyyənləşdirilməmişdir və bu, şirkətlərin sahibləri tərəfindən könüllü olaraq sərbəst seçilir.

Bu sahədə Macarıstanın da təcrübəsi maraqlıdır. Bu ölkədə ofşorların klassik rejimi formalaşdırılmışdır. Ofşor şirkətlər mənfəət vergisindən 85%-ə qədər endirim əldə edirlər ki, bu da real vergi dərəcələrinin 5,4%-ə qədər azaldılmasına gətirib çıxarır. Burada ofşor şirkətlərə xarici valyuta ilə əməliyyatlar aparmaq hüququ verilir; onlar xarici valyuta ilə əməliyyatları tənzimləyən dövlət orqanlarının xüsusi icazəsi olmadan belə xarici kreditlər əldə edə bilirlər; həmçinin xarici banklarda öz hesablarını açmağa bilərlər, yalnız bir şərtlə ki həmin hesabın müəyyən bir hissəsi macar bankına daxil edilsin. Belə şirkətlərin vasitəçilik fəaliyyətləri Rusiya ilə xarici ticarətlə, həmçinin rus firmaları arasında vasitəçilik etməklə məhdudlaşdırılır. Bu cür məhdudlaşdırmanın da prinsipi çox sadədir – ofşor güzəştlərini xarici ticarətdə əsas və üstünlük təşkil edən məhsul axınına və yaxşı tanınmış iş adamlarına yönəltmək.

Yuxarıda göstərilən müsbət effektlərlə bərabər ofşor biznesin həm ayrı-ayrı ölkələrə, həm də ümumiyyətlə dünya iqtisadiyyatına mənfi təsirləri də mövcuddur.

Bir qayda olaraq ofşor şirkətlərin fəaliyyəti rezidenti olduğu ölkə üçün mənfi nəticələr doğurur. Məsələn:

- Bir qayda olaraq ofşor şirkətlər “çirkli pulların yuyulması” və istehsalın faktiki həyata keçirildiyi ölkədə vergilərdən qaçmaq üçün yaradılır. Ölkələr arasında ikiqat vergiqoymadan qaçmaq haqda imzalanmış sazişlər də buna şərait yaradır.

- Bir çox xarici şirkətlər xarici iqtisadi sövdələşmələr bağlayarkən ofşor firmalarla iş görməkdən qaçır, belə ki bu firmalar haqda informasiyə əld etmək olduqca çətindir. Bu fakt istehsalın faktiki həyata keçirildiyi ölkənin beynəlxalq arenada nüfuzunun aşağı düşməsinə səbəb olur.

Ofşor biznes faktiki qeydiyyatda olduğu ölkəyə- ofşor zonaya da yalnız xeyir gətirmir. Ofşor zonaların çatışmazlıqlarına aşağıdakıları göstərmək olar:

- Zonanın yaradılmasına xarici investisiyalarla müqayisədə daha çox vəsaitin sərf olunması,
- Zonada yerləşən firmaların daxili bazardan beynəlxalq standartlara cavab verməyən malların dempinqi üçün meydan kimi istifadə etməsi,
- Zonanın qəbul edən ölkə ilə əks əlaqəsinin zəifliyi bu ölkənin müqayisəli üstünlüklərinin , məsələn təbii resurslarının effektiv istifadə olunmasına imkan vermir,
- Zonanın xarici investorlarının mədəni problemləri,
- Qəbul edən ölkənin vətəndaşlarının ofşor zonaya keçidi zamanı yaranan psixoloji maneələrin nəzərə alınmaması, eləcə də siyasi və milli –mədəni problemlərin ofşor zonaların yaradılması yolu ilə həll olunmasına cəhd olunması,
- Qeyri müəyyənliyin yüksək səviyyəsi , zonanın gələcək fəaliyyəti barədə dəqiq iqtisadi proqnozların mümkünsüzlüyü,
- Zonanın layihələşdirici və təşkilatçılarının qarşıya qoyduqları məqsədlərin çoxluğu və aydın olmaması nəticəsində yaranan güzəştlərin zonada fəaliyyətin bütün növlərinə və bütün subyektlərə əsassız olaraq tətbiq olunması.

Ofşor zonaların fəaliyyətinin mənfi cəhətlərindən biri də bir çox inkiçaf etməkdə olan ölkələrdən bu ölkələrin çox ehtiyacı olduğu maliyyə vəsaitlərinin həmin zonalara kütləvi çıxarılmasıdır.

Tax Justice Network (TJN – Vergi ədliyyə şəbəkəsi) beynəlxalq təşkilatının məlumatlarına görə 2010-cu ildə 80 ofşor yurisdiksiyaya rəsmiləşdirilmiş bahalı daşınmaz əmlak nəzərə alınmamaqla vergisiz 21 trln-dan 32 trln dollara qədər kapital çıxarılıb ki, bu da dünya üzrə dünya üzrə ÜDM-un 30-45%-nə

bərabərdir. Minimal qiymətləndirmə ABŞ, və Yaponiyanın ÜDM-nun cəmindən çoxdur.

1970-2013-cü illərdə ofşor zonalara Çindən 1,2 trln, Rusiyadan 800mlrd, Cənubi Koreyadan 779 mlrd, Braziliyadan 520 mlrd, Küveytdən 496 mlrd, Meksikadan 417 mlrd, Venesueladan 406 mlrd, Argentinadan 399 mlrd, İndoneziyadan 331 mlrd, Səudiyyə Ərəbistanından 308 mlrd, Nigeriyadan isə 306 mlrd dollar vəsait çıxarılmışdır.

Ofşor biznesin keçmiş sovet respublikaları üçün mənfi təzahürləri Ukrayna iqtisadçısı Bladimir Deqaçev tərəfindən də araşdırılmışdır. Deqaçev ofşor zonaların fəaliyyətini geosiyasi və geoiqtisadi aspektdən təhlil edir. Müəllifin fikrincə SSRİ-nin süqutundan sonra Qərb ofşor zonalardan Rusiya, Ukrayna və digər postsovet ölkələrindən aktivlərin çıxarılması məqsədi ilə istifadə etmişdir. 20- il ərzində Rusiya, Ukrayna və Qazaxıstandan ofşor zonalara 1,1 trln kapital çıxarılıb ki, bu da Çin kimi ikinci super dövlətdən 40 ildə çıxarılmış vəsaitə bərabərdir. Bu müddət ərzində Ukraynadan 167 mlrd, Qazaxıstandan isə 138 mlrd dollar çıxarılıb. Bu kapitalın əsas hissəsi 90-cı illərdə “vəhşi özəlləşdirmə” dövründə çıxarılıb.

Sonradan bu kapitalın bir hissəsi “xarici investisiyalar” kimigəri qayıtsa da hal hazırda da kapital qaçışı davam edir. Ofşor zonalar qərbə şərqə avropadakı rəqiblərindən yalnız kapitalın sorulması imkanı vermir, həm də kriminal – korrupsiya demokratiyası ölkələrində dövlət hakimiyyətini satın almaqla dövlət idarəetmə mexanizminə dağıdıcı təsir göstərərək dövlətin dünya bazarlarındakı rolunun zəifləməsinə nail oldu. Ofşor yurisdiksiyalar xüsusilə təbii sərvətlərə çıxış üçün geniş istifadə olunurdu. Məlum olduğu kimi, ABŞ-da təbii resursların hasilatı ilə yalnız amerika yurisdiksiyasına məxsus özəl şirkətlər məşğul ola bilər.

Postsovet ölkələrində isə təbiətdən istifadə və əmək qanunvericiliyinin pozulmasına görə heç bir hüquqi məsuliyyət daşımayan ofşor şirkətlər təbii sərvətlərə çıxış əldə etdilər. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının məlumatlarına görə dünya bank depozitlərinin üçdə biri ən iri ofşor biznes mərkəzlərində saxlanır (təxminən 11,5 trln dollar). Bu gün postsovet ölkələrindən olan korrupsiyalaşmış məmurların aktivlərinin 40%-ə qədəri ofşor zonalarda saxlanır. Halbuki, ABŞ və

Yaponiyada bu rəqəm 2%, Avropa İttifaqında isə 10 %-dən çox deyil

Avrozonada başlayan böhran vergi daxilolmalarının artırılmasına tələbat yaratdıqdan sonra Aİ ofşor yurisdiksiyaları haqda tədbir görməyə başladı. Avropada vergilərdən yayınmalarla mübarizə üzrə ümumavropa sistemi yaradıldı. Nəticədə İtaliya ofşorlardan 10 mlrd dollardan artıq, İsveç 6 mlrd, Almaniya 4 mlrd, Fransa isə 1 mlrd vəsaitin qaytarılmasına nail oldu.

Çin və Yaponiya da ofşor yurisdiksiyalardan istifadə edirlər. Çin ofşorlardan sərt dövlət nəzarəti altında öz xarici investisiyaları üçün istifadə edir. Yaponiya aktivlərin alınması və xaricdə valyuta əməliyyatlarının aparılması üçün kapitalın ofşor zonalara axmasına mane olmur, amma oradan kapitalın gəlməsini məhdudlaşdırır. Çinə qərb investisiyalarının əsas hissəsi Qonkonq və Sinqapurun ofşorları vasitəsi ilə daxil olur.

2003-2013-cü illərdə Rusiyanın tədiyə balansında şübhəli əməliyyatların həcmi 276 mlrd dollar təşkil edib. Bu məbləğə tədiyə balansındakı “səhvlər və buraxılışlar” maddəsini dəlavə etdikdə 350 mlrd dollar və ya rəsmi qızıl- valyuta ehtiyatlarının həcmnin 60-70%-nə bərabər bir rəqəm alınır. Bu gün Rusiyanın yanacaq – energetika, rabitə və nəqliyyat infrastrukturunun strateji müəssisələrinin çoxunun aktivləri ofşor zonalara köçürülüb ki, bu da milli təhlükəsizlik üçün çox ciddi təhdiddir.

Rusiya aktivlərinin dünya fond bazarlarında satışı üzrə sövdələşmələrin 80% -ə qədəri ofşor şirkətlər tərəfindən həyata keçirilir. Boston Consalting Group ekspertlərinin qiymətləndirmələrinə görə rusiya oliqarxlarının aktivlərinin təqribən 38%-i ofşorlarda yerləşir, halbuki amerikalılar və yaponiyalılarda bu rəqəm 2-3% təşkil edir. Ofşor biznes və onu müşayiət edən korrupsiyanın Rusiya iqtisadiyyatı üçün təhlükələrini nəzərə alaraq burada ölkənin suvereniteti və milli təhlükəsizliyi üçün cavabdeh olan yüksək dərəcəli məmurların Rusiyadan kənarında xarici banklarda hesabının olması qadağan olunub. Bu qaydanı pozanlar üçün 10 mln rubl cərimə və ya gələcəkdə dövlət vəzifəsi tutmaq qadağan olunmaqla 5 ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur.

3.2. Azərbaycanca ofşor biznesin yaradılması və inkişaf perspektivləri

Azad iqtisadi zonaların bir növü olan ofşor zonaların yaradılması Azərbaycan üçün də əhəmiyyətli olardı. Ümumiyyətlə Azərbaycanda azad iqtisadi zonaların yaradılması üzrə iş 1994-cü ildə BMT-nin inkişaf proqramı ilə başlanmış, lakin 1999-cu ildə bir sıra səbəblər üzündən dayandırılmışdır. Həmin illərdə Sumqayıt şəhərində Azad iqtisadi zonaların yaradılması layihəsinə BMT-nin Azərbaycan Respublikasındakı nümayəndəsi Pablo Lembo başçılıq etmişdir. Sumqayıt şəhərində yaradılması nəzərdə tutulan iqtisadi zona mühüm spesifik xüsusiyyət daşıdığından və respublikamızda Azad İqtisadi Zona quruculuğunun mərkəzi obyektinə çevrildikdən onun səciyyəvi cəhətlərinin araşdırılması məqsədəuyğun olardı. Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, Sumqayıtda yaradılması nəzərdə tutulan Azad iqtisadi zona konsepsiyasının səmərəliliyi kompleks şəkildə tədqiqatdan keçirilməmişdir. BMT-nin Sənaye İnkişafı Təşkilatının (UNIDO) xətilə Sumqayıt Azad iqtisadi zonasının yaradılması üçün müəyyən tədqiqatlar aparılmışdır. Onun əhəmiyyətini heç də azaltmaq fikrində deyilik. Lakin bu tədqiqatların özündə də müəyyən qaranlıq qalan məqamlar olmuşdur. Müvafiq zonanın adının tez-tez dəyişməsi, onun Sumqayıt ixracat zonası və ya Sumqayıt xüsusi zonası kimi adlandırılması buna əyani sübutdur. Digər tərəfdən, Sumqayıt Azad İqtisadi Zonasının yaradılmasının ümumi layihəsi və proqramı geniş ictimaiyyətə tam şəkildə çatdırılmamışdır. Sumqayıt Azad iqtisadi zonasının yaradılmasının başlıca vəzifəsi şəhərin əsas aparıcı istehsal sahələrinin dirçəldilməsi və müasir tələblərə cavab verən səviyyəyə çatdırılması, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi, ekoloji mühitin sağlamlaşdırılması, şəhərin elmi-texniki potensialından maksimum istifadə edilməsi problemlərinə yönəlmişdir.

Azərbaycan Respublikasında da müvafiq zonaların yaradılması zəruriliyini əsaslandırmaq olar. Bu əsaslandırma aşağıdakıları əhatə edir:

- Azad iqtisadi zonanın təşkili inzibati nöqteyi-nəzərdə zəhmətli iş olduğundan onların istismarı ilə ya xüsusi olaraq hökumət tərəfindən yaradılmış inzibati strukturlar, yaxud dövlət şirkətləri məşğul olmalıdırlar.

- inkişaf etməkdə olan ölkələrin ixrac istehsal zonalarının yaradılması

təcrübəsi, həmin ölkələrin inkişafında mühüm rol oynayır və bu meyl respublikamız üçün də məqbul sayılır.

- Azad iqtisadi zonanın müvəffəqiyyəti dövlətin dəstəyindən və ən yüksək səviyyəli idarəetmədən asılıdır və işdə dövlət resursları kifayətedicidir.

- daha yaxşı idarəetmə məqsədilə ölkənin müəyyən zonaların inkişafı üzrə səhmdar cəmiyyətlərin yaradılmasında Azad iqtisadi zonalar əhəmiyyətli olacaqdır.

- ölkənin daxili bazarını yüksək keyfiyyətli mallar, ilk növbədə idxalı əvəz edən mallarla zənginləşdirməkdə azad iqtisadi zonaların yaradılması müvəffəq nəticələr verəcəkdir.

- Ofşor mərkəzlər Marşal planından sonra meydana gəlmişdir. ABŞ dövləti bir çox əmtəələr üzrə avropalı sənayeçilərə sifarişlər verərək dollar ifadəsində həmin məhsulları almışdır. Eyni zamanda bu sferanı təmsil edən müəssisələr əvəzsiz olaraq borc və subsidiyalar əldə etmişlər. Müasir dövrdə ofşor termini kontinental şelfdə neft-qaz hasilatında da geniş istifadə olunur. Xəzərin Azərbaycan sektorunda “Əsrin müqaviləsi” çərçivəsində hasilat və işləmələri həyata keçirən Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti də ofşor təyinatlı orqandır. Onun ofşorluğunu təkcə Azərbaycandan aldığı imtiyazlar deyil, həm də bir şirkət olaraq azad iqtisadi zonadan qeydiyyatdan keçməsidir.

Azərbaycanda belə zonaların yaradılması üçün real imkanlar vardır. Bunlar aşağıdakılardır:

1. Azərbaycan əlverişli coğrafi-nəqliyyat mövqeyi ilə yanaşı inkişaf etmiş beynəlxalq əhəmiyyətli nəqliyyat şəbəkəsinə də malikdir ki, bu da xariclə intensiv əlaqələr saxlamağa imkan yaradır.

2. Azərbaycan bütövlükdə, onun bir çox bölgələri isə ayrılıqda güclü təbii-iqtisadi potensiala malikdir: zəngin xammal ehtiyatlarına, əlverişli təbii-iqlim şəraitinə, məhsuldar torpaq sahələrinə, bol və ucuz işçi qüvvəsinə və s.

3. Azərbaycanın bir sıra bölgələrində müasir texniki-iqtisadi bazaya malik sənaye müəssisələri, istehsal sahələri və infrastruktur obyektləri mövcuddur.

4. Azərbaycanda bir çox sahələr üzrə güclü elmi potensial və ixtisaslı kadr ehtiyatı mövcuddur.

5. Ölkədə bazar münasibətlərinə keçidlə əlaqədar olaraq aparılan islahatlar nəticəsində (mülkiyyətin özəlləşdirilməsi, qiymətin sərbəstləşdirilməsi, bazar infrastrukturunun yaradılması və s.) beynəlxalq biznesin tələblərinə cavab verən təsərrüfatçılıq mühitinin yaradılması istiqamətində real işlər görülür.

6. Ölkədə xarici investisiyaların cəlb olunması və onun mühafizəsi haqqında, xarici iqtisadi əlaqələrin liberallaşdırılması və inkişafı haqqında və s. bu kimi digər hüquqi-normativ aktların qəbul olunması və onların həyata keçirilməsi üçün təşkilati idarəetmə işləri görülüb.

7. Ölkədə artıq xarici işgüzar dairələrlə birgə təsərrüfatçılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq və digər əməkdaşlıq etmək təcrübəsi mövcuddur.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanda azad iqtisadi zonaların və bu zonaların xüsusi növü olan ofşor zonaların yaradılması xarici işgüzar dairələrlə birgə təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin gücləndirilməsi, ölkə iqtisadiyyatına müasir texnika və texnologiyanın cəlb olunması və mütərəqqi idarəedicilik təcrübəsinin gətirilməsi məqsədi güdməli və onların fəaliyyəti ölkə və ölkədaxili bölgələr qarşısında duran aşağıdakı sosial-iqtisadi problemlərin həllinə yönəldilməlidir:

- məhsuldar qüvvələrin inkişaf etdirilməsi, istehsalın düzgün ixtisaslaşdırılması və mütərəqqi təsərrüfatçılıq formalarının tətbiqi hesabına yerli ehtiyatlardan və potensial imkanlardan mümkün qədər tam və səmərəli istifadə olunması və bu əsasda zona yaradılan bölgələrin kompleks inkişafının təmin olunması sosial-iqtisadi vəziyyətin artımının təmin olunması, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və s.

- ixrac potensialının inkişaf etdirilməsi və valyuta gəlirləri;

- daxili bazarın rəqabətqabiliyyətli mal və xidmətlərlə təminatının yaxşılaşdırılması;

- ETT-nin nailiyyətlərinin istehsala tətbiqinin sürətləndirilməsi və sonradan onun nəticələrinin istifadə olunmaq üçün ölkənin digər bölgələrinə və xaricə ötürülməsi;

- azad iqtisadi zonaların milli iqtisadiyyatla dünya təsərrüfat sistemi arasında “birbaşa əlaqə” yaratmaq imkanından istifadə etməklə ölkə iqtisadiyyatının dünya

təsərrüfat sisteminə səmərəli şəkildə inteqrasiya olunmasının sürətləndirilməsi və bu əsasla onun BƏƏ-də malik olduğu üstünlüklərdən daha səmərəli istifadə olunması üçün şəraitin yaradılması.

- müasir dövrün tələblərinə cavab verən infrastrukturun (istehsal və sosial) yaradılması;

- lokal səviyyədə yeni təsərrüfatçılıq formalarının müxtəlif variantlarının sınaqdan keçirilməsi və əldə olunmuş müsbət nəticələrdən ölkənin digər bölgələrində də istifadə edilməsi;

- yerli kadrların (fəhlə və mütəxəssislərin) sərbəst iqtisadi zonalarda xaricilərlə birgə fəaliyyəti onların beynəlxalq biznesin təşkilinin müasir üsulları və qaydaları ilə birbaşa tanış olmalarına, bunları mənimsəmələrinə şərait yaradır ki, bu da qazanılmış təcrübənin ölkənin zonadan kənar ərazisində də istifadə olunmasına imkan verir;

- zona yaradılan bölgədə və eləcə də onun hüdudlarından kənarında ölkə əhalisinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi və s.

Tədqiqatlar göstərir ki, bu imkanların gerçəkləşməsi bir sıra zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir:

- ilk növbədə azad iqtisadi zonaların yaradılması və fəaliyyəti üçün zəruri olan hüquqi normativ aktlar hazırlanıb qəbul olunmalı və bununla əlaqədar mövcud olan digər hüquqi-normativ aktlarda müvafiq dəyişikliklər aparılmalıdır;

- lazımi təşkilati-idarəetmə məsələləri həll olunmalıdır;

- yaradılacaq zonaların sosial-iqtisadi və texniki-iqtisadi əsaslandırılması aparılmalıdır;

- azad iqtisadi zona yaradılması nəzərdə tutulan bölgələrdə və bütövlükdə ilkin hazırlıq işləri görülməlidir (istehsal və sosial infrastruktur inkişaf etdirilməli, müasir idarəetmə təcrübəsi toplanmalı, xarici kapitalın cəlb olunmasını sürətləndirmək üçün müvafiq tədbirlər görülməli və s.).

Bununla belə qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycanda azad iqtisadi zonaların yaradılması perspektivində inteqrasiyanın, xarici iqtisadi əlaqələrin dərinləşməsi sürətləndirilməli, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı, Ümumdünya Ticarət

Təşkilatı, digər bu kimi beynəlxalq strukturlara və son hədəf olaraq Avropa İttifaqına inteqrasiya reallığına çevrilməlidir.

Azərbaycanda azad ticarət zonalarının yaradılmasının əsas istiqamətlərindən biri belə zonaların Dağıstan Respublikası RF sərhəddində formalaşdırılması və inkişafı hesab edilir. Artıq bunun üçün müəyyən zəminlər də vardır. Belə ki, 2001-ci ildən etibarən Dağıstanda “Dağıstan” azad iqtisadi zonası, həmçinin Rusiyanın cənub bölgələrində “Şimali Qafqaz” assosiasiyası fəaliyyət göstərir. Bu ərazidə azad ticarət zonasının yaradılması sərhədyanı ticarətin artmasına, hər iki ölkənin daxili rayonlarının iqtisadiyyatının canlandırılması və inkişafına yardım edə bilər. Yeni müəssisələrin tikintisi, yeni texnologiyanın və istehsal üsulunun tətbiqi, infrastrukturun yaradılması və möhkəmləndirilməsi, təhsilin səviyyəsinin, əhalinin məşğulluğunun və ixtisasının artırılması yerli əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə və regionda sabitliyin yaranmasına gətirib çıxaracaqdır. Azərbaycan hər zaman Rusiya Federasiyası ilə qarşılıqlı fayda əsasında hərtərəfli hərtərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə böyük önəm vermişdir. Tarixi sərhədlərə malik olan 2 ölkə arasında iqtisadi, elmi-texniki və mədəni potensialın reallaşdırılması əsas məqsədlərdən hesab edilir. Son zamanlar Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi və siyasi əlaqələrin genişləndirilməsi buna sübut ola bilər. Yaxın qonşumuz olan Rusiya nəhəng daxili bazara malik bir ölkədir. Məhz buna görə ikitərəfli əlaqələrin dərinləşdirilməsi labüddür ki, bu da sonda ticarət-iqtisadi əlaqələrin inkişafında özünü büruzə verəcəkdir. Azərbaycan və Dağıstan arasında ticari-iqtisadi münasibətlər regional əməkdaşlıqda xüsusi yer tutmalıdır.

İki qonşu ölkə sərhəddində azad ticarət zonasının yaradılmasının faydalılığı kimi sərhədyanı rayonlarda və ölkəmizin bəzi şəhərlərində Dağıstan xalqının əsas millətlərindən olan çoxlu sayda ləzgilərin yaşaması faktıdır. Bu cür vəziyyətə Quba, Xaçmaz, Dəvəçi, Nabran, Xudat və s. ərazilərdə rast gəlmək olar. Bunun qarşılığında da Dağıstan tərəfdə azərbaycanlılar yaşamaqdadırlar. Çin kimi ölkənin təcrübəsi göstərir ki, orada azad iqtisadi zonaların inkişafında başlıca rolu çin milliyətinə mənsub investorlar və onların kapitalı oynamışdır. Digər tərəfdən isə yaddan çıxarmaq olmaz ki, həm Dağıstanda, həm də bizim respublikada əhalinin çoxu islam

dininə sitayiş edir ki, bu da inteqrasiya faktorlarından biridir. Digər amillərə isə, tarixi adətləri, mədəniyyəti göstərmək olar. Bundan başqa qeyd etmək lazımdır ki, rus-azərbaycan ticari-iqtisadi münasibətlərinin, daşımaların əsas hissəsi Dağıstan ərazisindən həyata keçirilir, beynəlxalq əhəmiyyətli avtomobil və dəmir yollarından istifadə edilir, Bakı-Novorossiysk kəməri ilə neftin tranziti həyata keçirilir. Beləliklə, Azərbaycanla dağıstan sərhəddində azad ticarət zonasının yaradılması böyük əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Azad ticarət zonasının yaradılması Naxçıvan MR ilə Türkiyə Respublikası sərhəddində də baş tuta bilər. Muxtar respublikanın Ermənistan tərəfindən blokada şəraitində saxlanması, daim müharibə təhlükəsi, ölkənin əsas ərazisindən təcrid edilməsi burada güclü iqtisadiyyatın yaradılmasını və muxtar respublikanın müdafiəqabiliyyətinin artırılması qaçılmazdır. Naxçıvanda bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin bərqərar olması, təsərrüfat həyatının canlanması Azad İqtisadi Zonaların yaradılması ilə həyata keçə bilər. Muxtar respublikan ərazisində mermər, duz, dolomit, tikinti materialları, mineral sular ehtiyatlarının zənginliyi iqtisadiyyatın inkişafında böyük rol oynaya bilər. Bu əraziyə investisiyaların axınını isə azad iqtisadi zonaların yaradılması ilə cəlb etmək olar. Naxçıvan iqtisadiyyatının və əhalisinin ağır vəziyyəti fonunda AİZ-in yaradılma məqsədlərindən biri kimi daxili bazarın yüksək keyfiyyətli məhsullarla doldurul-masını nəzərə alaraq, bu sahədə ilk növbədə Azərbaycanın Dövlət Neft Fondunun ehtiyatlarından istifadə etmək mümkündür. Həmçinin bu ərazinin yüksək səviyyədə idarə edilməsi, zonanın inkişaf etdirilməsi üçün səhmdar cəmiyyətin təşkili də fayda verə bilər. Bu zaman əhalinin pul vəsaitlərinin neft kontraktlarından fərqli olaraq uzunmüddətli layihələrdə iştirakı təmin edilə bilər. Bundan başqa, ölkənin bu ərazisində AİZ-in yaradılması üçün böyük imkanlar vardır: investisiya mühiti, istismara verilmiş yeni beynəlxalq aeroport, elm, mədəniyyət, sənayenin inkişafına təkan verəcək digər imkanlar və s.

Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasında məqsəd ölkə iqtisadiyyatının prioritet sahələrinin inkişafının sürətləndirilməsi, yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə daha əlverişli şəraitin yaradılması, yüksək texnoloji sahələrin inkişafının,

rəqabətqabiliyyətli, səmərəli istehsal və xidmət sahələrinin təşkilinin dəstəklənməsidir.

Hazırda dünyanın 100-dən çox ölkəsində 1000-dən artıq xüsusi iqtisadi zona fəaliyyət göstərir. Onların 500-ə yaxını Asiya və Sakit Okean regionunda, 200-dən çoxu Amerika qitəsi ölkələrində, 200-dən çoxu Yaxın Şərq və Afrika ölkələrində, 100-dən çoxu isə Avropada yerləşir.

Azərbaycanda da sahibkarlığın inkişafının yeni təşkilati-iqtisadi modellərinin - xüsusi iqtisadi zonaların, sənaye şəhərciyinin və biznes inkubatorların tətbiqi sahəsində müvafiq işlər aparılır. Yerli və xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatının inkişafına cəlb edilməsi, investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, yeni rəqabətqabiliyyətli və səmərəli istehsal və xidmət sahələrinin təşkilinin dəstəklənməsi məqsədilə Azərbaycanda xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması sahəsində mühüm işlər görülmüşdür. Belə ki, ən yaxşı beynəlxalq təcrübə öyrənilmiş, təhlillər aparılmış və onun ölkəmizdə tətbiqi üçün ilk olaraq normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması istiqamətində zəruri tədbirlər həyata keçirilmişdir.

"Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 14 aprel tarixli Qanunu qüvvəyə minmiş və bu qanunun tətbiqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2009-cu il 3 iyun tarixli Fərman imzalanmışdır. Fərmanda ölkədə xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması və fəaliyyəti ilə əlaqədar dövlət siyasətinin Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilməsi müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda, qeyd olunan Fərmanın icrasını təmin etmək məqsədilə Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 16 iyun tarixli Sərəncamında İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə mühüm tapşırıqlar verilmişdir.

Qanunda göstərilir ki, xüsusi iqtisadi zonanın yaradılmasının məqsədi xüsusi hüquqi rejimin və müasir texnologiyaların tətbiqi əsasında rəqabət qabiliyyətli yeni istehsal və xidmət sahələrinin təskili yolu ilə Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın və bütövlükdə iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirməkdir.

Xüsusi iqtisadi zonada fəaliyyət göstərmək üçün hüquqi və fiziki səxslər səlahiyyətli orqan tərəfindən təsdiq edilmiş formada operatorla niyyət sazisi bağlamalı və xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyasında "Xüsusi iqtisadi zonalar

haqqında" Qanunla müəyyən edilmiş qaydada qeydiyyatdan keçib, xüsusi iqtisadi zonanın qeydiyyat sənədnaməsini almalıdırlar. Səhmləri və ya payları 100 (yüz) faiz dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslər xüsusi iqtisadi zonanın rezidenti kimi qeydiyyatdan keçə bilməzlər.

Hüquqi və fiziki şəxslər operatorla niyyət sazisini bağladıqdan sonra xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyasına qeydiyyatdan keçmək üçün ərizə və ona əlavə edilən sənədləri təqdim etməlidirlər. Ərizə və ona əlavə edilən sənədlər qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada operator vasitəsilə də təqdim oluna bilər. Ərizənin forması və ona əlavə edilən sənədlərin siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyası 10 gün ərzində ərizəyə və ona əlavə edilən sənədlərə baxır və qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq müraciət edənə xüsusi iqtisadi zonanın qeydiyyat sənədnaməsini, yaxud qeydiyyatda alınmaq üçün imtinaya səbəb olmayan çatışmazlıqların aradan qaldırılması və ya qeydiyyatda alınmaqdan imtina (imtinaya səbəb olmuş hallar göstərilməklə) barədə yazılı məlumat verir.

Təqdim olunmuş sənədlər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" qanuna və digər qanunvericilik aktlarına zidd olduqda qeydiyyatda almaqdan imtina edilir. İmtina ilə əlaqədar yuxarı orqana və ya məhkəməyə şikayət verilə bilər.

Təqdim edilmiş sənədlərdə dövlət qeydiyyatına alınması üçün imtinaya səbəb olmayan çatışmazlıqlar askar edildikdə, xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyası həmin sənədləri müraciət etmiş şəxsə bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün qaytarır. İmtinaya səbəb olmayan bütün çatışmazlıqlar askar edilməli və aradan qaldırılması üçün müraciət edənə təqdim edilməlidir.

Hüquqi və fiziki şəxslər xüsusi iqtisadi zonanın qeydiyyat sənədnaməsini aldığı gündən xüsusi iqtisadi zonanın rezidenti hesab edilir.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentləri qeydiyyat sənədnaməsini aldıqdan sonra "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" qanunla müəyyən edilmiş qaydada sahibkarlıq

fəaliyyətinin aparılması məqsədilə səlahiyyətli orqan tərəfindən müəyyən edilmiş formada operatorla sazı bağlayır.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentinə qeydiyyat səhadətnaməsi verildiyi, yaxud rezidentin qeydiyyatının ləğv edildiyi gündən sonrakı is günü ərzində xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyası bu barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına məlumat verməlidir.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentləri qanunvericiliklə qadağan olunmayan fəaliyyət növləri ilə məşğul ola və xüsusi hüquqi rejim çərçivəsində təmin olunan bütün güzəstlərdən istifadə edə bilərlər.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentlərinə xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunan fəaliyyət növlərini həyata keçirmək üçün lisenziyalar Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinə uyğun olaraq verilir.

Qanunda həmçinin rezidentlərin vəzifələri aşağıdakı kimi müəyyən olunmuşdur – onlar

- öz fəaliyyətini qanuna, xüsusi iqtisadi zonanın xüsusi hüquqi rejimini tənzimləyən digər normativ hüquqi aktlara və operatorla bağlanmış sazı uyğun olaraq təşkil etməli;
- vergi, gömrük və digər qanunvericilik aktlarına, habelə bu Xüsusi iqtisadi zonanın haqqında qanuna müvafiq olaraq müəyyən edilmiş hesabatları tərtib etməli və müəyyən edilmiş qaydada aidiyyəti üzrə təqdim etməlidirlər.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentlərinə qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada güzəstli gömrük rejimi tətbiq olunur.

Xüsusi iqtisadi zonada istehsal və ya emal olunmuş malları Azərbaycan Respublikasının qalan ərazisinə ixrac edən xüsusi iqtisadi zonanın rezidentlərinə güzəstli gömrük rejimi tətbiq edilmir.

Güzəstli gömrük rejimi zamanı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə idxalı və ixracı qadağan edilməmiş bütün malların xüsusi iqtisadi zonaya aşağıdakı daxil olma və çıxma qaydaları tətbiq olunur:

-mallar (aksizli mallardan başqa) Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisi xaricindən xüsusi iqtisadi zonaya idxal edilərkən idxal rüsumu və əlavə dəyər vergisi

tutulmur;

-Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisi xaricindən xüsusi iqtisadi zonaya idxal olunmuş mallar xüsusi iqtisadi zonadan Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisi xaricinə ixrac olunarkən gömrük rüsumları və vergilər tutulmur;

-xüsusi iqtisadi zonada istehsal və ya emal olunmuş mallar Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisi xaricinə ixrac edilərkən gömrük rüsumları və vergilər tutulmur;

-Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisi xaricindən xüsusi iqtisadi zonaya idxal olunmuş mallar Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə xüsusi iqtisadi zonadan idxal edilərkən, "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" qanunun 17.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq gömrük rüsumları və vergilər Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinə uyğun olaraq tutulur;

-xüsusi iqtisadi zonada istehsal və ya emal olunmuş mallar təmir, yekun tamamlama işləri, nümunələrin sərgisi və digər bu kimi məqsədlərlə Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə müvəqqəti idxal edilərkən gömrük rüsumları və vergilər tutulmur;

-Azərbaycan Respublikasında mallar xüsusi iqtisadi zonalar arasında idxal-ixrac edilərkən gömrük rüsumları və vergilər tutulmur;

-Qanunun müvafiq maddələrində göstərilən hallardan başqa bütün digər hallarda Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan gömrük qanunvericiliyi tətbiq edilir.

Xüsusi iqtisadi zonanın ərazisində malların (azqiymətli, tezköhnələn, təhlükəli mallardan başqa) saxlanılma müddəti məhdudlaşdırılmır.

Xüsusi iqtisadi zonaya malların qanunsuz idxalı və ixracının qarşısını almaq məqsədilə xüsusi iqtisadi zonanın sərhədlərində gömrük orqanları tərəfindən gömrük nəzarəti, habelə xüsusi iqtisadi zonanın ərazisinə gətirilən və oradan aparılan mal və nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsi həyata keçirilir.

Xüsusi iqtisadi zonada mallarla əməliyyat aparan rezidentlər gətirilən, aparılan, saxlanılan, hazırlanan, emal edilən, satın alınan və satılan malların uçotunu aparır və həmin mallar barədə Azərbaycan Respublikasının gömrük orqanlarına Azərbaycan

Respublikasının gömrük isini aparan icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada hesabat verir. Xüsusi iqtisadi zonada malların məruz qaldığı bütün dəyisikliklər uçot sənədlərində öz əksini tapmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən xüsusi iqtisadi zonanın sərhədlərində gömrük nəzarətinin, gömrük məntəqələrinin fəaliyyətinin, malların gömrük rəsmiləşdirilməsinin, nəqliyyat vasitələrinin və fiziki səxslərin sərhəddən buraxılma rejiminin sadələşdirilmiş qaydaları müəyyən edilir.

Malların gömrük rəsmiləşdirilməsi və gömrük anbarlarında saxlanması üçün gömrük qanunvericiliyinə uyğun olaraq gömrük yığımları alınır.

Aksizli mallar xüsusi iqtisadi zonaya idxal olunarkən, onlardan Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq bütün gömrük ödənisləri tutulur.

Xüsusi iqtisadi zonanın ərazisində xüsusi razılıq (lisenziya) əsasında gömrük brokerləri və sərbəst anbarlar fəaliyyət göstərə bilərlər. Gömrük brokerlərinin və sərbəst anbarların lisenziyalasdırılması qanunvericiliyə müvafiq olaraq həyata keçirilir.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentlərinə qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş güzəstli vergi rejimi tətbiq olunur.

Xüsusi iqtisadi zonanın ərazisində sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən, qeydiyyatdan keçmiş rezidentlər malların təqdim edilməsindən, islərin görülməsindən, xidmətlərin göstərilməsindən əldə etdikləri vəsaitin məbləğindən (ümumi hasilatın həcmindən) və satısdan kənar gəlirlərindən 0,5 faiz dərəcə ilə vergini (sadələşdirilmiş vergini) hesablayır, rüb qurtardıqdan sonrakı ayın 20-dən gec olmayaraq ödənilməli olan həmin verginin məbləği haqqında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi formada vergi orqanlarına bəyannamə verir və həmin müddətdə bu vergini dövlət büdcəsinə ödəyirlər.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentləri "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" qanunun 18.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş vergi və fiziki səxslərin muzzdlu islə əlaqədar gəlirindən vergi istisna olmaqla, vergi qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş digər vergiləri ödəməkdən azaddırlar.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentinə bu maddədə müəyyən edilmiş vergi rejimi

yalnız həmin zonada göstərdiyi sahibkarlıq fəaliyyətinə tətbiq edilir.

Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentinin "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" qanunun 14.5-ci maddəsində göstərilmiş səbəbdən qeydiyyatı ləğv edildikdə, onun əvvəlki dövrlər üzrə vergi öhdəlikləri vergi qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydada yenidən hesablanır və ödənilir.

Xüsusi iqtisadi zonanın ərazisində vergi ödəyicilərinin və dövlət vergi orqanlarının, habelə vergi münasibətlərinin digər iştirakçılarının vergitutma məsələləri ilə bağlı hüquq və vəzifələri, vergi nəzarəti, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyət, digər məsələlər vergi qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

"Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" qanunun tətbiqi ilə bağlı AR-nın prezidentinin Fərmanı və AR NK-nin müvafiq Sərəncamlarında verilmiş tapşırıqların icrası istiqamətində 2010-cu ildə də işlər davam etdirilmişdir. Belə ki, "Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentlərinin fəaliyyəti haqqında hesabat-statistik məlumatların alınması, onların fəaliyyətinə monitorinqin həyata keçirilməsi Qaydası", "Operator tərəfindən xüsusi iqtisadi zonanın inkişafı və fəaliyyəti barədə onun administrasiyasına hesabatların, o cümlədən kənar audit hesabatlarının təqdim olunma Qaydası", "Xüsusi iqtisadi zonada fəaliyyət göstərmək üçün hüquqi və fiziki şəxslərlə operator arasında bağlanan niyyət sazişinin nümunəvi forması", "Xüsusi iqtisadi zonanın rezidenti ilə operatoru arasında bağlanan sazişin nümunəvi forması", "Xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyası ilə operator arasında bağlanan xüsusi iqtisadi zonada dövlət mülkiyyətində olan torpaq sahəsinin icarə müqaviləsinin nümunəvi forması hazırlanmış və Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

"Xüsusi iqtisadi zonanın rezidentlərinin fəaliyyəti haqqında hesabat-statistik məlumatların alınması, onların fəaliyyətinə monitorinqin həyata keçirilməsi Qaydası"na əsasən, XİZ-in rezidentləri və operatoru maliyyə ili başa çatdıqdan sonra növbəti ayın 20-dək fəaliyyətləri haqqında hesabat-statistik məlumatları XİZ-in administrasiyasına təqdim etməlidirlər.

"Operator tərəfindən xüsusi iqtisadi zonanın inkişafı və fəaliyyəti barədə onun administrasiyasına hesabatların, o cümlədən kənar audit hesabatlarının təqdim olunma Qaydası"na görə, operator XİZ-in operatorunun illik balansını, maliyyə nəticələri və onların istifadəsinə dair hesabatları qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müddətlərdə XİZ-in administrasiyasına təqdim etməlidir.

"Xüsusi iqtisadi zonada fəaliyyət göstərmək üçün hüquqi və fiziki şəxslərlə operator arasında bağlanan niyyət sazişinin nümunəvi forması" niyyət sazişinin əməkdaşlıq istiqamətləri və əməkdaşlıq formaları, "Xüsusi iqtisadi zonanın rezidenti ilə operatoru arasında bağlanan sazişin nümunəvi forması" isə sazişin qüvvəyə minməsi və müddətini, mübahisələrin həlli kimi məsələləri özündə əks etdirir.

"Xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyası ilə operator arasında bağlanan xüsusi iqtisadi zonada dövlət mülkiyyətində olan torpaq sahəsinin icarə müqaviləsinin nümunəvi forması" və "Xüsusi iqtisadi zonanın administrasiyası ilə rezident arasında bağlanan xüsusi iqtisadi zonada dövlət mülkiyyətində olan torpaq sahəsinin icarə müqaviləsinin nümunəvi forması" icarə haqqı, icarəyə verən və icarəçinin hüquq və vəzifələri, tərəflərin məsuliyyəti kimi məsələləri tənzimləyir.

Bundan başqa, Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 25 yanvar tarixli Qərarı ilə "Xüsusi iqtisadi zonanın ərazisində ayrıca hüquqi şəxs yaratmadan filiallar, nümayəndəliklər vasitəsilə təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olan rezidentlərin fəaliyyəti barədə balansın tərtib edilmə Qaydası və forması" təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 20 aprel tarixli Fərmanı ilə isə "Xüsusi iqtisadi zonanın operatorunun seçilməsi üzrə müsabiqənin keçirilməsi qaydaları" təsdiqlənmişdir.

Artıq Azərbaycanda xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması ilə bağlı zəruri normativ-hüquqi baza formalaşdırılmışdır. Azərbaycanda xüsusi iqtisadi zonaların təşkilini və fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik bazası ölkəmizdə sahibkarlığa dövlət dəstəyinin yeni mexanizminin tətbiqinə hüquqi zəmin yaradır.

Mütəxəssislərin müşahidələrinə görə, bir çox hallarda azad iqtisadi zonaların əksəriyyəti öz inkişaf yollarında anbar və tranzit zonaları formasında yaranmaqla ilk öncə ixrac-istehsal, daha sonra isə kompleks zonalar formasına keçmişlər. Dünya

təcrübəsi göstərir ki, ixrac zonaları olmadan ölkədən mal və xidmətlərin ixracının orta illik artımı 7% olursa, bu zonaların mövcudluğu zamanı isə artım 20%-dək təşkil edir. İnkişaf prosesində müvafiq qanunvericiliyə dəyişikliklər etməklə xüsusi iqtisadi zonaların statusunu dəyişərək ofşor zonaya çevirmək mümkündür və bir sıra ölkələrdə bu praktika tətbiq olunur.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

XX əsrin 50-ci illərindən sonra beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə vergitutmada ofşor zonalardan istifadə böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə vergi dərəcələrinin nisbətən yüksək olması və vergi yükünün ağırlığı sahibkarları daima vergilərin minimumlaşdırılması problemləri üzərində düşünməyə məcbur edir. Ödənilən vergiləri minimumlaşdırmaq və digər sosial ödəmələri azaltmaq üçün beynəlxalq vergitutmada ofşor zonalardan istifadə XX əsrin ikinci yarısından sonra geniş yayılmış metodlardan birinə çevrilmişdir.

Ofşor mərkəzlərindən istifadənin başlıca məqsədi müəssisənin həm fəaliyyət göstərdiyi, həm də yerləşdiyi ölkədə vergi öhdəliklərinin minimumlaşdırılmasıdır. Bu məqsədə yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkələrdən qanuni yolla gəlirlərinin dövriyyələrinin əmlakının ya bütün hamısını və ya bir hissəsini başqa ölkəyə çıxartmaq vasitəsi ilə nail olunur.

Ofşor şirkətdən əmlak sahibi kimi istifadə olunduğu zaman ona hər hansı əmlak ya verilir, ya satılır, ya da ilkin olaraq alınır. Ofşor şirkətdən əmlak sahibi kimi adətən aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə olunur:

- borclunun öhdəlikləri üzrə əmlak cərimədən qorunur;
- vergi öhdəlikləri minimumlaşdırılır.

Aparılmış tədqiqatdan aydın olmuşdur ki, ofşor ərazilərdə bankların təsis təcrübəsi İkinci dünya müharibəsindən sonra geniş şəkildə yayılmışdır. Ofşor bank mərkəzlərinə marağın artmasının başlıca səbəbləri kimi inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə valyuta məhdudiyyətlərinin həyata keçirilməsi və valyuta nəzarətinin tətbiqini, bank fəaliyyəti qaydalarının sərtləşməsi və onların gəlirlərinə olan vergilərin yüksək dərəcələrini hesab etmək olar.

Ofşor zonalarda təsis edilən bankların əsas üstünlükləri aşağıdakılar aid edilir:

- milli qanunvericilik tərəfindən müəyyənləşdirilmiş məhdudiyyətlərdən yan keçərək vəsaitlərin cəlb edilməsi və yerləşdirilməsi üzrə beynəlxalq bazarlara daxil olmaq;

- mənfəətə vergiqoymanın güzəştli rejimi resursların bir yərə toplanmasına (akkumulyasiyasına) və təsisçinin məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq bölüşdürülməsinə imkan yaradır;
- ofşor banklara verilən kreditlərdən, mənfəətə verginin yüksək dərəcələri mövcud olan ölkələrdə vergiqoymanın minimumlaşdırılması üçün fəal istifadə olunur;
- ofşor zonalarda qeydiyyatdan keçmiş banklarda depozitlər üzrə hesablanan və ödənilən faizlər ödəmə mənbəyindən vergiqoymadan azaddırlar;
- bir qayda olaraq bu banklara maliyyə məhdudiyyətləri, onların fəaliyyəti qeydiyyata alınmış ölkələrin sərhədlərindən kənarında həyata keçirilən zaman aid edilmir;
- bu cür bankın təsis edilməsi və cari fəaliyyətinin dəstəklənməsi zamanı vəsaitlərə xeyli qənaət imkanı əldə edilir.

Tədqiqat zamanı müəyyən olunmuşdur ki, ofşor mərkəzlərdə sığorta şirkətlərinin təsis edilməsinin başlıca səbəblərindən birini inkişaf etmiş ölkələrdə fəaliyyətin sərt tənzimlənməsindən uzaqlaşmaq üzrə imkanları hesab etmək lazımdır. Sığorta ofşor mərkəzləri potensial təsisçilərə adətən aşağıda göstərilənləri təklif edirlər:

- şirkətlərin qeydiyyatdan keçirilməsinin və lisenziyalaşdırılmasının sürətləndirilmiş prosedurları;
- minimal nizamnamə kapitalına endirilmiş tələblər;
- minimal nizamnamə kapitalının tam olmayan ödənişləri üzrə imkanlar;
- nizamnamə kapitalının bir hissəsinə nağd pulun keçirilməsinin əvəzinə qarantiya verilməsi imkanı;
- təsisçi və səhmdarlar haqqında məcburi məlumatların minimumu;
- məcburi normativlərin sayının məhdudlaşdırılması;
- məcburi hesabat tələblərin sadələşdirilməsi;
- bir qayda olaraq, ofşor sığorta mərkəzlərində hesabatların auditor tərəfindən təsdiqlənməsi vacib hesab edilir, lakin bu maddə üzrə sığortaçıların xərcləri adətən endirilmiş dərəcələr və məcburi hesabatın həcmnin azaldılması hesabına aşağı olur;

- yeni məhsulların işlənməsi və tətbiqi üzrə böyük sərbəstlik dərəcəsi;
- filialların açılmasının və «qız» müəssisələrin təsis edilməsinin sadələşdirilmiş proseduru;
- valyuta nəzarətindən və valyuta məhdudiyyətlərindən azad edilməsi.

Beynəlxalq gəmiçilik sahəsində ofşor biznesin inkişafı yük daşıyanların gəlirlərinə yüksək vergiqoyma ilə, həmçinin əmlaka vergilərin qüvvədə olan dərəcələrinin tətbiqi ilə şərtləndirilir (əlaqədardır). Əsas fondların - gəmilərin və avadanlığın dəyərini bu sahədə yüksək olduğu üçün əmlaka vergi ödənişi əmlaka yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkələrdə qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin rəqabət qabiliyyətini aşağı salan amilə çevrilir.

Ofşor zonalarda gəmi şirkətlərinin və ayrı-ayrı gəmilərin qeydiyyatının daha bir, heç də az əhəmiyyəti olmayan amillərindən biri kimi valyuta tənzimlənməsi çıxış edir. Valyutanın dönərliliyinə, köçürülməsinə olan müxtəlif növ məhdudiyyətlər, məcburi prosedurların yerinə yetirilməsi zərurəti bir çox hallarda müəssisənin beynəlxalq yük daşınmalar sahəsində təmir işləri xərclərinin vaxtında ödənilməsini, müxtəlif növ yığımları, yanacaqda doldurmanı çətdirməyaraq sərfəli sifarişlərin itirilməsinə səbəb olur.

Tədqiqat zamanı müəyyən olunmuşdur ki, ofşor biznesin ölkələrin iqtisadiyyatına təsirləri ziddiyyətli xarakter daşıyır. Belə ki, ofşor zonaların yerləşdiyi ölkələr üçün bu əhəmiyyətli və bir çox hallarda əsas gəlir mənbəyi olsa da vəsaitləri bu zonalara çıxarılan ölkələr üçün müsbət cəhətləri ilə yanaşı mənfi nəticələrə də səbəb olur.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, ofşor zonaların ölkə iqtisadiyyatı üçün əhəmiyyəti həm ənənəvi, həm də yeni, indiyə qədər rast gəlinməmiş sosial-iqtisadi vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədardır.

Ofşor zonaların yaradılmasının ölkəyə müsbət təsirlərinə aşağıdakıları göstərmək mümkündür:

- Ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunması dərəcəsinin yüksəlməsi;

- Ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb edilməsi effektivliyinin artması;
- Qəbul edən ölkənin ixrac potensialının artırılması;
- Yerli şirkətləri tədricən nəzarət olunan rəqabət mühitinə cəlb etməklə onları texniki və texnoloji səviyyələrini yüksəltməyə sövq etmək;
- Məşğulluğun səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- Əvvəlcə ayrılıqda götürülmüş regionda, sonra isə bütün ölkə miqyasında əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- Ofşor zonaların müxtəlif bazar yeniliklərinin sınaqdan keçirilməsi üçün poliqon, tədqiqat laboratoriyası funksiyasını yerinə yetirmək imkanı;
- Ofşor zonanın ölkədə struktur yenidənqurmalarının mənbəyi olmaq imkanı. Bu zonalar nümayiş və tədris effekti vasitəsi ilə qəbul edən ölkənin iqtisadiyyatına modernləşdirici təsir göstərir;
- Qapalı iqtisadiyyatdan daha açıq iqtisadiyyata keçid;
- Ölkənin innovasiya potensialının yüksəldilməsi.

Yuxarıda göstərilən müsbət effektlərlə bərabər ofşor biznesin həm ayrı-ayrı ölkələrə, həm də ümumiyyətlə dünya iqtisadiyyatına mənfi təsirləri də mövcuddur.

Bir çox xarici şirkətlər xarici iqtisadi sövdələşmələr bağlayarkən ofşor firmalarla iş görməkdən qaçır, belə ki bu firmalar haqda informasiyə əldə etmək olduqca çətindir. Bu fakt istehsalın faktiki həyata keçirildiyi ölkənin beynəlxalq arenada nüfuzunun aşağı düşməsinə səbəb olur.

Azad iqtisadi zonaların bir növü olan ofşor zonaların yaradılması Azərbaycan üçün də əhəmiyyətli olardı. Ümumiyyətlə Azərbaycanda azad iqtisadi zonaların yaradılması üzrə iş 1994-cü ildə BMT-nin inkişaf proqramı ilə başlanmış, lakin 1999-cü ildə bir sıra səbəblər üzündən dayandırılmışdır. Həmin illərdə Sumqayıt şəhərində Azad iqtisadi zonaların yaradılması layihəsinə BMT-nin Azərbaycan Respublikasındakı nümayəndəsi Pablo Lembo başçılıq etmişdir. Sumqayıt şəhərində yaradılması nəzərdə tutulan iqtisadi zona mühüm spesifik xüsusiyyət daşıdığından və respublikamızda Azad İqtisadi Zona quruculuğunun mərkəzi obyektinə çevrildikdən onun səciyyəvi cəhətlərinin araşdırılması məqsədəuyğun olardı.

Azərbaycan Respublikasında da müvafiq zonaların yaradılması zəruriliyini əsaslandırmaq olar. Bu əsaslandırma aşağıdakıları əhatə edir:

- Azad iqtisadi zonanın təşkili inzibati nöqtəyi-nəzərdə zəhmətli iş olduğundan onların istismarı ilə ya xüsusi olaraq hökumət tərəfindən yaradılmış inzibati strukturlar, yaxud dövlət şirkətləri məşğul olmalıdırlar.

- inkişaf etməkdə olan ölkələrin ixrac istehsal zonalarının yaradılması təcrübəsi, həmin ölkələrin inkişafında mühüm rol oynayır və bu meyl respublikamız üçün də məqbul sayılır.

- Azad iqtisadi zonanın müvəffəqiyyəti dövlətin dəstəyindən və ən yüksək səviyyəli idarəetmədən asılıdır və işdə dövlət resursları kifayətedicidir.

- daha yaxşı idarəetmə məqsədilə ölkənin müəyyən zonaların inkişafı üzrə səhmdar cəmiyyətlərin yaradılmasında Azad iqtisadi zonalar əhəmiyyətli olacaqdır.

- ölkənin daxili bazarını yüksək keyfiyyətli mallar, ilk növbədə idxalı əvəz edən mallarla zənginləşdirməkdə azad iqtisadi zonaların yaradılması müvəffəq nəticələr verəcəkdir.

- Ofşor mərkəzlər Marşal planından sonra meydana gəlmişdir.

Tədqiqatlar göstərir ki, ölkəmizdə mövcud imkanların gerçəkləşməsi bir sıra zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir:

- ilk növbədə azad iqtisadi zonaların yaradılması və fəaliyyəti üçün zəruri olan hüquqi normativ aktlar hazırlanıb qəbul olunmalı və bununla əlaqədar mövcud olan digər hüquqi-normativ aktlarda müvafiq dəyişikliklər aparılmalıdır;

- lazımi təşkilati-idarəetmə məsələləri həll olunmalıdır;

- yaradılacaq zonaların sosial-iqtisadi və texniki-iqtisadi əsaslandırılması aparılmalıdır;

- azad iqtisadi zona yaradılması nəzərdə tutulan bölgələrdə və bütövlükdə ilkin hazırlıq işləri görülməlidir (istehsal və sosial infrastruktur inkişaf etdirilməli, müasir idarəetmə təcrübəsi toplanmalı, xarici kapitalın cəlb olunmasını sürətləndirmək üçün müvafiq tədbirlər görülməli və s.).

Mütəxəssislərin müşahidələrinə görə, bir çox hallarda azad iqtisadi zonaların əksəriyyəti öz inkişaf yollarında anbar və tranzit zonaları formasında yaranmaqla ilk

öncə ixrac-istehsal, daha sonra isə kompleks zonalar formasına keçmişlər. Dünya təcrübəsi göstərir ki, ixrac zonaları olmadan ölkədən mal və xidmətlərin ixracının orta illik artımı 7% olursa, bu zonaların mövcudluğu zamanı isə artım 20%-dək təşkil edir. İnkişaf prosesində müvafiq qanunvericiliyə dəyişikliklər etməklə xüsusi iqtisadi zonaların statusunu dəyişərək ofşor zonaya çevirmək mümkündür və bir sıra ölkələrdə bu praktika tətbiq olunur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Киреев А. Международная экономика М,МО, 2000
2. Кудров В.М. Мировая экономика, М,Бек, 1999
3. Ломакин В.К. Мировая экономика, М,Финансы, 1999
4. Гаджиев Ш.Г. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития, Киев, Экспрес-об’ява, 2000
5. Bayramov Ə.İ. Regional iqtisadi inteqrasiya: nəzəriyyə və praktika, Bakı, Azərnəşr,1997
6. İmran Rzayev. Beynəlxalq vergitutmada ofşor mexanizmlərin tətbiqi. Bakı, 2006.
7. Владимир Дергачев Оффшорная геополитика. Цикл статей. — Интернет-портал «Институт геополитики». — http://dergachev.ru/geop_events/211211-01.html.
8. Офшоры в глобальной экономике: мировой опыт и российские реалии. Документ Центра ситуационного анализа РАН (научный руководитель академик Евгений Примаков), 2012.
9. Александр Кокшаров (собственный корреспондент журнала "Эксперт" в Лондоне) «Плохие» и «хорошие» офшоры. — Эксперт, 2013, № 4
10. James R. Hines Jr., “Beynəlxalq maliyyə mərkəzləri və dünya iqtisadiyyatı”, 2009.
11. Qlobal Maliyyə Mərkəzləri indeksi, 2013.
12. Veritas Bürosu, “Dəniz gəmiçiliyi və ofşor biznes”, 2012-2013.
13. Фомичев В.И. Международная торговля, М-Инфра-м, 1998
14. Наговицын А.Г. Внешняя торговля, М, Юристь, 1999
15. Черенков В.И. Международный маркетинг, СПб, О-во Знание 1998
16. Балабанов И.Т., Балабанова А.И. Внешнеэкономические связи, М, Финансы и статистика 1998

17. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения, под ред. Л.Н.Красавиной, М, Финансы и статистика, 2000
18. Дж. Д. Дэниелс, Ли Х. Радеба Международный бизнес, Москва, Дело лтд, 1994
19. Долгов С.И. Глобализация экономики, Новое слово или новое явление, М., Экономика 1998
20. Кочэтов Э.Г. Гэоэкономика, М.,МО, 1999
21. Политика глобализации: игры и правило новой эпохи, под. ред. Делягина М.Г. М, Инфра-М, 2000
22. Портер М. Международная конкуренция, СПб-Москва-Киев, 2000
23. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма , М, Инфра-М , 1999
24. Аббасов Ч.М. Основные направления формирования внешнеэкономической политики Азербайджана, Баку, “Сабах”, 1994

РЕЗЮМЕ

Основной целью использования оффшорных центров является минимизация налоговых обязательств предприятия как в стране базирования, так и в стране функционирования.

Как показали проведенные исследования, основными причинами усиления интереса к оффшорным центрам являются:

- применение валютных ограничений и валютного контроля в развитых и развивающихся странах,
- применение строгих правил деятельности банков,
- применение высоких ставок налогов на прибыль во многих странах.

Одним из основных побудительных причин создания страховых компаний в оффшорных зонах является желание избежать строгое регулирование их деятельности в развитых странах.

Развитие оффшорного бизнеса в сфере морских перевозок обусловлено высокими налогами на имущество и на прибыль во многих странах.

Влияние оффшорного бизнеса на экономику стран носит противоречивый характер.

Хотя оффшорный бизнес во многих случаях является одним из основных источников дохода принимающих стран, имеет также отрицательное влияние на экономику стран откуда вывозится капитал.

Для создания оффшорной зоны в нашей стране требуется осуществление некоторых законодательных, институциональных и организационных мер , необходимых для создания таких зон.

В первой главе представленной диссертации рассматривается теоретико - концептуальные основы оффшорного бизнеса.

Во второй главе исследуется место и роль оффшорных центров в мировой экономике.

Третья глава посвящена проблемам создания и развития оффшорного бизнеса в Азербайджане.

SUMMARY

The main purpose of using offshore centers is to minimize the tax liabilities of the enterprise in the country and the country of operation.

As studies have shown, the main reasons for increasing interest in offshore centers are:

- application currency restrictions and currency control in developed and developing countries;

- application strict rules of activities of banks,

- the use of high tax rates came in many countries.

One of the main motivations behind the creation of insurance companies in offshore zones is to avoid the strict regulation of their activities in developed countries.

Development of offshore business in the field of maritime transport due to high taxes on property and income in many countries.

The impact of offshore business in the economy of the countries is controversial.

Although the offshore business in many cases is one of the main sources of income of the host countries, also has a negative impact on the economy from the export of capital.

To create an offshore zone in our country requires the implementation of certain legislative, institutional and organizational measures necessary to create such zones.

In the first chapter of the dissertation theoretical - conceptual foundations of the offshore business was studied.

In the second chapter examines the place and role of offshore centers in the world economy.

The third chapter is devoted to the problems of creation and development of offshore business in Azerbaijan.

REFERAT

Ofşor mərkəzlərindən istifadənin başlıca məqsədi müəssisənin həm fəaliyyət göstərdiyi, həm də yerləşdiyi ölkədə vergi öhdəliklərinin minimumlaşdırılmasıdır. Bu məqsədə yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkələrdən qanuni yolla gəlirlərinin dövriyyələrinin əmlakının ya bütün hamısını və ya bir hissəsini başqa ölkəyə çıxartmaq vasitəsi ilə nail olunur.

Ofşor şirkətlərin başlıca vəzifələri çoxsaylıdır. Güzəştli vergi rejimi olan ofşor mərkəzində və ya zonasında qeydiyyatdan keçmiş müəssisələr praktiki olaraq bir (və ya bir neçə) şəkildə çıxış edə bilər: idxal üzrə tədarükçü; ixrac üzrə alıcı; barter əməliyyatları iştirakçısı; vasitəçi - müstəqil agent; podratçı; əmlak sahibi; əmtəə nişanı, müəllif hüquqları sahibi və alıcısı; əmtəə nişanı, müəllif hüquqları lisenziyaları; daşınmaz əmlakın və avadanlığın lizinq təqdim edəni; investor; səhm (holding) saxlayıcısı; bank hesabı saxlayıcısı; borc saxlayan; öhdəliklər üzrə qarant; işəgötürən; kreditor; borc alan (ssuda götürən); gəmi sahibi; beynəlxalq ticarət sferasında daşıyıcı; sığortaçı; etibarlı rəhbər.

Əgər ofşor şirkət malların idxalında istifadə olunursa, onda, bir qayda olaraq, qaldırılmış qiymətlər tətbiq olunur ki, bu da ölkə daxilində malını satan müəssisənin vergi qoyulan gəlirini aşağı salmağa imkan verir. Bu modelin öz nöqsanları vardır. İdxal olunan malın qiyməti qaldırılan zaman vergiqoyma obyektinə, malın gömrük dəyəri olduğu zaman vergi və yığımlar üzrə də ödənişlər artır. Bu vergilərə aiddir: gömrük rüsumları və yığımları, satış üçün ölkə ərazisinə idxal olunan zaman çıxılan əlavə dəyər vergisi.

Aparılmış tədqiqatdan aydın olmuşdur ki, ofşor ərazilərdə bankların təsis təcrübəsi İkinci dünya müharibəsindən sonra geniş şəkildə yayılmışdır. Ofşor bank mərkəzlərinə marağın artmasının başlıca səbəbləri kimi inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə valyuta məhdudiyyətlərinin həyata keçirilməsi və valyuta nəzarətinin tətbiqini, bank fəaliyyəti qaydalarının sərtləşməsi və onların gəlirlərinə olan vergilərin yüksək dərəcələrini hesab etmək olar.

Tədqiqat zamanı müəyyən olunmuşdur ki, ofşor mərkəzlərdə sığorta şirkətlərinin təsis edilməsinin başlıca səbəblərindən birini inkişaf etmiş ölkələrdə

fəaliyyətin sərt tənzimlənməsindən uzaqlaşmaq üzrə imkanları hesab etmək lazımdır.

Beynəlxalq gəmiçilik sahəsində ofşor biznesin inkişafı yük daşıyanların gəlirlərinə yüksək vergiqoyma ilə, həmçinin əmlaka vergilərin qüvvədə olan dərəcələrinin tətbiqi ilə şərtləndirilir (əlaqədardır). Əsas fondların - gəmilərin və avadanlığın dəyərinin bu sahədə yüksək olduğu üçün əmlaka vergi ödənişi əmlaka yüksək vergiqoyma səviyyəsi olan ölkələrdə qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin rəqabət qabiliyyətini aşağı salan amilə çevrilir.

Tədqiqat zamanı müəyyən olunmuşdur ki, ofşor biznesin ölkələrin iqtisadiyyatına təsirləri ziddiyyətli xarakter daşıyır. Belə ki, ofşor zonaların yerləşdiyi ölkələr üçün bu əhəmiyyətli və bir çox hallarda əsas gəlir mənbəyi olsa da vəsaitləri bu zonalara çıxarılan ölkələr üçün müsbət cəhətləri ilə yanaşı mənfi nəticələrə də səbəb olur.

Tədqiqatlar göstərir ki, ölkəmizdə mövcud imkanların gerçəkləşməsi bir sıra zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir ki, bunun nəticəsində belə biznesin formalaşması baş verə bilər.

Təqdim edilən magistr dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflər və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Dissertasiya işinin birinci fəslində ofşor biznes fəaliyyətinin əsas xüsusiyyətləri və ofşor mərkəzlərində şirkətlərin fəaliyyət mexanizmləri geniş şəkildə araşdırılmışdır.

Magistr dissertasiya işinin ikinci fəslində isə bir sıra ofşor biznes mərkəzlərində bankların fəaliyyət xüsusiyyətləri və dünya iqtisadiyyatına təsiri, dünya iqtisadiyyatında sığorta fəaliyyəti üzrə ixtisaslaşmış ofşor mərkəzlərin əsas özəllikləri və ofşor biznes zonalarında gəmi sahibkarlığı və beynəlxalq dəniz yük daşımaları tədqiq edilmişdir.

Magistr dissertasiya işinin sonuncu üçüncü fəslində isə Azərbaycanda ofşor biznesin formalaşması və inkişaf problemləri öyrənilməklə, ölkənin iqtisadi inkişafında ofşor biznesin yeri və Azərbaycanda ofşor biznesin yaradılması və inkişaf perspektivləri təhlil edilmişdir.